

จอมพล. พิบูลสงครามกับระบอบเผด็จการทหาร (พ.ศ. 2481-2484)

ภายหลังเปลี่ยนการปกครอง พ.ศ. 2475 คณะราษฎรต้องประสบกับปัญหาความไม่มั่นคง รัฐบาลที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นอยู่ในสภาพที่ค่อนข้างไร้เสถียรภาพ ครั้นเมื่อจอมพล. พิบูลสงคราม (พ.อ.หลวงพิบูลสงคราม) ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2481 ได้พยายามแสวงหาทางออกสำหรับปัญหาการเมืองภายในขณะนั้นอันเนื่องมาจากการต่อต้านของพวกนิยมเจ้า และเพื่อเป็นการกระเทวียคมประเทศเข้าสู่ภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วยการเสนอแนวทางการสร้างรัฐบาลทหารที่เข้มแข็งและอาศัยการรณรงค์ความรู้สึกชาตินิยมสนับสนุนการนำของทหาร ภายใต้การดำเนินนโยบายที่รู้จักกันว่าเป็นสมัยแห่งการสร้างชาติ ผลคือรัฐบาลสามารถควบคุมการเคลื่อนไหวของพวกนิยมเจ้า ช่วยทำให้ระบอบใหม่มีความมั่นคง รัฐบาลมีเสถียรภาพ แต่ในขณะเดียวกันนั้นก็มีการชุมนุมเอาอีสาน (ส.ส.ภาคอีสาน) ได้รวมตัวพยายามคัดค้านรัฐบาลในสภาผู้แทนราษฎร และกลายเป็นกลุ่มสำคัญที่เริ่มหันมาเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลจอมพล. พิบูลสงคราม เนื่องจากแลเห็นว่าแนวทางของจอมพล. พิบูลสงคราม เป็นการนำไปสู่ "ระบอบเผด็จการทหาร"

2.1 ความไม่มั่นคงของระบอบใหม่

การสถาปนาการปกครองระบอบใหม่หรือระบอบรัฐธรรมนูญในประเทศไทย (สยาม) มีจุดเริ่มต้นมาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 นำโดยกลุ่มข้าราชการพลเรือนและทหารระดับกลางจำนวนหนึ่ง ได้กระทำการยึดอำนาจรัฐจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในนาม "คณะราษฎร" พร้อมกับประกาศจัดตั้งการปกครองระบอบใหม่มีรัฐธรรมนูญเป็นแม่บท โดยกำหนดให้พระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญและทรงใช้อำนาจผ่านสถาบันทางการเมืองใหม่ อันประกอบด้วย 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหารหรือคณะรัฐมนตรี ฝ่ายนิติบัญญัติหรือสภาผู้แทนราษฎร และฝ่ายตุลาการ อย่างไรก็ตาม ผลสำคัญ ที่ปรากฏทันทีหลังเปลี่ยนการปกครองคือ อำนาจรัฐซึ่งเดิมกระจุกตัวอยู่กับองค์พระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์เจ้านายชั้นสูง ได้กระจายเคลื่อนย้ายมาสู่กลุ่มผู้นำระบอบใหม่หรือคณะราษฎรผู้ทำการเปลี่ยนระบอบการปกครอง รวมทั้งกลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในระบอบเก่า

หรือกลุ่มขุนนางเก่า ซึ่งคณะราษฎรได้เชื้อเชิญเข้ามามีบทบาทหลังกระทำการสำเร็จ คณะราษฎรได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินชั่วคราว ซึ่งกำหนดให้มีการแต่งตั้งผู้แทนราษฎรชั่วคราวจำนวน 70 คน ในจำนวนนี้มีสมาชิกคณะราษฎร 31 คน กลุ่มขุนนางเก่า 34 คน และคนนอกระบบราชการอีก 5 คน คือ นายมานิต วสุวัต นายจรูญ ณ บางช้าง (อดีตเป็นสมาชิกกบฏ ร.ศ. 130) นายเนตร ชูนวิวัฒน์ (อดีตเป็นสมาชิกกบฏ ร.ศ. 130) นายมังกร สามเสน นายชุ่มโชก คุตระกุล ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกจำนวน 70 คน ดังกล่าวนี้นี้เป็นเสมือนสภาผู้แทนราษฎร ทำหน้าที่เลือกตั้งประธานกรรมการราษฎรหรือ นายกรัฐมนตรีขึ้นบริหารประเทศ สภาผู้แทนราษฎรได้ตกลงมอบหมายตำแหน่งนายกรัฐมนตรีให้กับพระยามโนปกรณนิติชาดา (กอน หุตะสิงห์) ซึ่งเป็นนักกฎหมายผู้มีชื่อเสียงและมีตำแหน่งเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ พระยามโนปกรณนิติชาดาได้จัดตั้งคณะรัฐมนตรี ซึ่งส่วนใหญ่ตำแหน่งสำคัญตกอยู่กับกลุ่มขุนนางเก่า ส่วนสมาชิกคณะราษฎรเป็นรัฐมนตรี (ลอย) ทำหน้าที่บริหารประเทศเป็นชุดแรกภายใต้หลัก 6 ประการของคณะราษฎร หลังจากนั้นได้มีการจัดวางกติกาทางการเมืองหรือรัฐธรรมนูญ ร่วมกับระหว่างคณะราษฎร กลุ่มขุนนางเก่า และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อใช้เป็นมบถาวรและเตรียมให้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกสภาประเภท 1 เข้ามาร่วมทำหน้าที่ในฝ่ายนิติบัญญัติกับสมาชิกสภาประเภท 2 ซึ่งมาจากการแต่งตั้งในจำนวนที่เท่ากัน นับเป็นจุดเริ่มต้นของความพยายามวางรากฐานให้กับการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ภายใต้การแข่งขันทางการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ ในโครงสร้างอำนาจที่ก่อตั้งขึ้นใหม่นี้

ภายหลังเปลี่ยนการปกครอง พ.ศ. 2475 อาจกล่าวได้ว่า การแข่งขันทางการเมืองมีกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้ามาสัมพันธ์ต่อกันอย่างน้อย 4 กลุ่มใหญ่ด้วยกัน อันประกอบด้วย กลุ่มผู้นำระบอบใหม่หรือคณะราษฎร กลุ่มขุนนางเก่า พวกนิยมเจ้า และกลุ่มสมาชิกประเภท 1 เกณฑ์ในการแบ่งกลุ่มดังกล่าวนี้เป็นเกณฑ์ทั่วไป ที่นิยมกัน หรือปรากฏอย่างแพร่หลายทั้งในงานเขียนทางรัฐศาสตร์และประวัติศาสตร์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นเกณฑ์ที่ค่อนข้างลงตัวในระดับหนึ่ง เพียงแต่อาจจะมีเพอมนหรือชื่อเรียกแตกต่างกันอยู่บ้าง กลุ่มผู้นำระบอบใหม่หรือคณะราษฎร และกลุ่มสมาชิกสภาประเภทนั้นไม่มีความแตกต่างในชื่อที่ใช้ ส่วนกลุ่มขุนนางเก่าและพวกนิยมเจ้าที่ใช้ในที่มีชื่อเสียงต่างกันออกไปจำนวนมาก จึงขอกกล่าวไว้ว่ากลุ่มขุนนางเก่าในที่นี้มีความหมาย

ทำนองเดียวกับ กลุ่มข้าราชการรุ่นเก่า กลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในระบอบเก่า กลุ่ม
 ข้าราชการอาวุโส กลุ่มอนุรักษนิยม หรือ Aristocrats, The Group of Old
 officials, Conservative Faction, The Older Officials ส่วนพวกนิยมเจ้า
 มีความหมายเช่นเดียวกับ คณะเจ้า, พวกเจ้า, พวกเจ้านาย, ฝ่ายกษัตริย์นิยม, คณะ
 กษัตริย์นิยม, กลุ่มเชื้อพระวงศ์, กลุ่มที่สนับสนุนเจ้านาย, หรือ Royalists, The
 Royal Family (ดู Batson (1984) Charnvit Kasetsiri(1974) Charivat
 Santaputra (1985) Riggs (1967) Thawatt Mekarapong (1972) Wilson
 (1962) เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ (2514) ชัยอนันต์ สมุทวณิชและคณะ, บรรณาธิการ
 (2513) นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2528) นิคม จารุมณี (2519) สมบัติ จันทรวงศ์ และ
 รังสรรค์ ชนะพรพันธ์ บรรณาธิการ (2519) เป็นต้น

คณะราษฎรนั้นเป็นกลุ่มที่ขึ้นมาใช้อำนาจหลังประกาศจัดตั้งหรือสถาปนาการปกครอง
 ระบอบใหม่สำเร็จ โดยเข้าควบคุมอำนาจทั้งในสภาผู้แทนราษฎรและกองทัพ ในที่นี้ขอเรียกว่า
 "กลุ่มผู้นำระบอบใหม่" อันประกอบด้วยกลุ่มนายทหารบกชั้นผู้ใหญ่ นำโดย พ.อ.พระยา
 พลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) และ พ.อ.พระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน)
 กลุ่มนายทหารบกชั้นผู้น้อย นำโดย พ.อ.หลวงพิบูลสงคราม (แปลก ชีตตะสังคะ) กลุ่ม
 ทหารเรือมีนาวาตรีหลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ กมลนาวิน) เป็นแกนนำ และกลุ่ม
 พลเรือนมีอำมาตย์ตรีหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) เป็นหัวหน้า กลุ่มบุคคลต่าง ๆ
 เหล่านี้รวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ภายใต้วัตถุประสงค์ที่จะ "เปลี่ยนแปลงการปกครองของกษัตริย์
 เหนือกฎหมายมาเป็นการปกครองที่มีกษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย" (ปรีดี พนมยงค์ 2515 : 1-2)
 มาตั้งแต่เริ่มต้น แม้ว่าแนวคิดทางการเมืองของพวกเขาทั้งหลายนั้นจะแตกต่างกันอยู่อย่างมาก
 ก็ตาม โดยมีทั้งแนวคิดอนุรักษนิยม นำโดย พ.อ.พระยาทรงสุรเดช ส่วนผู้นำระบอบ
 ซึ่งจะขึ้นมามีบทบาทภายหลังสงครามฯ คือ นายคง อภัยวงศ์ แนวคิดทหารนิยม นำโดย
 พ.อ.หลวงพิบูลสงคราม และแนวคิดเสรีนิยม สังคมนิยม มีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นแกนนำ *

* แนวคิดสังคมนิยมในตัวนายปรีดี พนมยงค์ อาจมองได้จากกรณีเค้าโครงการ
 เศรษฐกิจแห่งชาติ ส่วนแนวคิดเสรีนิยมในตัวนายปรีดี พนมยงค์ อาจอนุมานได้จากรัฐธรรมนูญ
 ฉบับ พ.ศ. 2489 นายปรีดี พนมยงค์ กล่าวเสมอว่าเขามีแนวคิดทางการเมืองแบบ

อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งของกลุ่มต่างแนวคิดเหล่านี้จะเริ่มทยอยปรากฏตัวขึ้นหลังจาก
 เปลี่ยนการปกครอง และกลายเป็นปัญหาพื้นฐานที่ทำให้กลุ่มผู้นำระบอบใหม่ค่อย ๆ แยกแยก
 ออกจากกัน ทั้งนี้โดยมีทั้งกลุ่มขุนนางเก่า กลุ่มผู้นำอีสานและพวกนิยมเจ้า เป็นตัวแปรที่
 เข้ามาสัมพันธ์แรงใจความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ที่มีอยู่เดิมโดยพื้นฐานนี้ แยกหัก
 เป็นปฏิปักษ์ต่อกันและกันในแต่ละช่วงของเหตุการณ์ที่จะคลี่คลายเวลาต่อมา ตลอดช่วง 15 ปี
 แรกของการสถาปนาระบอบการปกครองใหม่

กลุ่มขุนนางเก่าแม้ว่าเป็นกลุ่มที่มีได้เกี่ยวข้องกับหรือเข้าร่วมกับพระราชกรณียกิจใน
 การเปลี่ยนการปกครอง พ.ศ. 2475 แต่ก็ยังเป็นกลุ่มที่ขึ้นมาใช้อำนาจหลังเปลี่ยนการปกครอง
 อยู่ไม่น้อย ทั้งนี้เป็นที่เข้าใจว่ากลุ่มผู้นำระบอบใหม่ต้องการดึงกลุ่มขุนนางเก่าขึ้นมาใช้อำนาจ
 ร่วมเพื่อคานอำนาจกับพวกนิยมเจ้า และหรือเป็นตัวกลางระหว่างคณะราษฎรกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กลุ่มขุนนางเก่ามีบทบาทมากทั้งในคณะรัฐบาลชุดแรก และใน
 คณะกรรมาธิการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ 10 ธันวาคม 2475 กลุ่มนี้ประกอบด้วยบรรดา
 ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ (อาวุโส) ในระบอบเก่า กล่าวคือเป็นบุคคลที่มีเชื้อสายมาจากตระกูล
 ขุนนางเก่าในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มียศเป็น "พระยา" มีตำแหน่งและสถานภาพทาง
 สังคมสูงกว่ากลุ่มผู้นำระบอบใหม่ บุคคลสำคัญของกลุ่มนี้ อาทิ พระยามโนปกรณนิติธาดา
 นายกรัฐมนตรีคนแรก พระยาศรัวิศรวาจา (เทียนเลี้ยง สุนทรกุล) มีตำแหน่งเป็น
 ปลัดผู้ดูแลกองกระทรวงการต่างประเทศ และได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
 ต่างประเทศในคณะรัฐบาลชุดแรก กลุ่มนี้มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า-
 เจ้าอยู่หัว มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างดีทั้งในและต่างประเทศ มีแนวคิดอนุรักษนิยม
 พระยาศรัวิศรวาจาเป็นผู้หนึ่งที่คัดค้านการเปลี่ยนวิธีการปกครองถึงขั้นจัดตั้งสภานิติบัญญัติ
 ก่อนการเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2475 และส่วนใหญ่ของแนวคิดกลุ่มนี้ก็ไม่ได้แสดงความต้องการ
 ที่จะจำกัดอำนาจองค์พระมหากษัตริย์หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว (ดู นครินทร์

(เชิงอรธ กอ)

"สังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย" อย่างไรก็ตามหากจะดูรายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดทาง
 การเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ ดูเฉลิมเกียรติ วิจารณ์ (2529) หรือ ทิวรรณ บุญทวี
 (2528)

เมฆไตรรัตน์ 2528 : 248-249, 272) กลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มแรกที่ถูกลบหรือต่อต้าน คณะราษฎรในกรณีโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งกลุ่มนี้ไม่อาจเห็นพ้องด้วยและได้เคลื่อนไหวต่อต้าน โดยมีความพยายามดึงอำนาจเข้าสู่กลุ่มของตน แต่ล้มเหลวและถูกลบบทบาทลงในปี พ.ศ. 2476 หลังจากนั้นกลุ่มขุนนางเก่าได้เคลื่อนไหวเป็นแนวร่วมกับพวกนิยมเจ้าทำการต่อต้านการนำของกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ และจะเริ่มหวนกลับขึ้นมามีบทบาทอีกครั้งภายหลังสงครามโลกา ยุติ

พวกนิยมเจ้าประกอบด้วยกลุ่มเชื้อพระวงศ์และบุคคลที่นิยมเจ้า ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 พวกนิยมเจ้าเป็นกลุ่มที่ได้ผลประโยชน์ทั้งทางตรงและอ้อม โดยถูกลบบทบาทและอำนาจรวมทั้งถูกกันออกจากวงการเมือง เจ้านายชั้นสูงและบุคคลที่ใกล้ชิดล้วนถูกปลดออกจากตำแหน่งในระบบราชการ เจ้านายไม่ได้รับอนุญาตให้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง รัฐธรรมนูญฉบับ 10 ธันวาคม 2475 มีบทบัญญัติ (มาตรา 11) ให้พระบรมวงศานุวงศ์อยู่เหนือการเมือง แนวคิดของกลุ่มนี้อาจกล่าวได้ว่ามีทั้งฝ่ายที่ต่อต้านการเปลี่ยนระบอบการปกครองโดยต้องการหวนกลับไปสู่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชดั้งเดิม และฝ่ายที่สนับสนุนการเปลี่ยนระบอบการปกครองมาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญ แต่ต่อต้านการสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญที่นำโดยกลุ่มผู้นำระบอบใหม่หรือคณะราษฎร อย่างไรก็ตามในระยะแรกนั้นแนวคิด 2 ฝ่ายดังกล่าวนี้ไม่อาจจะบูหรือแบ่งลงไปได้อย่างชัดเจนว่า ในบรรดาพวกนิยมเจ้าทั้งหลายใครบ้างที่มีแนวคิดสังกัดฝ่ายไหน และแนวคิดฝ่ายไหนมีอิทธิพลสูงกว่ากัน ทั้งนี้เพราะทั้ง 2 ฝ่ายนี้ต่างก็ต่อต้านคณะราษฎรมีลักษณะการเคลื่อนไหวเป็นแนวร่วมและดูเหมือนกันก็คลุมเครือไม่ได้แสดงออกอย่างชัดเจน อาจกล่าวได้เพียงกว้าง ๆ ว่าแนวคิดฝ่ายแรกนั้น น่าจะดำรงอยู่ในหมู่เจ้านายชั้นสูงและผู้ใกล้ชิด ซึ่งสูญเสียผลประโยชน์ทันทีและไม่สามารถปรับตัวหรือยอมรับการเปลี่ยนแปลงในระบอบใหม่ได้ แนวคิดฝ่ายนี้คงมีอิทธิพลอยู่ในระยะแรก ๆ หลัง พ.ศ. 2475 และค่อย ๆ เสื่อมลงจนเห็นชัดแล้วในช่วงหลังสงครามโลกา ส่วนแนวคิดฝ่ายหลังนี้น่าจะดำรงอยู่ในหมู่เจ้านายระดับกลาง-ล่างและบุคคลที่นิยมเจ้า เช่น นาวาเอกพระยาศรภักย์พิพัฒน์ (เลื่อน ศรภักย์วานิช) นายหลุย ลีรัต และนายโชติ คุ้มพันธ์ เป็นต้น ฝ่ายนี้มีท่าทีที่โน้มเอียงว่าสนับสนุนระบอบรัฐธรรมนูญ แต่มีแนวคิดขัดแย้งกับคณะราษฎรในการจัดวางการศึกษาทางการเมืองหรือรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะกับฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งมีความเชื่อว่ารัฐธรรมนูญสยามเกิดจากการยึดอำนาจนำโดยคณะราษฎรแล้วมาตกลง (ดู

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2528 : 281-282) และไม่พอใจตัวบุคคลในคณะรัฐบาลโดยเฉพาะ
ผู้นำของคณะราษฎร แนวคิดฝ่ายนี้ในช่วงแรกหลัง พ.ศ. 2475 คงไม่ค่อยมีกระแสหรืออิทธิพล
มากนักในบรรดาพวกนิยมเจ้าด้วยกัน แต่ค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นจนเห็นชัดเจนในช่วงหลังสงครามโลกา
นำโดยเชื้อพระวงศ์ระดัปล่างสองพี่น้องแห่งตระกูล "ปราโมช" และบรรดาอดีตนักโทษการเมือง
ซึ่งมีแนวคิดมองระบอบรัฐธรรมนูญแบบสำนักแนวคิดอังกฤษเป็นแม่บท ต้องการสงวนอำนาจ
และต้องการเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ (ดู 4.2) อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวของพวก
นิยมเจ้าทั้งสองฝ่ายนี้ในระยะแรกเป็นปัญหาหลักสำหรับรัฐบาลภายใต้การนำของกลุ่มผู้นำ
ระบอบใหม่นับแต่หลัง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา แม้ว่าภายหลังกรณีกบฏบวรเดชปี พ.ศ. 2476
กลุ่มนี้จะถูกสลายตัวลงอย่างมากโดยบางส่วนถูกจับกุมขังหรือปลดออกจากราชการ บางส่วน
จำต้องลี้ภัยออกไปอยู่ต่างประเทศ แต่กลุ่มนี้ยังคงมีการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลอยู่เสมอ
นับเป็นปัญหาเรื้อรังสำคัญในช่วง 6 ปีแรกของระบอบใหม่หรือรัฐบาลภายใต้การนำของ
พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา

กลุ่มสมาชิกสภาประเภท 1 กลุ่มนี้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นผลเนื่องมา
จากการเปลี่ยนระบอบการปกครองใหม่โดยตรง ประกอบด้วยบรรดาผู้แทนราษฎรจากจังหวัด
ต่าง ๆ ที่ผ่านกระบวนการเลือกตั้ง ซึ่งรัฐบาลได้จัดให้มีเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2476
มีสมาชิกที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาจำนวนทั้งหมด 76 คน ในจำนวนนี้ส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่
มาจากอาชีพข้าราชการพลเรือน ทหาร และนายความ ซึ่งมีจำนวนถึง 48 คน นอกนั้นเป็น
นักหนังสือพิมพ์ นักธุรกิจ-การค้า แพทย์ เกษกร กสิกรรมและประมง (ดู เศรษฐพร
ศรีพิทักษ์, ในชัยอนันต์ สมุทวณิชและคณะ, บรรณาธิการ 2513 : 169) แนวคิดของกลุ่มนี้
กล่าวโดยรวมใ้ควาให้การสนับสนุนการปกครองระบอบใหม่ แต่คัดค้านแนวนโยบายพัฒนา
ประเทศของรัฐบาลหรือกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ซึ่งเน้นหนักในการพัฒนากองทัพ โดยเฉพาะจาก
กลุ่มผู้แทนราษฎรที่มีแนวคิดแบบผู้นำท้องถิ่น ซึ่งต้องการให้รัฐบาลมุ่งพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ-
สังคม และกระจายความเจริญออกไปสู่ท้องถิ่นอย่างเหมาะสมหรือมากขึ้นกว่าแต่ก่อนใน
สมัยระบอบเก่า บทบาทของกลุ่มนี้ในสภาผู้แทนราษฎรจึงมีทั้งให้การสนับสนุนและคัดค้าน
รัฐบาล ในด้านการคัดค้านจากสมาชิกกลุ่มนี้ยังผลให้รัฐบาล พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนาต้อง
ประสบกับภาวะที่ค่อนข้างไร้เสถียรภาพ ตลอดสมัยการนำของ พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา
นั้นรัฐบาลจำต้องลาออกรวม 2 ครั้ง และตัดสินใจยุบสภาผู้แทนราษฎรอีกครั้งหนึ่งในท้ายที่สุด

นับเป็นปัญหาทั้งแก่รัฐบาลและกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ในสภาผู้แทนราษฎร และที่สำคัญคือ สมาชิกกลุ่มนี้จำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะผู้แทนราษฎรที่มีแนวคิดแบบผู้นำท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) มักได้รับการเลือกตั้งเข้ามาเป็นผู้แทนราษฎรอย่างต่อเนื่อง ทำให้พวกเขามีประสบการณ์ทางการเมืองมากและเข้มแข็งขึ้น ซึ่งในที่สุดผู้แทนราษฎรกลุ่มนี้ได้รวมตัวทำการคัดค้านและเคลื่อนไหวต่อต้านแนวทางทหารนิยมของรัฐบาลจอมพลป. พิบูลสงคราม จนกลายเป็นกลุ่มการเมืองสำคัญที่เข้าไปขยายความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ ระหว่างผู้นำฝ่ายทหารและผู้นำฝ่ายพลเรือนที่แตกหักในระหว่างสงครามโลก

ตามที่ได้อธิบายมาแล้วนั้นจะเห็นได้ว่า กลุ่มการเมืองที่เข้ามาสัมพันธ์และขัดแย้งต่อกันภายหลัง พ.ศ. 2475 มี 4 กลุ่มใหญ่ด้วยกันคือกลุ่มผู้นำระบอบใหม่หรือคณะราษฎร ซึ่งเป็นกลุ่มที่ควบคุมหรือครองอำนาจทางการเมืองอยู่ตรงศูนย์กลางในฐานะผู้เปลี่ยนแปลงปกครอง และได้ดึงเอากลุ่มขุนนางเก่าเข้ามาร่วมอำนาจ รวมทั้งดำเนินการเลือกตั้งกลุ่มสมาชิกสภาประเภท 1 เข้ามาสนับสนุนการปกครองระบอบใหม่ ในขณะที่เดียวกันนั้นก็พยายามควบคุมและกันพวกนิยมเจ้าซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอำนาจมาแต่เดิมในระบอบเก่าให้ออกจากวงการเมือง อย่างไรก็ตามทั้งกลุ่มขุนนางเก่าและกลุ่มสมาชิกสภาประเภท 1 ที่กลุ่มผู้นำระบอบใหม่ได้ดึงเข้ามาเป็นพันธมิตรนั้น ต่างมีแนวคิดและผลประโยชน์พื้นฐานขัดแย้งกับกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ ไม่น้อยไปกว่าที่พวกนิยมเจ้ามีต่อกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ เพราะฉะนั้นการครองอำนาจทางการเมืองของกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ที่ก่อตัวขึ้นนั้น จึงมีปัญหาคือจะต้องเผชิญกับการต่อต้านทั้งที่มาจากกรทำหายของกลุ่มที่ถูกกันออกนอกระบอบและการคุกคามหรือการคัดค้านจากกลุ่มที่ถูกดึงเข้ามาร่วมอยู่ในระบอบการเมืองใหม่ อันหมายถึง "การคุกคามของกลุ่มขุนนางเก่า การต่อต้านจากพวกนิยมเจ้า และการคัดค้านในสภาผู้แทนราษฎร" (Charnvit Kasetkiri 1974 : 27-28) แรงกดดันที่มีต่อกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ดังกล่าวนี้ มีส่วนสำคัญส่งผลให้การก่อตัวของระบอบรัฐธรรมนูญอยู่ในสภาวะไม่มั่นคงนัก สภาพความยุ่งยากสับสนและไร้เสถียรภาพมีอยู่ทั่วไปตลอดระยะเวลา 6 ปีแรกของระบอบใหม่ ภายใต้การนำของ พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา (พ.ศ. 2476-2481)

ดังที่กล่าวมาในตอนต้นว่ากลุ่มขุนนางเก่าถูกดึงเข้ามาใช้อำนาจ โดยกลุ่มนี้มีบทบาทมากในคณะรัฐบาลและคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ 10 ธันวาคม 2475

อย่างไรก็ตามความเป็นพันธมิตรระหว่างกลุ่มขุนนางเก่ากับกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ดำรงอยู่ได้ไม่นานนักก็ถึงกาลสิ้นสุดลง หลังจากมีความขัดแย้งและแตกหักในกรณีโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งกลุ่มขุนนางเก่าไม่อาจเห็นพ้องด้วยกับข้อเสนอของนายปรีดี พนมยงค์ กลุ่มขุนนางเก่าได้ทำการคัดค้านในคณะรัฐบาลและดึงเอาฝ่ายอนุรักษนิยมในกลุ่มผู้นำระบอบใหม่มาเป็นแนวร่วม (ดู วิชา มโนทิโมกข์ 2520 : 252-254; อ. พิบูลสงคราม 2518 : 1:156) จากนั้นโคเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการฯ ดังกล่าว โดยระบุว่า "มีลักษณะเป็นคอมมิวนิสต์" (ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, บูรพา 2517:63-64 ; ไสว สุทธิพิทักษ์ 2526:129-131) และได้เริ่มคุกคามกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ โดยมีความพยายามดึงอำนาจมาอยู่ที่กลุ่มตนเอง ด้วยการประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎร งดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา รวมทั้งโคทำการปรับปรุงคณะรัฐบาล สลายรัฐมนตรีที่สนับสนุนโครงการฯ ของนายปรีดี พนมยงค์ ออกจากตำแหน่ง โดยเฉพาะนายปรีดี พนมยงค์ เป็นที่เข้าใจว่าถูกบีบให้จำต้องเดินทางออกนอกประเทศ พร้อมกันนั้นรัฐบาลพยายามโน้มน้าวนักวิชาการ โคตราภุมมาหาว่าควยคอมมิวนิสต์ออกประกาศใช้ (ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, บูรพา 2517:65) การกระทำของกลุ่มขุนนางเก่าดังกล่าวนี้ได้รับการสนับสนุนทางกำลังจากกลุ่มทหาร นำโดย พ.อ. พระยาทรงสุรเดช ซึ่งไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของนายปรีดี พนมยงค์ ในคณะรัฐบาล และเป็นผู้นำ "สัญญาว่าจะให้การสนับสนุนแก่กลุ่มขุนนางเก่า" (F.O. 371/171175)

หลังจากนี้ยังมีความพยายามเคลื่อนไหวในหลายกรณีจากกลุ่มขุนนางเก่า เพื่อลดบทบาทและอิทธิพลของกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ เช่น รัฐบาลโคยุบสภาคณะราษฎรซึ่งเดิมมีลักษณะเป็นพรรคการเมือง ถูกลดฐานะลงเป็นเพียงสโมสรไม่มีบทบาททางการเมือง (อ. พิบูลสงคราม 2518:1:150-151) มีการแก้ไขกฎหมายเลือกตั้งผู้แทนราษฎรใหม่ ในหลายประการ เช่นการเพิ่มอายุผู้สมัครรับเลือกตั้งจากเดิมที่กำหนดไว้เพียง 23 ปี เป็น 30 ปี (ดู เคื่อน บุนนาค และไพโรจน์ ชัยนาม 2477:2:35-36) และกลุ่มขุนนางเก่ามีท่าทีต้องการถวายอำนาจให้กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในเรื่องการแต่งตั้งสมาชิกสภาประเภท 2 (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2528:288-289) เข้าใจว่าในเวลาเดียวกันนั้น กลุ่มขุนนางเก่าได้มีความพยายามเคลื่อนไหว เตรียมโยกย้ายสลายกลุ่มนายทหารบกชั้นผู้น้อยของคณะราษฎรออกจากตำแหน่งสำคัญ ภายหลังจากกลุ่มนายทหารบกชั้นผู้ใหญ่ทั้ง 4 คน

คือ พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา พ.อ.พระยาทรงสุรเดช พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์ (สละ เอมะศิริ) และ พ.ท.พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น) ได้ตัดสินใจ ลาออกจากตำแหน่งสูงในกองทัพ และรัฐบาลได้ทำการแต่งตั้ง พล.ต. พระยาพิชัยสงคราม อดีตแม่ทัพที่ 1 รักษาราชการในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก พ.อ.พระยาศรีสิทธิสงคราม เป็นผู้รักษาราชการในตำแหน่งเจ้ากรมยุทธการทหารบก การแต่งตั้งดังกล่าวนี้ได้สร้างความหวาดระแวงให้แก่กลุ่มนายทหารบกชั้นผู้น้อยในกองทัพ โดยเฉพาะ พ.อ.หลวงพิบูลสงคราม นั้นกล่าวกันว่า "รู้ตัวที่ว่ากำลังถูกกล่าวหาเป็นคอมมิวนิสต์" และ "อาจถูกบังคับให้ออกไปนอกประเทศ เช่นเดียวกับท่านปรีดี พนมยงค์ เมื่อใดก็ได้" (อ.พิบูลสงคราม 2518: 164-166, 167-169)

อย่างไรก็ตาม ภายในเวลาช่วงนั้นกลุ่มผู้นำระบอบใหม่สามารถดึงอำนาจกลับคืนมา โดยการทำรัฐประหารภายใต้การนำของ พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนาและพ.อ.หลวงพิบูลสงคราม ยังผลให้รัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดาต้องหมดอำนาจไป ฝ่ายอนุรักษนิยมในกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ที่ให้การสนับสนุนกลุ่มขุนนางเก่าถูกลดบทบาทลง พ.อ.พระยาทรงสุรเดช และ พ.ท.พระประศาสน์พิทยายุทธ กล่าวกันว่า "ถูกส่งตัวออกไปอยู่ต่างประเทศ เพื่อป้องกันความวุ่นวาย" (F.O. 371/17176) และมีการแต่งตั้งรัฐบาลชุดใหม่ พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา ได้รับเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี นายปรีดี พนมยงค์ ได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีและอนุญาตให้เดินทางกลับประเทศ สภาผู้แทนราษฎรได้เริ่มเปิดการประชุมใหม่ สมาชิกสภาได้มีข้อเสนอให้พิจารณาลงโทษผู้นำกลุ่มขุนนางเก่า พระยาประมวญวิชาพูล อดีตรัฐมนตรีผู้สนับสนุนโครงการฯ ของนายปรีดี พนมยงค์ ได้เสนอญัตติขอให้สภา พิจารณาการกระทำของพระยามโนปกรณ์นิติธาดา อันละเมิดต่อรัฐธรรมนูญ (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 10/2476 3 สิงหาคม 2476) หลวงวิจิตรวาทการ เสนอให้มีกฎหมายป้องกันรัฐธรรมนูญ (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 15/2476 24 สิงหาคม 2476) รัฐบาลได้แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาเรื่องการทำทางป้องกันรักษารัฐธรรมนูญชุดหนึ่งโดยมีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นประธาน (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 21/2476 5 ตุลาคม 2476) หลักการที่คณะกรรมการมุ่งพิจารณา เพื่อให้รัฐธรรมนูญมีความมั่นคงคือ "การป้องกันการปราบปรามผู้ละเมิดรัฐธรรมนูญ" (รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี : ครั้งที่ 23/2476 11 ตุลาคม 2476 อ้างถึงใน เทียมจันทร์

อำนาจ 2521:81) และโคตรราชันเป็นพระราชบัญญัติ จัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ
 เวลาต่อมา (ราชกิจจานุเบกษา (เล่ม 50) 2 พฤศจิกายน 2476) การดำเนินการ
 ทั้งหมดนี้กล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่กลุ่มผู้นำระบอบใหม่ ต้องการจะสร้าง
 เสถียรภาพให้กับรัฐบาลและการปกครองระบอบใหม่ ในกรอบของการใช้กฎหมายเป็น
 เครื่องมือในการปราบปรามฝ่ายตรงข้าม

ในขณะที่รัฐบาล พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา กำลังดำเนินการสร้าง
 เสถียรภาพให้กับรัฐบาลและการปกครองระบอบใหม่ในกรอบของกฎหมายข้างต้น รัฐบาล
 ก็ต้องเผชิญกับ "การทำหายใหม่" จากกองกำลังทหารของพวกนิยมเจ้า (Charnvit
 Kasetsiri 1974 : 29) ภายใต้การนำของพลเอกพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรเดช
 กฤดากร อดีตเสนาบดีกระทรวงกลาโหมก่อนเปลี่ยนการปกครอง และ พ.อ.พระยา
 ศรีสวัสดิ์สงคราม อดีตผู้รักษากองในตำแหน่งเจ้ากรมยุทธการทหารบก ซึ่งได้รวมตัวในนาม
 "คณะกู้บ้านเมือง" ยกกองกำลังทหารจากหัวเมืองเข้ามาล้อมพระนคร พร้อมกับโค่น
 "คำขาด" ให้รัฐบาลลาออก เพื่อเปิดทางให้คณะกู้บ้านเมืองเข้า "จัดการปกครองของ
 ประเทศชั่วคราว" (หจข., สร. 0201.1/1 "จดหมายลงนาม พ.อ.พระยาศรีสวัสดิ์สงคราม
 ถึง พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี") ควรกล่าวไว้ว่าการเคลื่อนไหวของ
 คณะกู้บ้านเมืองนี้ได้รับการสนับสนุนทั้งจากบุคคลที่นิยมเจ้า เช่น นาวาเอกพระยาศราภิชัยพิพัฒน์
 นายหลุยส์ คีรีวัต และกลุ่มเชื้อพระวงศ์ เช่น ม.จ.สิทธิพร กฤดากร ม.จ.สุขปรารถ
 กมลลาสน์ ม.จ.วิเศษศักดิ์ ชยางกูร (นิคม จารุมณี 2519:155) รวมทั้งเจ้านาย
 แวดล้อมของศพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่นั่นก็มีพฤติกรรม "สื่อแสดงให้เห็นว่า
 สนับสนุนคณะกู้บ้านเมือง" (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2528:304)

จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรัฐบาลตัดสินใจทำการปราบปราม โดยรัฐบาลได้แต่งตั้ง
 ให้ พ.อ.หลวงพิบูลสงคราม เป็นผู้อำนวยการกองผสม เข้าปราบปราม "คณะกู้บ้านเมือง"
 หรือเป็นที่รู้จักในนาม "กบฏวรเดช" เมื่อเหตุการณ์สิ้นสุดซึ่งชัยชนะตกเป็นของรัฐบาล
 หลังจากคณะกู้บ้านเมืองถูกปราบปรามจนพ่ายแพ้ไป เหตุการณ์ครั้งนี้ "ได้ส่งผลกระทบ
 กระเทือนอย่างสำคัญต่อฐานะของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระราชวงศ์เป็น
 อันมาก" (นิคม จารุมณี 2519:267) เนื่องจากรัฐบาลเชื่อว่า "เจ้านายและ

ข้าราชการบริหารส่วนใหญ่ ได้ให้การสนับสนุนฝ่ายกบฏทั้งด้านกำลังใจและกำลังเงิน" (Thomson 1941:81) ยังผลให้เจ้านายผู้ใกล้ชิดหลายพระองค์ รวมทั้ง ม.จ.วิบูลย์สวัสดิวงศ์ สวัสดิศีกุล ราชเลขานุการในพระองค์ของทรง "ลัยย์" ออกต่างประเทศ นายทหารรักษาพระราชวัง เช่น พ.ท.ม.จ.ศุภสวัสดิวงศ์สนิท สวัสดิวัฑฒัน* ถูกจับกุม (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2528:304) มีผู้ถูกจับกุมรวมทั้งหมด 600 คน ในจำนวนนี้ถูกฟ้องโดยศาลพิเศษที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้น 318 คน และถูกพิพากษาประหารชีวิต 6 คน (ลุดโทษจำคุกตลอดชีวิต) เช่น นาวาเอกพระยาครภักย์พิพัฒน์ และนายหลุย คีรีวัต นอกนั้นถูกจำคุกอีกจำนวน 244 คน (ภูธร ภูมะธน 2521:255) ผู้ให้การสนับสนุนหรือเกี่ยวข้องกับในชายต้องสงสัยล้วนถูกปลดออกจากราชการในขณะที่มี "มลทินทางการเมือง" (หจข., สร. 0201.1.4/1 "สำเนามติคณะรัฐมนตรี ที่ 8/2476 18 มกราคม 2476") เช่น ม.จ. ศิศานวุฒิ ศิศกุล ถูกให้ออกจากกระทรวงพาณิชย์ (เศรษฐกิจ) เนื่องจากทรงมีท่าทีสนับสนุนฝ่ายกบฏ(ม.จ. พูนพิพัฒน์ ศิศกุล 2529:38-39) ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งแต่เดิม "รัฐบาลสงสัยข้าพเจ้า (พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว) ไปทุกอริยาบถ" (F.O. 371/18206) และ "เต็มไปด้วยการประนีประนอมเรื่องราวที่ผิดใจกันเสมอ" (Batson 1984:250) ได้ถึงจุดแตกหักลง หลังปี พ.ศ. 2476 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ถูกจำกัดอำนาจและบทบาท "ลงอีกและหมดไปในท้ายที่สุด" (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2528:314) พระองค์ได้ตัดสินพระทัยเสด็จประทับ ณ ประเทศอังกฤษ และทรงสละราชสมบัติ เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 รัฐบาลได้ปรึกษาศาสนาผู้แทนราษฎรอยู่ ซึ่งพระองค์เจ้าอนันทมหิตลขึ้นครองราชย์แทน แต่โดยที่พระมหากษัตริย์ยังไม่ทรงบรรจุนิติภาวะ มีการลงมติแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขึ้นจำนวน 3 ท่าน คือ

1. พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์ (ประธานา)
2. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา
3. เจ้าพระยายมราช (ดู ประเสริญ ปัทมะสุคนธ์, ผู้รวบรวม 2517:

174-184)

แม้ว่ากลุ่มผู้นำระบอบใหม่จะสามารถประคับประคอง และผ่านวิกฤตการณ์

* ราชสกุลนี้ คำที่ถูกต้อง คือ สวัสดิวัฑฒัน

สองครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2476 ดังที่กล่าวมาแล้ว แต่สภาพการเมืองและรัฐบาลหลังจากนี้
เป็นต้นไป จวบจนถึงปี พ.ศ. 2481 ก่อนที่ พ.อ.หลวงพิบูลสงครามจะก้าวขึ้นมามีอำนาจ
ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น ยังคง "เต็มไปด้วยความยุ่งยากและไร้เสถียรภาพ"

(Charnvit Kasetsiri 1974:30) ผลสะท้อนความยุ่งยากดังกล่าวนี้เห็นได้จากรัฐบาล
ยังคงต้องเผชิญกับการต่อต้านอยู่เนือง ๆ มีกลุ่มบุคคลถูกจับในฐานพยายามก่อการกบฏ
อีกอย่างน้อยสองครั้งคือ กบฏลพบุรีธรรมบุญปี พ.ศ. 2477 และกบฏนายสิบ ปี พ.ศ. 2478
มีความพยายามลอบยิง พ.อ.พิบูลสงคราม จำนวน 2 ครั้ง และลอบวางยาพิษอีกหนึ่งครั้ง
(ดู สุรพันธุ์ บุญมานพ 2521:83-114) ในขณะที่เกี่ยวกับที่รัฐบาลต้องตกอยู่ในสภาพที่
กล่าวไว้ว่าค่อนข้างไร้เสถียรภาพ อันเป็นผลเนื่องมาจากการคัดค้านในสภาผู้แทนราษฎร
ซึ่งทำให้รัฐบาลต้องลาออกถึง 2 ครั้ง และยุบสภาผู้แทนราษฎรอีก 1 ครั้ง กล่าวคือ

ภายหลังจากรัฐบาลได้ทำการปราบปรามคณะผู้บ้านเมืองสิ้นสุดลง รัฐบาล
ได้จัดให้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรประเภท 1 ขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2476
โดยใช้วิธีการเลือกตั้งทางอ้อมจากประชาชน ผลสะท้อนประการสำคัญในกระบวนการเมือง
ที่ปรากฏขึ้นหรือที่จะตามมา กล่าวได้ว่าเป็นครั้งแรกที่รัฐบาลหรือผู้นำส่วนกลางเปิดโอกาส
ให้กับ "นักการเมืองท้องถิ่นได้เข้ามาออกเสียงแสดงความคิดเห็นในระดับชาติ"

(Charnvit Kasetsiri 1974 : 32) หรืออีกนัยหนึ่งนับเป็นการเปิดโอกาสให้ "ผู้นำ
ท้องถิ่นได้เข้ามาร่วมถกเถียง ทัดสินปัญหาของแต่ละท้องถิ่นและประเทศชาติร่วมกัน"

(Keyes 1967 : 30) อย่างไรก็ตาม ความเป็นผู้นำท้องถิ่นของผู้แทนราษฎรประเภท 1
จำนวน 76 คนนี้ ได้คัดค้านและเป็นปัญหาสำคัญในการบริหารประเทศของรัฐบาล ซึ่ง
ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้นำส่วนกลาง มีแนวคิดและผลประโยชน์ในการมองปัญหาแตกต่างไปจาก
กลุ่มผู้แทนราษฎรประเภท 1 โดยเฉพาะกลุ่มที่มีแนวคิดแบบผู้นำท้องถิ่นอยู่มาก เห็นได้จาก
นับแต่ในกรณีกារเสนอร่างพระราชบัญญัติจำกัดขางของรัฐบาลในปี พ.ศ. 2477 ความแตกต่าง
ในการมองปัญหาของกลุ่มผู้นำส่วนกลางกับผู้แทนราษฎรประเภท 1 จะปรากฏออกอย่างชัดเจน
ในขณะที่รัฐบาลเน้นปัญหาเรื่องความมั่นคงของชาติ กลุ่มผู้แทนราษฎรประเภท 1 กลับมองถึง
ปัญหาผลกระทบที่มีต่อผู้ผลิตขางในท้องถิ่น โดยได้ร่วมกันคัดค้านและลงมติไม่เห็นชอบด้วย
กับร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว ยังผลให้รัฐบาลต้องลาออกไปเป็นครั้งแรก พ.อ.พระยา-
พหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี กล่าวภายหลังจากที่รัฐบาลเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในการลงมติ

คะแนนเสียงว่า

...ในการที่สมาชิกทั้งหลายได้มา มีหน้าที่รับภาระในการทำงานให้แก่ประเทศ และเป็นที่ยอมรับยอมรับกันมาจนบัดนี้ แต่หากทว่า มีเรื่องที่จะต้องเป็นทั้งสองฝ่ายที่จะรักษา ข้างฝ่ายท่าน (หมายถึงประเภท 1) ก็คงรักษาสิทธิของราษฎร ข้างส่วน ข้าพเจ้าเอาเมื่อใดทำอะไรลงไปแล้วก็คงรักษาความมั่นคง... เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงได้ลาออกจากหน้าที่..." (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 22/24-77 13 กันยายน 2477)

ควรกล่าวไว้ว่า ความแตกต่างในการมองปัญหาประเทศชาติหรือท้องถิ่น ระหว่างรัฐบาลและกลุ่มสมาชิกสภาประเภท 1 ข้างกัน ได้โยงไปสู่ความขัดแย้งในปัญหา สำคัญเรื่องของการพัฒนาประเทศหรือแนวนโยบายของรัฐบาลเวลาต่อมา และจะกลายเป็น ปัญหาพื้นฐานที่บั่นทอนเสถียรภาพของรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง เห็นได้จากในเวลาที่รัฐบาลมี แนวคิดมุ่งพัฒนากองทัพ กลุ่มสมาชิกสภาประเภท 1 กลับมีแนวคิดต้องการให้รัฐบาลมุ่งพัฒนา ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นพื้นฐาน ความขัดแย้งดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ชัดในการเสนอ ร่างพระราชบัญญัติงบประมาณ ประจำปีของรัฐบาล ตลอดช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2477-2481 ซึ่งรัฐบาลได้เน้นหนักให้ทั้งงบประมาณทางด้านการมั่นคงและการพัฒนากองทัพ* หากคิด รวมงบประมาณทหารช่วงดังกล่าวนี้จะ "เท่ากับ 26% ของรายจ่ายทั้งหมด" (Chai-Anan Samudavanija 1971 : 154) ผลคือการเสนอร่างพระราชบัญญัติฯ ของรัฐบาล

* ตารางเปรียบเทียบระหว่างงบรักษาความมั่นคงกับงบเศรษฐกิจ (คิดเป็น ร้อยละ)

ปี พ.ศ.	งบรักษาความมั่นคง	งบเศรษฐกิจ
2477	45.23	26.17
2478	48.94	26.35
2479	44.64	34.54
2480	45.83	33.78
2481	45.83	33.78

ที่มา : วิจิตรวงศ์ ณ ป้อมเพชรและคณะ 2528:10

ในแต่ละปีนั้นต้องประสบกับการคัดค้านจากกลุ่มสมาชิกสภาประเภท 1 อย่างมาก โดยเฉพาะจากกลุ่มผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นกลุ่มผู้แทนราษฎรที่มีความกระตือรือร้นสูง และเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองบนเวทีระดับชาติในฐานะ "ผู้นำท้องถิ่น" อย่างชัดเจน โดยมีแนวคิดต้องการให้รัฐบาลหันมาเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคม โดยมีข้อเสนอหรือเรียกร้องที่ว่า "จะต้องบำรุงการศึกษาและการเศรษฐกิจเป็นสำคัญ"

(รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 18/2479 27 มีนาคม 2479) และต้องการให้กระจายการพัฒนาประเทศออกไปสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ ในสัดส่วนที่เหมาะสม เช่น ขอเรียกร้องที่ว่า "ทางภาคอีสานนั้นเป็นส่วนใหญ่ของประเทศสยาม เช่นพื้นที่ภูมิภาคก็เป็นส่วนที่กว้างขวางมีเนื้อที่ 1/3 ของประเทศสยาม เหตุใดจึงไม่ได้รับการบำรุงมานานแล้ว" (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 9/2476 25 มีนาคม 2476) แม้ว่าความพยายามในการคัดค้านร่างพระราชบัญญัติงบประมาณ ของกลุ่มสมาชิกสภาประเภท 1 ภาคอีสานนั้น จะไม่สามารถยับยั้งความต่องานและขั้นตอนเสถียรภาพของรัฐบาลได้โดยตรง แต่ผลสะท้อนของความขัดแย้งดังกล่าวได้ผลักดันให้กลุ่มผู้แทนราษฎรภาคอีสานเคลื่อนไหวคัดค้านรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง และกลายเป็นกลุ่มสำคัญที่สร้างปัญหาให้กับรัฐบาลอยู่ไม่น้อย เห็นได้จากสองในสามครั้งหลังที่ทำให้รัฐบาลต้องลาออกใหม่ พ.ศ. 2480 และต้องตัดสินใจยุบสภาผู้แทนราษฎรในปี พ.ศ. 2481 เป็นผลเนื่องมาจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้แทนภาคอีสานโดยตรง*

อย่างไรก็ตาม ควรกล่าวไว้ในที่นี้ว่า ในบรรดาผู้แทนภาคอีสานนั้นประกอบ

---

* สาเหตุที่รัฐบาลลาออกใหม่ พ.ศ. 2480 เป็นผลเนื่องจากการยื่นกระทู้ถามของนายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) ในกรณีที่รัฐบาลปล่อยให้มีการซื้อขายที่ดินของพระคลังข้างที่ ส่วนสาเหตุที่ทำให้รัฐบาลยุบสภาผู้แทนราษฎรปี พ.ศ. 2481 เป็นผลมาจากการยื่นญัตติเสนอร่างข้อบังคับการประชุมและการปรึกษาของสภาผู้แทนราษฎรของนายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) ซึ่งรัฐบาลไม่อาจเห็นพ้องควยและเป็นฝ่ายพ่ายแพ้เมื่อมีการลงมติคะแนนเสียง (คู่ออกไปข้างหน้า)

ด้วยบุคคล 2 กลุ่มใหญ่ โดยต่างมีลักษณะการแสดงออกหรือมีท่าทีต่อรัฐบาลแตกต่างกัน (Keyes 1967:35-36) กล่าวคือ ในขณะที่กลุ่มแรกนั้น ลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมีท่าทีโน้มเอียงตัวเองเข้าเป็นพันธมิตรกับรัฐบาลในกรุงเทพฯ หรือเกาะกลุ่มเข้ากับผู้นำส่วนกลางที่มีภูมิหลังคล้ายกันเพื่อก้าวขึ้นสู่อำนาจในระดับชาติ บุคคลในกลุ่มนี้มีพื้นฐานมาจากตระกูลเจ้าเมืองเก่าและหรือเคยรับราชการตำแหน่งสูงในท้องถิ่น มีแนวคิดออกไปทางอนุรักษนิยม คนสำคัญ อาทิ นายทองม้วน อัครถาวร (มหาสารคาม) นายทองดี ณ กาฬสินธุ์ (มหาสารคาม) พระยาสารคามคณาภิบาล (มหาสารคาม) หลวงวรนิติปรีชา (วรดิษฐ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร) (สกลนคร) นายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) และนายฟอง สิทธิธรรม (อุบลราชธานี) ชุนบุรีสการกิตติศักดิ์ (อุบลราชธานี) เป็นต้น บทบาทการคัดค้านในสภาผู้แทนราษฎรของกลุ่มนี้ไม่เป็นที่ปรากฏอย่างจริงจัง ที่สำคัญคือกลุ่มนี้ไม่ได้มีทัศนคติต่อต้านผู้นำส่วนกลาง หลวงวรนิติปรีชาได้เสนอร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเพื่อให้ "มีการส่งเสริมฐานะนายกรัฐมนตรี" (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 20/2476 21 มีนาคม 2476) และเข้าร่วมทำงานกับรัฐบาลเมื่อมีโอกาส หลวงวรนิติปรีชาเป็นเลขานุการรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรม (หจช., ศช. 0701.51/3) นายทองดี ณ กาฬสินธุ์ เป็นเลขานุการรัฐมนตรีกระทรวงเศรษฐกิจ (หจช., มท. 1/59) กลุ่มนี้ให้การสนับสนุนขอเสนอของรัฐบาลในการขยายเขตเฉพาะกาลของรัฐธรรมญูออกไปอีก 10 ปี ชุนบุรีสการกิตติศักดิ์ เป็นผู้เสนอร่างรัฐธรรมญูแก้ไขเพิ่มเติมเขตเฉพาะกาล พ.ศ. 2483 (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 8/2483 15 สิงหาคม 2483) แนวโน้มของกลุ่มนี้มีจำนวนลดลงเมื่อเปิดให้มีการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน และบุคคลในกลุ่มนี้มักไม่ได้รับการเลือกตั้งอย่างต่อเนื่อง (ยกเว้น นายเลียง ไชยกาล และนายฟอง สิทธิธรรม) ในท้ายที่สุดกลุ่มนี้ได้หันไปเกาะกลุ่มกับพวกนิยมเจ้า-ขุนนางเก่า จัดตั้งพรรคประชาธิปไตยภายหลังสงครามโลกา (ดู 4.2)

กลุ่มที่สองกลับมีลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในท่าทีที่ต่อต้านรัฐบาลและคัดค้านนโยบายที่ชนากองทัพของกลุ่มผู้นำระบอบใหม่หรือส่วนกลางอย่างชัดเจน ทำให้ลักษณะการต่อสู้ทางการเมืองบนเวทีระดับชาติของกลุ่มนี้หันเข้าร่วมตัวเกาะกลุ่มเป็นการเฉพาะของตัวเอง ควบคู่การทำหน้าที่เป็น "ฝ่ายค้าน" ในสภาผู้แทนราษฎรและมีความเข้มแข็งขึ้น ทำให้ผู้นำส่วนกลางเริ่มให้ความสำคัญและสนใจ บุคคลในกลุ่มนี้มีพื้นฐานมาจากครอบครัว

ระดับกลาง-ล่าง มีแนวคิดค่อนข้างไปทางเสรีนิยมและสังคมนิยม แนวคิดเสรีนิยมที่ดำรงอยู่ในกลุ่มนี้เห็นได้จากการให้ความสนับสนุนรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2489 ส่วนแนวคิดสังคมนิยมที่ดำรงอยู่ในกลุ่มนี้พิจารณาได้จากการสนับสนุนเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติของนายปรีดี พนมยงค์ กลุ่มนี้มีความผูกพันกับประชาชนในเขตเลือกตั้งของตนอย่างแนบแน่น ชื่อเสียงของบุคคลในกลุ่มนี้ค่อย ๆ พัฒนาขึ้นมาจากการต่อสู้ในหลักการและนโยบายที่แจ่มชัดและจริงจัง ทำให้ได้รับความนิยมจากประชาชนอย่างกว้างขวางในเขตท้องถิ่น คนสำคัญ อาทิ นายจำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม) นายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) นายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) เป็นต้น ในขั้นขอรวมเรียกบุคคลเหล่านี้ว่า "กลุ่มผู้นำอีสาน" แนวโน้มของกลุ่มนี้มีจำนวนเพิ่มขึ้นและมักได้รับการเลือกตั้งเป็นตัวแทนราษฎรอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีประสบการณ์ทางการเมืองและเกาะกลุ่มกันเข้มแข็งยิ่ง ๆ ขึ้น ภายหลังสงครามโลกา กลุ่มนี้ได้รวมตัวจัดตั้งพรรคการเมือง ที่มีชื่อเรียกว่า "สหชีพ" (ดู 4.2)

บทบาทของกลุ่มผู้นำอีสานบนเวทีระดับชาตินับแต่ปี พ.ศ. 2476 นั้น มีลักษณะคัดค้านรัฐบาลโดยเฉพาะกลุ่มทหารอย่างจริงจัง เนื่องจากแนวคิดพื้นฐานของกลุ่มผู้นำอีสาน ต้องการให้รัฐบาลส่วนกลางเน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะในเขตท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งยังคงมีสภาพล้าหลังและห่างไกลจากเมืองหลวง กลุ่มนี้จึงไม่เห็นด้วยกับแนวนโยบายพัฒนาประเทศของรัฐบาล ซึ่งเน้นหนักแก่การป้องกันประเทศและการพัฒนากองทัพเป็นลำดับแรก ข้อคัดค้านหลักของกลุ่มผู้นำอีสานซึ่งได้กระทำมาอย่างต่อเนื่องคือ ต้องการให้รัฐบาลลดงบประมาณทางด้านการทหารลง ทั้งนี้เพื่อ "มุ่งหมายที่จะให้จัดระดับการบำรุงประเทศให้ถูกต้องตามฐานะที่เป็นจริงในบัดนี้" คือ "จะคงบำรุงการศึกษาและการเศรษฐกิจเป็นสำคัญ" (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 18/2479 27 มีนาคม 2479) นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ซึ่งเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงคัดค้านงบประมาณนับแต่คนเมื่อแรกเข้ามามีบทบาทในสภาผู้แทนราษฎรและได้คัดค้านต่อเนื่องตลอดมาอย่างไม่ลดละ ได้กล่าวเปรียบเทียบกับว่า "ข้าพเจ้าได้กล่าวมาหลายปีแล้วว่าระดับการบำรุงประเทศนี้ควรจะต้องตั้งต้นอย่างไร เราจะเริ่มสร้างบ้านด้วยการสร้างรั้วหรือว่าเราจะเริ่มสร้างบ้านด้วยการลงเสาเสียก่อน" (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 18/24-80 14 กุมภาพันธ์ 2480) ในความหมายของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ คือ

...การที่เราจัดการป้องกันประเทศเข้าในอันดับ 1 ยิ่งกว่าการศึกษาการเศรษฐกิจของประเทศนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ควร ที่ข้าพเจ้าได้คัดค้านในเรื่อง การป้องกันว่าไม่ควรอยู่ในอันดับ 1 ประเทศสยามไม่ควรนำร่องกำลังใหญ่เกินควร แก่การรักษาคัวเองหรือรักษาความสงบภายใน ข้าพเจ้าเห็นไปในแง่ที่ว่า การศึกษา การกุศลกรรมและเศรษฐกิจนั้นควรจะมาหน้าทั้ง 3 ประการ... (รายงานประชุม สภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 4/2479 13 กุมภาพันธ์ 2479)

แม้ว่าความพยายามคัดค้านงบประมาณทหารของกลุ่มผู้นำอีสานดังกล่าวข้างต้น จะไม่สามารถยับยั้งความต้องการของกลุ่มทหารได้ แต่ภายใต้ความขัดแย้งพื้นฐานดังกล่าวนี้ ได้ผลักดันให้กลุ่มผู้นำอีสานเคลื่อนไหวแสวงหาช่องทางควบคุมรัฐบาลมากขึ้น

การเคลื่อนไหวครั้งสำคัญของกลุ่มผู้นำอีสาน ที่สะท้อนให้เห็นถึงความไม่พอใจ ก่อนนโยบายการพัฒนากองทัพของรัฐบาล คือความพยายามหามาตรการ หรือเครื่องมือทาง สภาผู้แทนราษฎรในการควบคุมรัฐบาลยิ่งขึ้น ด้วยการยื่นญัตติเสนอร่างข้อบังคับการประชุม และการปรึกษาของสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2481 ผ่านนายถวิล อุดล หลักการสำคัญคือ "การทำงานประมาณนั้นขอให้รัฐบาลเสนอมาโดยมีรายละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น" นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ กล่าวสนับสนุนว่า "วิธีการเสนองบประมาณตามที่เบื่มาแล้วนั้น รัฐบาลมักจะ เสนอไม่ในวิธีที่เกี่ยวกับเทคนิคการคลังเกินไป ซึ่งผู้แทนราษฎรไม่สามารถจะปฏิบัติตามได้" แต่ฝ่ายรัฐบาลมองออกกว่านี่เป็นการควบคุมจากสภาผู้แทนราษฎรที่ไม่อาจยอมรับได้ พ.อ.พระยา พลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีได้คัดค้านข้อเสนอที่ว่า "เป็นการผูกมัดเกินไปและไม่มีใคร เขาทำกันในโลกนี้" นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ร้องขอให้รัฐบาลใจกว้างต่อกรณีนี้ว่า "การที่ รัฐบาลจะพยายามให้เครื่องมือแก่ผู้แทนราษฎร ในการที่จะควบคุมรัฐบาลยิ่งขึ้นนั้น ข้าพเจ้า คิดว่าในชั้นที่รัฐบาลอยู่ในบทเฉพาะกาลเช่นนี้ การควบคุมของผู้แทนราษฎรคงไม่หนักไป จนถึงกับจะทำให้สภา นี้ไม่ไว้วางใจคณะรัฐมนตรีได้" อย่างไรก็ตาม ในที่สุดเมื่อมีการ ลงมติคะแนนเสียงลับ ฝ่ายรัฐบาลต้องพ่ายแพ้ไปด้วยคะแนน 31:45 (รายงานประชุมสภา ผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 21/2481 10 กันยายน 2481) ยังผลให้รัฐบาลตัดสินใจประกาศ ยุบสภาผู้แทนราษฎรในวันรุ่งขึ้น ซึ่งเป็นภาวะที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพที่ไร้เสถียรภาพหรือ ความไม่มั่นคงของรัฐบาล พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา ในสภาผู้แทนราษฎรได้เป็นอย่างถี่ ภาวะดังกล่าวนี้จะผลักดันให้ภายในกลุ่มผู้นำระบอบใหม่เคลื่อนไหวหาผู้นำที่เข้มแข็งอย่าง

พ.อ.หลวงพิบูลสงครามขึ้นมาแทน

ภายใต้ความไม่มั่นคงของระบอบใหม่และภาวะที่ไร้เสถียรภาพของรัฐบาล
 ความที่ได้อธิบายมาแล้ว มีส่วนสำคัญที่ผลักดันให้ภายในกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ โดยเฉพาะ
 กลุ่มนายทหารบกชั้นผู้น้อย ได้เคลื่อนไหวเสนอทางออกใหม่ให้ พ.อ.หลวงพิบูลสงคราม
 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ซึ่งเคยเปิดทางให้นายทหารบกชั้นผู้น้อยโค่นล้มการ
 คัดค้านงบประมาณทหารของกลุ่มสมาชิกสภาประเภท 1 ผ่านทางวิทยุกระจายเสียงมาแล้ว
 ครั้งความที่ว่า "ประเทศสยามได้เปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญ โดยมี
 สภาผู้แทนราษฎรขึ้นช่วยการดำเนินการของทหาร และที่ใดดำรงมาก็ช่วยอำนาจความ
 คุ้มครองของทหารด้วยเป็นอันมาก สมาชิกสภา จำพวกที่คัดค้านก็ควางกิจการของทหาร
 นั้น น่าจะระลึกถึงบ้าง" (อ้างถึงใน รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 15/
 2479 (วิสามัญ) 23 มีนาคม 2479) ขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีหรือเป็น
 ผู้นำแทน พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา ซึ่งมีท่าทีที่เปิดกว้างให้การคัดค้านและยอมรับ
 ฝ่ายค้านอยู่มาก พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา กล่าวเสมอว่า "การปกครองระบอบ
 ประชาธิปไตยนั้นย่อมมีการคัดค้านซึ่งกันและกัน" (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร :
 ครั้งที่ 15/2479 23 มีนาคม 2479) และเน้นว่าการคัดค้านและซักถามเป็นนิมิตหมาย
 ที่ดีทั้งต่อสภาผู้แทนราษฎรและฝ่ายรัฐบาล ดังที่ขณะที่ พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา กล่าว
 แก่ฝ่ายค้านว่า "ท่านเป็นผู้ที่แทนราษฎรจริง ๆ และช่วยเหลือราษฎรจริง ๆ รักชาติจริง ๆ
 จึงได้พยายามรุกเข้าหาเจ้าและรุกคณะรัฐมนตรี อันนี้แหละเป็นสิ่งที่เราอยากให้เป็นอยู่
 อย่างนี้เสมอ เพื่อว่าจะได้นักเลือกคณะรัฐมนตรีนี้ให้แรงขึ้นจะได้ทำการให้แก่ชาติ"
 (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 24/2477 24 กันยายน 2477) อย่างไรก็ตาม
 ท่าทีของ พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา ดังกล่าวนี้นั้น ภายในกลุ่มนายทหารบก
 ชั้นผู้น้อยกลับมองว่ามีลักษณะประนีประนอมยอมให้กับสภาผู้แทนราษฎรมากเกินไป หรืออีกนัยหนึ่ง
 คือ พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา "อ่อนไปจึงถูกสมาชิกกรมโฆมตี" (สังวร สุวรรณชีพ
 2516:95) การปรับเปลี่ยนบุคคลในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีดังกล่าวนี้นั้น มีผลต่อการเมือง
 ภายในช่วงต่อมาอย่างมาก โดยจะเปิดทางให้กับการก่อตัวไปสู่การสร้าง "รัฐบาลทหาร
 ที่เข้มแข็ง" (Charnvit Kaset Siri 1974:34) หรือช่วงของการดำเนินนโยบาย
 สร้างชาติภายใต้แนวคิดทหารนิยมและชาตินิยม เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับระบอบใหม่และ

ความมีเสถียรภาพให้แก่รัฐบาล จนท้ายที่สุดกลายเป็นระบอบพิบูลสงคราม หรือ "ระบอบเผด็จการทหาร" (Nuechterlein 1966:43) ทั้งนี้ นอกเหนือจากปัจจัยสภาพแวดล้อมทางการเมืองในขณะนั้นแล้ว ยังมีส่วนสำคัญมาจากท่าทีของ พ.อ. หลวงพิบูลสงคราม ซึ่งไม่ต้องการให้มีการคัดค้านและดูเหมือนไม่ยอมรับฝ่ายค้านอยู่มากดังแนวคิดที่ปรากฏในยุทธนาการหลังจาก พ.อ. หลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ได้เน้นว่าประเทศที่มีการปกครองเผด็จขาด ไม่มีการเสนอญัตติ ไม่มีการแปรญัตติ ไม่มีการอภิปราย ไม่มีการกระทุ้งกัน ไม่มีเปิดอภิปรายทั่วไป และไม่มีอะไรทำอะไรทำให้เวลาเปลืองไปโดยไร้ประโยชน์ ย่อมได้เปรียบกว่าประเทศทั้งหลาย (ยุทธนาการ 2481 อ้างถึงใน รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 12/2481 18 กุมภาพันธ์ 2481)

2.2 ระบอบเผด็จการทหาร

ควรกล่าวไว้ในเบื้องต้นว่าแนวคิดที่ต้องการใช้อำนาจเผด็จการแบบทหารที่มีอยู่ในตัวของ จอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น จะเป็นปัจจัยชี้้นำที่ผลักดันให้ระบอบเผด็จการทหารเริ่มก่อตัวขึ้นในปี พ.ศ. 2481 ทั้งนี้โดยมีสภาพแวดล้อมทางการเมืองทั้งภายในประเทศ ซึ่งรัฐบาลและกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ต้องประสบกับความไม่มั่นคงและไร้เสถียรภาพและบรรยากาศภายนอกประเทศ ซึ่งโลกกำลังถึงเครียดกับภาวะสงครามโลกที่ก่อตัวในยุโรป เป็นปัจจัยหนุนนำหรือสนับสนุนและกระตุ้นให้แนวคิดทหารนิยมในตัว จอมพล ป. พิบูลสงคราม ค่อย ๆ หยดยออกมาอย่างเด่นชัดเป็นรูปเป็นร่างในแต่ละช่วงของความพยายามจัดการกับปัญหาการเมืองภายในและเตรียมประเทศเข้าสู่ภาวะสงครามโลก ซึ่งตามแนวทางของจอมพล ป. พิบูลสงคราม คือการสร้างรัฐบาลทหารที่เข้มแข็ง และเน้นให้ประชาชนปฏิบัติตามและทำตามนโยบายของรัฐบาลหรืออีกนัยหนึ่งคือ "เชื่อผู้นำ" เพื่อให้เป็นไปตามแนวทางดังกล่าวนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้หันไปสู่การรณรงค์ความรู้สึกชาตินิยมหรือใช้ลัทธิชาตินิยม ทั้งทางคำสั่งคม-วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเรียกร้องดินแดนคืน เป็นเครื่องมือหรือนโยบายสำคัญของรัฐบาล ในการระดมประชาชนโดยเฉพาะคนชั้นกลางในเมืองเข้ามาเป็นพลังการเมืองสนับสนุนรัฐบาล หรือเป็นฐานพลังประชาชนให้กับระบอบเผด็จการทหารจอมพล ป. พิบูลสงคราม

จอมพล. พิบูลสงคราม เกิดเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2440 พื้นเพ

บ้านเดิมมาจากครอบครัวชั้นกลาง ทำสวนทุเรียนอยู่จังหวัดนนทบุรี ได้รับการศึกษาชั้นต้นที่โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม แล้วได้เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนนายร้อยทหารบกเมื่อปี พ.ศ. 2452 เมื่อจบหลักสูตรได้รับราชการครั้งแรกประจำอยู่กรมทหารปืนใหญ่ที่จังหวัดพิษณุโลกในปี พ.ศ. 2457 ด้วยความสามารถเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้บังคับบัญชา ช่วยทำให้เขาได้รับการคัดเลือกเข้ามาศึกษาในโรงเรียนเสนาธิการทหารบกปี พ.ศ. 2464 การศึกษาที่แห่งนี้เขาได้พิสูจน์ความสามารถให้เป็นที่ปรากฏโดยสอบไล่ได้เป็นที่ 1 ของรุ่น จึงได้รับทุนรัฐบาลเดินทางไปศึกษาวิชาทหารปืนใหญ่ที่ประเทศฝรั่งเศส ที่นั่นทำให้เขาได้พบกับนายปรีดี พนมยงค์ และเพื่อนนักเรียนไทยอีกหลายท่าน มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกิจการปัญหาบ้านเมืองและได้รับการหล่อหลอมแนวคิดใหม่ในช่วงสั้น ได้ตัดสินใจร่วมกับเพื่อนนักเรียนไทยในฝรั่งเศสรวม 7 คน ก่อตั้งคณะราษฎรเพื่อเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองกลับจากฝรั่งเศสไปประจำอยู่กรมจเรทหารปืนใหญ่ในปี พ.ศ. 2470 และเคลื่อนไหวหาแนวร่วมภายในกลุ่มนายทหารบกชั้นผู้น้อย ขณะเดียวกันก็ได้รับความดีความชอบในราชการจนได้รับยศเป็น พ.อ. หลวงพิบูลสงคราม ประจำกรมจเรทหารบกในกระทรวงกลาโหมปี พ.ศ. 2475 และในปีนั้นได้เข้าร่วมยึดอำนาจรัฐเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง ในฐานะหัวหน้ากลุ่มนายทหารบกชั้นผู้น้อย

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง จอมพล. พิบูลสงคราม ได้รับตำแหน่งเป็นรองผู้บังคับการทหารปืนใหญ่และเป็นรัฐมนตรี (ลอย) ในคณะรัฐบาลชุดแรก อยู่ได้ไม่นาน คณะของเขาต้องประสบกับการคุกคามจากกลุ่มขุนนางเก่า โดยที่เขาได้รู้สึกถึงความไม่มั่นคงด้วย จึงเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสนับสนุน พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา ยึดอำนาจกลับคืนมา แต่ไม่ทันข้ามปีรัฐบาลก็ต้องเผชิญกับการทำหายกำลังทหารจากพวกนิยมเจ้า จอมพล. พิบูลสงคราม รับภาระสำคัญเป็นผู้ปรายปรามในตำแหน่งผู้บังคับกองผสม หลังจากได้รับชัยชนะทำให้บทบาทของเขาก้าวขึ้นมาเป็นอยู่ระดับแนวหน้า โดยได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมปี พ.ศ. 2477 ซึ่งเปิดโอกาสให้เขาเริ่มวางโครงการเร่งรัดพัฒนากองทัพเป็นขนานใหญ่ "เหตุผลสำคัญของเขาคือการกล่าวถึงการรักษาเอกราชของชาติซึ่งเป็นข้อแรกในหลัก 6 ประการของคณะราษฎร" (Charivat Santaputra 1985:146) ผลจากโครงการฯ ดังกล่าว ทำให้กองทัพค่อย ๆ เริ่มขยายตัวมีความเข้มแข็งและมีอิทธิพลทางการเมืองเหนือกลุ่มอื่น ๆ อย่างโดดเด่นนับแต่นั้นเป็นต้นมา และ

โดยที่ จอมพล. พิบูลสงคราม ได้ครองตำแหน่งผู้บัญชาทหารบกแทน พ.อ.พระยา
พหลพลพยุหเสนา ในช่วงเวลานั้น จึงมีส่วนสำคัญที่ผลักดันให้เขาได้รับความสนับสนุนให้
ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในฐานะผู้สืบทอดจาก พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา นับเป็น
นายกรัฐมนตรีคนที่ 3 หลังเปลี่ยนการปกครอง พ.ศ. 2475 ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักค้ำประกัน
ให้กับระบอบการปกครองใหม่และรัฐบาล โดยนัยนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า จอมพล. พิบูลสงคราม
นั้นเป็นตัวแทนของกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ ในฐานะผู้รับบทบาทมีการเข้าปราบปราม กวาดล้าง
และควบคุมกลุ่มต่อต้านหรือพวกนิยมเก่า เพื่อให้ได้มาซึ่งความมั่นคงของระบอบใหม่และ
ความมีเสถียรภาพแก่รัฐบาล

จากประสบการณ์การต่อสู้ที่เป็นจริงในช่วง 6 ปีแรกของระบอบใหม่ ช่วยทำให้
จอมพล. พิบูลสงคราม เรียนรู้ได้ว่า การใช้มาตรการทางกำลังทหารและตำรวจเป็น
หนทางเดียวที่จะยับยั้งการเคลื่อนไหวของฝ่ายต่อต้านและเป็นหลักประกันให้กับระบอบใหม่ได้
ดังการกล่าวขานบทบาทของทหารในฐานะ "ผู้พิทักษ์รัฐธรรมนูญ" บวกกับแนวคิดทหารนิยม
ในตัว จอมพล. พิบูลสงคราม ซึ่งอาจจะได้รับอิทธิพลผสมกลมกลืนมาจากทั้งลัทธิทหารที่
แพร่อยู่ในยุโรปและความสำเร็จการพัฒนาประเทศของญี่ปุ่น รวมไปถึงอาชีพความเป็น
นักการทหารในตัวของเขาเอง สิ่งเหล่านี้ล้วนมีส่วนสำคัญที่ช่วยก่อร่างสร้างแนวคิดให้กับ
จอมพล. พิบูลสงคราม ไปในแนวทางสร้างรัฐบาลที่เข้มแข็งภายใต้การนำของทหาร
เมื่อจอมพล. พิบูลสงคราม ก้าวขึ้นมาสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2481 ทั้งนี้
เพื่อต่อสู้กับระบอบเก่าทั้งในด้านการปราบปรามและควบคุมผู้นำของระบอบเก่า รวมทั้ง
ในด้านการทำลายอุดมการณ์ สัญญาลักษณ์ คุณค่า ค่านิยม ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณี
ต่าง ๆ ในสังคมที่ผู้คนจำนวนมากยังคงผูกพันอยู่กับระบอบเก่า หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ
ความพยายามทำลายล้างอิทธิพลระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในหมู่ประชาชน ซึ่งจอมพล.
พิบูลสงคราม แลเห็นว่าภัยจากรบอบเก่ายังมีอีกมากและเป็นศัตรูหลักของรัฐบาลในขณะนั้น
ดังคำปราศรัยของจอมพล. พิบูลสงคราม เมื่อแรกรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ความตอนหนึ่ง
ได้กล่าวว่า "ในเวลานี้ถึงหากจะได้เปลี่ยนแปลงการปกครองเข้าระบบนี้แล้ว 6 ปีเศษก็
ข้าพเจ้าเห็นว่าภัยของรัฐธรรมนูญยังมีอีกเหลือหลาย ซึ่งอาจจะบังเกิดได้ทั้งโดยเฉพาะ
ตามแนวทางรัฐธรรมนูญและในทางอื่น ๆ" พร้อมกับเน้นให้เห็นว่าภัยของรัฐธรรมนูญนั้น

"ถ้ากล่าวโดยอุปมา ก็เหมือนก้อนน้ำแข็งที่ลอยน้ำ เราเห็นแต่ก้อนน้ำแข็งส่วนบนที่เห็นน้ำ แต่ยังมีจมอยู่ใต้น้ำยังมีอีกมาก ซึ่งเราแลไม่เห็นเลย เว้นเสียแต่เมื่อไร เรือไปเกย เขาก็ต้องอัปปางลง จึงทราบว่ามันภัย" (ประมวลวัน 21 ธันวาคม 2481)

เมื่อแรก จอมพล. พิบูลสงคราม เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แนวคิดที่ เขามีต่อการจัดตั้งคณะรัฐบาลใหม่คือ "ต้องการให้รัฐบาลนี้แข็งแกร่งที่สุดเท่าที่จะทำได้" (รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี : ครั้งที่ 1/2481 20 ธันวาคม 2481 อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ่ำแห้ว 2520:113) ผลคือคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ส่วนใหญ่ตกอยู่กับกลุ่มทหาร จอมพล. พิบูลสงคราม รั้งตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและมหาดไทย โดยมี พล.ท.อ.อดุล อดุลเดชจรัส (พ.ท.อ. หลวงอดุลเดชจรัส) อธิบดีกรมตำรวจ เป็นผู้เป็นเพื่อนสนิทของจอมพล. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวง มหาดไทย เพียงหนึ่งเดือนให้หลังจอมพล. พิบูลสงครามได้ใช้ความเข้มแข็งของรัฐบาล ที่มีอยู่ออกกวาดล้างกลุ่มตรงข้ามหรือผู้คิดที่จะต่อต้านรัฐบาลอย่างรุนแรง โดยรัฐบาลได้ ทำการจับกุมกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ทั้งเจ้านายชั้นสูง เชื้อพระวงศ์ ชุนนางเก่า อดีตและ สมาชิกสภาประเภท 1 และกลุ่มทหาร พ.อ.พระยาทรงสุรเดช ด้วยขอหารวม ๆ ว่าเป็น "บุคคลที่ก่อการไม่สงบแก่ชาติ และคิดจะประทุษร้ายต่อชีวิตสมาชิกสำคัญ ๆ แห่งรัฐบาล หลายท่านด้วยกัน เพื่อที่จะใช้ลัทธิระบอบการปกครองและเปลี่ยนแปลงรัฐบาลนี้ โดยคิดจะ เจริญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต มาเป็นกษัตริย์ต่อไป" (ศรีกรุง 30 มกราคม 2481) ในการนี้มีผู้ถูกจับกุมจำนวนอย่างน้อย "50 คน" (ไทยใหม่ 1 กุมภาพันธ์ 2481) ในจำนวนนี้ถูกพิพากษาคัดสินด้วยศาลพิเศษ ที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นใหม่ประหารชีวิต 21 คน (ประหารชีวิตจริง 18 คน) จำคุกอีก 22 คน (ภูธร ภูมะชน 2521:255) ส่วนนายทหารที่มีความใกล้ชิดกับ พ.อ.พระยาทรงสุรเดช ถูกปลดออกจากประจำการโดยไม่ได้รับเบี้ยหวัดเบี้ยบำนาญ จำนวน 12 คน พ.อ.พระยา ทรงสุรเดชและพ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์ ถูกบีบให้เดินทางออกไปอยู่นอกประเทศ พ.ท. พระประสงค์สันพิทยายุทธถูกส่งไปเป็นทูตประจำประเทศเยอรมัน (ดู สุรพันธ์ บุญยमानพ 2521:177-178)

อาจกล่าวได้ว่าการใช้มาตรการปราบปรามอย่างรุนแรงข้างต้น เป็นความ จงใจของ จอมพล. พิบูลสงคราม ที่ต้องการใช้เป็นเครื่องมือควบคุมหรือยับยั้งความพยายาม

ก่อกำเนิดเคลื่อนไหวของกลุ่มต่อต้านรัฐบาล ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดง "ตัวอย่าง" แก่กลุ่มที่คิดจะต่อต้านรัฐบาล (Charnvit Kaset Siri 1974:36) หรือต้องการแสดงออกให้เห็นว่า "รัฐบาลจะไม่รีรอและพร้อมที่จะใช้กำลังเข้าจัดการกับภัยคุกคามต่อความมั่นคงหรือเสถียรภาพของรัฐบาล อย่างเฉียบขาดทันที" (Charivat Santaputra 1985:167) เห็นได้จากท่าทีของจอมพล. พิบูลสงคราม ที่ยืนยันต้องการให้มีการลงโทษอย่างเด็ดขาดไปตามคำพิพากษาของศาลพิเศษ จอมพล. พิบูลสงคราม กล่าวถึงในกรณีนี้ว่า "ให้เป็นไปตามคำพิพากษาการลงโทษก็เพื่อไม่ให้ซ้ำอีก ครึ่งกบฏบวรเดช เราลงโทษแล้วภัยโทษออกมา พวกนี้ออกมาแล้วไม่เข็ดหลาบ แสดงว่าไม่นวมเรากระทำมาแล้วไม่ได้ผล" (รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี : ครั้งที่ 2482 26 พฤศจิกายน 2482) (อ้างถึงในเทียมจันทร์ อำแหง 2520:144-145) นับเป็นความพยายามก้าวแรก ๆ ของ จอมพล. พิบูลสงคราม ในอันที่จะสร้างความมั่นคงและความมีเสถียรภาพแก่รัฐบาลและระบอบใหม่

ก้าวต่อมาของจอมพล. พิบูลสงคราม คือ พยายามเข้าวิครอนและลคทธิพิล ความชอบธรรมของผู้นำระบอบเก่า อันได้แก่ บรรดากลุ่มเจ้านายชั้นสูงและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่จริงบรรดาเจ้านายชั้นสูงส่วนใหญ่ล้วนถูกขจัดออกจากศูนย์กลางทางการเมืองนับแต่ช่วงแรก (ดู 2.1) แต่สิ่งที่ไม่ควรมองข้ามคือเจ้านายชั้นสูงยังคงมีบารมีและอิทธิพลต่อต้านรัฐบาลอยู่มาก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเสด็จพำนักอยู่ในประเทศอังกฤษและสละราชสมบัติหลังจากนั้น ยังคงมีอิทธิพลทางการเมืองโดยเฉพาะในกลุ่มเชื้อพระวงศ์และนักเขียนไทยในอังกฤษ สิ่งเหล่านี้เปรียบเสมือนเป็น "หอกข้างแคร่" ของรัฐบาลหรือยังความหวาดระแวงแก่จอมพล. พิบูลสงคราม (Charivat Santaputra 1985:170-171) การเข้าวิครอนและลคทธิพิลของผู้นำระบอบเก่าสมัยรัฐบาลจอมพล. พิบูลสงคราม กล่าวกันว่าได้กระทำ "หนักกว่า" ครั้นสมัยรัฐบาล พ.อ. พระยาพหล-พลพยุหเสนา (Charnvit Kaset Siri 1974:37) คือ นอกเหนือจากการทำลายบารมีและประเพณีธรรมเนียมที่มีมาแต่เดิมของระบอบเก่า เช่น ไล่สิ่งยกเล็กเบียดำนาญที่เคยให้กับบรรดาเจ้านาย และไล่สิ่งให้ปลคพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวออกจากสถานที่ราชการหรือสาธารณะ (Landon 1941:100) ที่สำคัญคือรัฐบาลโดยผ่านกระทรวงการคลังได้มอบหมายให้กรมอัยการเป็นโจทก์ยื่นฟ้อง

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินี
 ต่อศาลเพื่อเรียกทรัพย์สินคืนเป็นจำนวนเงิน "6 ล้านบาทเศษ" ผลที่สุจริตศาลเป็นฝ่าย
 ชนะศาลอุทธรณ์ได้ตัดสินพิพากษา "ให้ยึดทรัพย์สินของจำเลยที่มีอยู่ในประเทศไทยทั้งหมด
 รวมทั้งวังสุโขทัยซึ่งเป็นวังที่ประทับอันเป็นพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ด้วย" (ดู ปรีชา
 วัชรานุกร 2520:348-350)

กล่าวได้ว่า การดำเนินการปราบปรามของรัฐบาลในช่วงเวลาเพียงปีแรก
 จอมพล. พิบูลสงคราม สามารถสร้างความมั่นคงให้กับรัฐบาลและกลุ่มผู้นำระบอบใหม่
 ค่ายการ "ก้ำจืด" หรือทำให้กลุ่มผู้นำระบอบเก่า "ออกตัวลง" ในทางการเมือง
 จนถึงระดับที่ซึ่งทำให้กลุ่มผู้นำระบอบใหม่กลายเป็นกลุ่มที่ครอบครองอำนาจทางการเมือง
 สูงสุดเพียงกลุ่มเดียวในประเทศ (Charvit Kasetsiri 1974:37) หลังจาก
 นี้จะเป็นช่วงของความพยายามสร้างความเข้มแข็งทางการเมืองให้กับระบอบเผด็จการ
 ทหาร โดยจอมพล. พิบูลสงครามหันไปใช้ "ลัทธิชาตินิยม" หรือ "ความรู้รักชาติ
 นิยม"(Nationalism) ซึ่งฝ่ายทหารและกลุ่มชาตินิยมหลวงวิจิตรวาทการ เริ่มมีการ
 เคลื่อนไหวนับตั้งแต่ช่วงหลังเปลี่ยนการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ทั้งทางคำ
 การเรียกร้องดินแดนคืนและเศรษฐกิจต่อต้านชาวจีน (ดู Charivat Santaputra
 1985:156-162, นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2528:302-306) จนกล่าวกันว่า กระแส
 การเคลื่อนไหวลัทธิชาตินิยมดังกล่าวนี้ "กลายเป็นประเด็นสำคัญหนึ่งภายในประเทศไทย
 ในช่วง พ.ศ. 2481" ตามความรู้รักของอัครราชทูตอังกฤษในขณะนั้น (F.O. 371/
 22214) ขึ้นมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำเนินนโยบายของรัฐบาล ค่ายการใช้ลัทธิ
 ชาตินิยมเป็นส่วนหนึ่งที่ "ผลักดัน" และ "ทำตาม" การฝึกหัดทัศนคติทางลัทธิทหาร
 ของจอมพล. พิบูลสงคราม หรืออีกนัยหนึ่งคือ "ความรู้รักชาตินิยมได้ถูกนำไปใช้เป็น
 ประโยชน์ต่อจอมพล. พิบูลสงคราม และแนวคิดทหารนิยมของเขา "(Charivat
 Santaputra 1985:162-163) โดยสะท้อนออกในรูปแบบของการดำเนิน "นโยบาย
 สร้างชาติ" มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ การดำเนินการชาตินิยมทางเศรษฐกิจ และการ
 เรียกร้องดินแดนอินโดจีนคืนจากฝรั่งเศส ทั้งนี้เพื่อระดมพลังประชาชนโดยเฉพาะคน
 ชั้นกลางในเมืองเข้ามาสู่ระบอบการเมืองหรือให้การสนับสนุนรัฐบาล

ในการระดมคนชั้นกลางเข้ามาสู่ระบอบการเมืองนั้น จอมพล. พิบูลสงคราม ได้กระทำทั้งในระดับพื้นฐานคือ ให้ความสนับสนุนทางด้านการเศรษฐกิจแก่คนชั้นกลาง ด้วยการดำเนินนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจสนับสนุนพ่อค้าไทย และเข้าแทรกแซงอิทธิพลทางธุรกิจการค้าของชาวจีนในประเทศ ขณะเดียวกันจอมพล. พิบูลสงคราม ก็ได้กระตุ้นความรู้สึกชาตินิยม ผ่านการประกาศใช้รัฐนิยม การเรียกครองดินแดนคืน ทั้งนี้ เพื่อดึงคนชั้นกลางเข้ามาสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลหรือการนำของทหารภายใต้แนวคิดประเทศต้องมีผู้นำ ในด้านการดำเนินนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจนั้น รัฐบาลจอมพล. พิบูลสงคราม ได้ดำเนินการนับแต่ต้น ด้วยการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจ บริษัททั้งราชการและบริษัทเอกชนจำนวนหนึ่ง เพื่อส่งเสริมและอุดหนุนพ่อค้าไทยแข่งขันกับชาวจีน เช่นการจัดตั้งบริษัทชาวไทยปี พ.ศ. 2481 และหลังจากนี้ได้ขยายออกไปสู่ธุรกิจการค้าอื่น ๆ อีกมาก อาทิ คำพิชผลไทย (2482) ธนาคารเอเชียเพื่ออุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม (2482) ประมงไทย (2483) เคนเรือไทย (2483) คำพิชผลอีสาน (2484) คำพิชผลเหนือ (2484) และธนาคารมณฑล (2484) (ดู วนิต รวมศิลป์ 2521:104-134, สังคีต พิริยะรังสรรค์ 2526:47-48) ในขณะเดียวกันรัฐบาลจอมพล. พิบูลสงคราม ก็ได้ดำเนินนโยบายแทรกแซงและกีดกันธุรกิจการค้าของชาวจีนในช่วงนี้จำนวนมาก เช่น ได้ตรากฎหมายเพื่อปิดช่องทางการดำเนินธุรกิจของชาวจีนในกิจการต่าง ๆ หลายประเภท โดยกำหนดให้ผู้ดำเนินการต้องมีสัญชาติไทย (ดู ภูวคด ทรงประเสริฐ 2519:78-90) และรวมไปถึงการต่อต้านชาวจีนซึ่งมีปัญหาเรื่องลูกจีนที่เกิดในไทย แต่ยังคงผูกพันกับประเทศแม่โดยผ่านการสอนภาษาจีนและการอบรมวัฒนธรรมจากโรงเรียนจีนที่เปิดสอนอยู่ในประเทศไทยเวลานั้น ด้วยการสั่งปิดโรงเรียนจีนในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2481-2483 จำนวนถึง 242 โรงเรียน (พิชัย รัตนพละ 2512:92) รวมทั้งได้สั่งปิดกิจการหนังสือพิมพ์จีนในไทยเกือบทั้งหมด ยกเว้นฉบับ "จุฬหยานเป้า" เพียงฉบับเดียว (Skinner 1962:267) มาตรการการต่อต้านชาวจีนนี้ กล่าวได้ว่ารัฐบาลจอมพล. พิบูลสงคราม มีเป้าหมายเพื่อแสวงหาความสนับสนุนจากประชาชนอยู่ด้วย (Charnvit Kaset Siri 1974:45) ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้อธิบายถึงการแสวงหาฐานประชาชนสนับสนุนของรัฐบาลจอมพล. พิบูลสงคราม ภายใต้การดำเนินนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจไว้ว่า

...เมื่อฝ่ายหลวงพิบูลสงครามขึ้นครองอำนาจจึงเกิดปัญหาว่า จะหาชนชั้นไหนของไทยไว้เป็นฐานอำนาจ เมื่อคณะราษฎรไม่ยอมปฏิรูปที่ดินตามเค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดี ก็หมายความว่าไม่คิดพึ่งชาวนาเป็นฐานอำนาจ ขณะเดียวกันคณะราษฎรก็เป็นปฏิปักษ์กับชนชั้นศักดินาเหิงแยงซึ่งอำนาจรัฐจากชนชั้นศักดินามาได้ แต่ชนชั้นกรรมสิทธิ์ผูกพันอยู่กับชนชั้นศักดินามาแต่เดิม ทั้งหลวงพิบูลสงครามและคณะผู้ก่อการก็ไม่คุ้นเคยพอกับนายทุนในระยะแรก การเปลี่ยนแปลงการปกครองก็สำเร็จได้ด้วยการกำลังทหารและข้าราชการซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์น้อย หลวงพิบูลสงครามจึงมุ่งเอาระบบราชการเป็นฐานอำนาจ เอากรรมสิทธิ์น้อยข้าราชการเป็นชนชั้นที่จะมอบความไว้วางใจ ภัยเหตุนี้จึงเกิดอุคมการฉกชิงเศรษฐกิจชาตินิยมขึ้นมาในระยะนั้น เป็นพื้นฐานทางอุคมการฉกชิงใหม่ของคณะราษฎรภายใต้การนำของหลวงพิบูลสงคราม... (ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ 2524:217)

กลุ่มคนที่ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เรียกว่า "กรรมสิทธิ์น้อย" ข้างต้นนี้ น่าจะมีลักษณะใกล้เคียงหรือเทียบได้กับ "คนชั้นกลาง" ในความหมายของหลวงวิจิตรวาทการ นักชาตินิยมผู้มีบทบาทในทศวรรษ 2470 และเป็นคนสนิททำงานอย่างใกล้ชิดให้กับจอมพล ป. พิบูลสงคราม มานับแต่กรณีกบฏบวรเดชปี พ.ศ. 2476 (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2528: 312) ซึ่งมีแนวคิดต้องการมุ่งสร้างและหรือสนับสนุนให้มีคนชั้นกลาง

แนวคิดของหลวงวิจิตรวาทการ ที่ต้องการสนับสนุนให้มีคนชั้นกลางจะปรากฏเป็นระบบอย่างชัดเจน ในงานเขียนเรื่อง "อนาคตของชาติ" ซึ่งเผยแพร่ในช่วงพ.ศ. 2490 (ดู หลวงวิจิตรวาทการ 2502:256-281) หลวงวิจิตรวาทการ ได้เน้น "ความสำคัญของคนชั้นกลาง" ไว้ว่า "เรื่องคนชั้นกลางเป็นหัวใจของชาตินิยม" และ "ชาตินิยมพยายามสร้างคนชั้นกลางให้มากที่สุดที่จะสร้างได้ เพราะความมั่นคงของชาติและตั้งคมอยู่ที่การมีคนชั้นกลางมาก" พร้อมทั้งได้เสนอแนวทางให้สร้างคนชั้นกลางโดยรัฐ ความว่า

...ทำหน้าที่ของรัฐในระบอบชาตินิยมอยู่ที่การกระทำให้คนทุกคนเป็นเจ้าของหุ้นและเครื่องมือเลี้ยงชีพ ตามควรแก่ศักยภาพและความจำเป็น และเติบโตขึ้นมาด้วยกันบนรากฐานอันถาวร โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้ใหม่ที่อยู่ที่ใหม่ทางประกอบอาชีพ โดยที่ตนเองเป็นเจ้าของเครื่องมือ สามารถเก็บผลไว้สำหรับตนเองเพียงพอกับค่าใช้จ่าย เลี้ยงครอบครัว และในการศึกษาแก่บุตรหลาน มีทรัพย์สินออกไวสำหรับความต้องการในเวลาฉุกเฉิน อยางนี้

เรียกว่าคนชั้นกลาง... (2502:265-266)

วิธีการสร้างคนชั้นกลางของหลวงวิจิตรวาทการ โดยรัฐคือ รัฐบาลต้องมีนโยบายส่งเสริม "อุตสาหกรรมขนาดเล็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรมในครอบครัว ร้านค้าขนาดเล็ก หุ่นส่วนขนาดเล็ก โรงงานที่คนน้อยคนจะทำกันได้ ยิ่งทำกันเองในหมู่ครอบครัวเดียวกัน ไค้ก็ยิ่งดี" (2502:268) และที่สำคัญคือรัฐต้องเข้ามาจัดระบบเศรษฐกิจ โดยถือเอา "ชาติเป็นจุดหมาย สหกรณ์เป็นวิธีการ" คือ "รัฐจะต้องเข้าช่วยควบคุมให้เขา (ประชาชน) ร่วมทุนร่วมแรงกันเป็นหุ้นส่วน" และ "รัฐคอยช่วยส่งเสริมการจำหน่ายโภคผลที่เขาทำได้ ให้ความสะดวกในการขนส่ง คัดทอนคนกลาง" เป็นต้น (2502:203-204) ระบบสหกรณ์ ความช่วยเหลือของหลวงวิจิตรวาทการดังกล่าวนี้ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ไค้วิเคราะห์หรือชี้ให้เห็นว่ามีลักษณะ "เป็นองค์การของนายทุนน้อยภายใต้การนำของรัฐ" ที่มุ่ง "ช่วย ภาระที่น้อยด้วยวิธีการสหกรณ์ภายใต้การควบคุมของรัฐ หลวงวิจิตรไค้คำนึงถึงชาวนา ที่ไรที่ดินหรือกรรมกร ระบบของหลวงวิจิตรเป็นประโยชน์กับข้าราชการ พ่อค้า-แม่ค้าย่อย และชาวนารวย" หรืออีกนัยหนึ่งคือ "ระบบของหลวงวิจิตรสนับสนุนกรรมที่น้อย ข้าราชการ พ่อค้าแม่ค้าย่อย และชาวนารวยเป็นลำดับแรก" (ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ 2524: 218-219)

ข้อเสนอของหลวงวิจิตรวาทการตามที่ไค้กล่าวมานี้ ไม่อาจกล่าวไค้ว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไค้มีความพยายามที่จะนำไปปฏิบัติทั้งหมดหรือไม่ แค่นวนคิด คังกล่าวนี้มีอิทธิพลต่อการวางนโยบายสมัยรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม อยู่ไม่น้อย นอกเหนือจากการสนับสนุนพ่อค้าไทยแข่งขันกับชาวจีนในรูปจัดตั้งบริษัทรัฐวิสาหกิจและ บริษัทกึ่งราชการรวมทั้งบริษัทเอกชนแล้ว รัฐบาลยังไค้พยายามกระตุ้นและส่งเสริมให้ ประชาชนมีอาชีพเพื่อยกฐานะความเป็นอยู่ โดยรัฐบาลไค้ออกกฎหมายสงวนอาชีพสำหรับ คนไทย รวม 27 อาชีพ ไค้สนับสนุนการจัดสรรที่ดินแก่ผู้ไม่มีที่ดินในการทำกิน กระตุ้นให้ คนไทยชยัน ู้จักค้าขายมีอาชีพอิสระ รวมไปถึงจูงใจให้ประชาชนช่วยเหลือซื้อสินค้าของไทย เอง (กู ณาธิศ รวมศิริม์ 2521:55-75) อาจกล่าวไค้ว่าความพยายามดำเนิน นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามนี้ ยังความพอใจให้แก่ คนชั้นกลาง ในความหมายที่กว้างคือประกอบด้วยทั้ง ข้าราชการ กรรมที่น้อย พ่อค้า แม่ค้าย่อยและชาวนารวย ซึ่งในท้ายที่สุดกลุ่มคนคังกล่าวนี้หรือคนชั้นกลางโดยเฉพาะกลุ่มที่ อยู่ในตัวเมือง จะกลายเป็นพลังการเมืองสำคัญที่ให้การสนับสนุนระบอบเผด็จการทหาร

จอมพล. พิบูลสงคราม เมื่อมีการระดมและหรือถูกกระตุ้นทางการเมืองจากรัฐบาล
ทั้งนี้ นอกเหนือจากกลุ่มคนชั้นกลางจะมีผลประโยชน์สอดคล้องกับรัฐบาลแล้ว ที่สำคัญคือ
กลุ่มคนชั้นกลางมีแนวคิดให้การยอมรับการนำของทหารและหรือการมีผู้นำอยู่ด้วย

คนชั้นกลางในสังคมไทย * กล่าวโดยสังเขปก่อตัวและเติบโตขึ้นมา มีบทบาท
และอิทธิพลทางเศรษฐกิจการเมืองอย่างเด่นชัด นับแต่ช่วงภายหลังมีการเปลี่ยนแปลง
ธรรมเนียมการปกครองและสถาปนารัฐประชาธิปไตย หรือช่วงที่สังคมไทยเข้าสู่วิถีการ
เปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นโยบายขยาย
การศึกษาแบบสมัยใหม่เพื่อระดมกำลังคนเข้าสู่ระบบราชการ มีผลให้ "สามัญชน"
เคลื่อนย้ายเข้าสู่ระบบราชการและเลื่อนตำแหน่งฐานะทางสังคมที่สูงขึ้น โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งภายในโครงสร้างขุนนางข้าราชการ อันเป็นค่านิยมและเป็นแหล่งที่มาของเกียรติ
และอำนาจ สามัญชนกลุ่มนี้ต่อมาจะกลายเป็น "กลุ่มคนชั้นกลางภายในระบบราชการ"
ในขณะเดียวกันนโยบายการศึกษาสมัยใหม่ก็ก่อให้เกิดอาชีพใหม่ ๆ ในสังคมด้วย อาทิ
นักเขียน นักหนังสือพิมพ์และนักธุรกิจการค้า เป็นต้น กลุ่มอาชีพใหม่ ๆ ซึ่งเป็นอิสระ
จากระบบราชการนี้ต่อมาจะกลายเป็น "กลุ่มคนชั้นกลางภายนอกราชการ" กลุ่มคนชั้น

---

* คำว่า "คนชั้นกลาง" ดูเหมือนมีชื่อเรียกต่างกันและยังไม่ลงตัวนัก ใน
ความหมายของฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ (2524) คือ "กระฎุมพีน้อย" หรือ "นายทุนน้อย"
ในความหมายของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2528) คือ "middle class" ของ Stearns
(1979) คือกลุ่มสังคมในสังคมสมัยใหม่ซึ่งมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับธุรกิจการค้าในระบบ
เศรษฐกิจแบบเงินตรา การแสวงหาช่องทางในการประกอบอุตสาหกรรม และการประกอบ
อาชีพด้วยวิชาชีพอิสระ ซึ่งได้แก่ผู้ประกอบการค้า และผู้ทำงานประกอบอาชีพรับจ้าง
และใช้วิชาชีพอิสระ ในความหมายของเสนห์ จามริก (2529) คือ "ชนชั้นกลาง" มีฐานะ
บทบาทคั่นกลางอยู่ระหว่างชนชั้นนายกับไพร่และทาส มีทั้งอยู่ในระบบข้าราชการ เรียกว่า
"คนชั้นกลางภายในระบบราชการ" และนอกระบบราชการเรียกว่า "คนชั้นกลางภายนอก
ราชการ" ในที่นี้คนชั้นกลางจะใช้ความหมายที่กว้างเช่นเดียวกับเสนห์ จามริก

กลางทั้งในและนอกระบบราชการตามที่กล่าวมานี้ จะพัฒนาขึ้นเป็น "กลุ่มชนชั้นนำใหม่" ในสังคมไทย ซึ่งมีลักษณะแตกต่างออกไปจากกลุ่มเจ้านาย ในขณะที่เดียวกันก็แยกตัวออกไปจากกลุ่มชนชาวไร่ชาวนาหรือสามัญชนอื่น ๆ และค่อย ๆ ทวีบบทบาทในกรอบของการเมือง ขณะนั้น ๆ คุยกการเรียกร้องให้รัฐแก้ไขปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ-สังคม และมีเจตนารมณ์ที่จะขึ้นมามีส่วนในอำนาจปกครอง กลุ่มภายนอกราชการคนสำคัญ เช่น "เทียนวรรณ" ได้วิพากษ์วิจารณ์ถึงปัญหาสิทธิเสรีภาพปัญหาความเป็นธรรม และเรียกร้องให้เร่งรัดจัดตั้ง "ปาลิเมนต์" เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว เยี่ยงอารยประเทศ ส่วนกลุ่มภายในระบบราชการ เช่น "คณะตุลาการ ร.ศ. 130" ได้มีความพยายามในอันที่จะเคลื่อนไหว "ต้องการจะเปลี่ยนระบอบประเพณีการปกครอง เพื่อจัดระบบปกครองตามอารยสมัย" (ดู เสน่ห์ จามริก 2529:104-110)

จนถึงต้นทศวรรษ 2470 นั้น กล่าวได้ว่าคนชั้นกลางได้เพิ่มขึ้นทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพ มีพลังและอิทธิพลในสังคม-การเมืองอย่างเด่นชัดยิ่ง ๆ ขึ้น กลุ่มภายในระบบราชการได้เคลื่อนไหวเป็น "หัวหอก" ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ในนามของคณะราษฎรและก้าวขึ้นมาเป็นกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ หลังจากนั้น กลุ่มภายนอกราชการโดยเฉพาะนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ ก่อนเปลี่ยนการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้ "วิจารณ์ระบอบเก่าอย่างรุนแรง" โดย "แสดงให้เห็นว่าการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมีข้อบกพร่องและเสนอแนะให้เห็นลักษณะการปกครองแบบใหม่มีคุณค่า" ได้ให้การสนับสนุนคณะราษฎรหลังมีการเปลี่ยนการปกครองอย่างเปิดเผย ส่วนกลุ่มนักธุรกิจ-พ่อค้าไม่ปรากฏตัวชัดเจนว่าได้ให้การสนับสนุนการเปลี่ยนการปกครอง พ.ศ. 2475 แต่พ่อค้าบางส่วนได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีชั่วคราว คือ นายมานิต วสุวัต นายมังกร สามเสน และนายชุ่มโชก คุตระกูล (ดู นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2528:128-132)

ตลอดช่วงภายหลังเปลี่ยนการปกครองไปจนถึงปี พ.ศ. 2481 เมื่อจอมพล.พิบูลสงคราม ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีนั้น คณะราษฎรหรือกลุ่มคนชั้นกลางในระบบราชการได้แสดงออกในฐานะตัวแทนของกลุ่มข้าราชการและคนชั้นกลางโดยรวมอย่างชัดเจน แม้ว่าฝ่ายเสรีนิยม-สังคมนิยม นำโดย นายปรีดี พนมยงค์ ได้มีความพยายามที่จะผลักดันการปฏิรูปเศรษฐกิจ-สังคมระดับมูลฐานลงไปถึงกลุ่มคนชั้นกลาง แต่ข้อเสนอดังกล่าวไม่เพียงถูก

คัดค้านจากกลุ่มขุนนางเก่ายังรวมไปถึงภายในคณะราษฎรด้วยกันเองด้วย เมื่อครั้ง พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนาและ พ.อ. หลวงพิบูลสงคราม (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) ทำการยึดอำนาจจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา และสนับสนุนให้นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งถูกบีบให้เดินทางไปฝรั่งเศสกลับมาดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี (มหาดไทย) อย่างไรก็ตาม ฝ่ายพระยาพหลพลพยุหเสนาและหลวงพิบูลสงครามก็ไม่ได้ออกการนำเค้าโครงการเศรษฐกิจมาใช้ แม้ทั้งสองจะรับปรีดีกลับเข้าในคณะราษฎร แต่ทว่าปรีดีก็ต้องยอมรับที่จะไม่รื้อฟื้นเค้าโครงการเศรษฐกิจอีก" (ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ 2524:216) หลังจากนั้นอาจกล่าวได้ว่าคณะราษฎรคงมุ่งเน้นเพียงการพัฒนากองทัพให้ทันสมัย ตามข้อเสนอของจอมพล. พิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมนับแต่ปี พ.ศ. 2477 เป็นต้นมา โดยจอมพล. พิบูลสงคราม ได้เน้นคำขวัญว่า "ประเทศเป็นบ้าน ทหารเป็นรั้ว"

(Charivat Santaputra 1985:147) การพัฒนากองทัพดังกล่าวทำให้กลุ่มทหารคอย ๆ เข้มแข็งขึ้นและกลายเป็นฐานสนับสนุนสำคัญให้กับจอมพล. พิบูลสงคราม เมื่อครั้งก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2481 และหลังจากนั้น ทั้งในการดำเนินนโยบายการเมืองเศรษฐกิจ-สังคมและการต่างประเทศ ภายใต้แนวคิดทหารนิยมและชาตินิยม ซึ่งจะสอดคล้องเข้ากับกระแสชาตินิยมของกลุ่มคนชั้นกลางภายนอกราชการในขณะนั้นด้วยที่เคลื่อนไหวต้องการให้รัฐบาลช่วยเหลือการแข่งขันทางธุรกิจกับชาวจีนและหรือสนับสนุนพ่อค้า-อุตสาหกรรมของไทย นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ได้ศึกษาแนวคิดและการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนชั้นกลางภายนอกราชการ พร้อมกับชี้ให้เห็นว่าภายในกลุ่มคนชั้นกลางนอกราชการขณะนั้นโดยเฉพาะกลุ่มพ่อค้า นักธุรกิจไทย "กระแสความคิดเห็นให้มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมภายในประเทศนี้ กล่าวกันโดยทั่วไปในหมู่คนชั้นกลาง" และ "อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดชาตินิยมในทางเศรษฐกิจ มีปรากฏอยู่ในหมู่พ่อค้าบางส่วนในทศวรรษที่ 2470 พวกเขา รู้สึกว่าต้องการความช่วยเหลือจากรัฐบาล" (2528: 126-127) ความสอดคล้องดังกล่าวนี้ระหว่างกลุ่มคนชั้นกลางนอกราชการซึ่งต้องการให้รัฐบาลสนับสนุนอุตสาหกรรมภายในและสนับสนุนพ่อค้าไทย กับกลุ่มคนชั้นกลางในระบบราชการ นำโดยกลุ่มทหารซึ่งไม่มีฐานทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง จะเป็นพื้นฐานสำคัญที่ผลักดันให้มีการรวมตัวกันกำลังภายใต้การนำของจอมพล. พิบูลสงคราม นับแต่ปี พ.ศ. 2481 เป็นต้นไป ทั้งนี้เพื่อแข่งขันกับคนชั้นสูงอันได้แก่ พวกเจ้านาย เจ้าที่ดิน และนายทุนชาวจีน ขณะเดียวกันก็ไม่ต้องการให้ฐานะของตนเองต้องตกไปอยู่กับคนชั้นล่างอันเป็นการแสดงออกทางแนวคิดและลักษณะเฉพาะของกลุ่มคนชั้นกลางในสังคม-การเมือง

แนวคิดทางสังคม-การเมืองของกลุ่มคนชั้นกลางนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีทั้งลักษณะที่ต้องการเปลี่ยนแปลงและต่อต้านการเปลี่ยนแปลงในเวลาเดียวกัน ในทางด้านการเปลี่ยนแปลงมีส่วนผลักดันมาจากความต้องการของกลุ่มคนชั้นสูงลงมา เท่าเดียวกับกลุ่มคน กลุ่มในระบบราชการที่เข้าร่วมคณะราษฎร การเปลี่ยนแปลงการปกครอง เห็นได้ชัดว่าต้องการจัดความเป็นเจ้าหรืออภิสิทธิ์ของคนชั้นสูง (นุครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2528: 255-256) ส่วนกลุ่มภายนอกราชการซึ่งสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง ได้เรียกร้องให้มีความเสมอภาคทางสังคม-การเมืองมานานับแต่ก่อน พ.ศ. 2475 โดยเฉพาะบรรดานักเขียนและนักหนังสือต่างได้แสดงความคิดเห็นว่า "การปกครองระบอบเก่ามีข้อบกพร่องเกี่ยวพันสืบเนื่องมาจากความคิดความรู้สึก เรื่องการแบ่งคนเป็นชั้นเจ้ากับสามัญชน และคนชั้นเจ้าเป็นผู้มีสิทธิ มีเสียง มีความมั่งคั่งเป็นผู้ได้ในขณะที่สามัญชนไม่มี" นายกุหลาบฉายประดิษฐ์ นักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ได้เขียนบทความ "กล่าววิจารณ์ระบบเก่าอย่างรุนแรง ด้วยความเชื่อมั่นในสิทธิของมนุษย์ ที่จะอยู่อย่างเท่าเทียมกันภายในกรอบของนิติธรรม" (นุครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2528: 128-130) ในทางด้านการเปลี่ยนแปลงนั้นมีส่วนผลักดันมาจากความหวาดกลัวที่จะถูกยึดกิจการมรดกและหรือถูกลดฐานะลงไปเทียบเท่ากับกลุ่มคนชั้นกลางในทางเศรษฐกิจ คณะราษฎรนั้นแม้ว่าส่วนใหญ่จะไม่ได้แสดงท่าทีต่อต้านเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติของ นายปรีดี พนมยงค์อย่างชัดเจน แต่ก็เห็นได้ชัดว่าต่างไม่ต้องการสนับสนุนและหันไปยอมรับระบบเศรษฐกิจชาตินิยมของหลวงวิจิตรวาทการเป็น "ระบบเศรษฐกิจใหม่ต่อต้านระบบศักดินาเดิม แต่เป็นรูปแบบที่อ่อนกว่าข้อเสนอของ ปรีดี" (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ 2524: 219) ส่วนกลุ่มคนชั้นกลางภายนอกราชการโดยเฉพาะพวกพอลคา ไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอทางเศรษฐกิจ ของนายปรีดี พนมยงค์และ "กล่าวว่ราษฎรจะสนับสนุนความคิดสังคมนิยม ซึ่งอาจเป็นไปได้อยู่มาก และรู้สึกไม่มั่นใจในกรณีที่เป็นชนชั้นกลางว่านโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลจะสนับสนุนหรือทำลายกิจการค้า รวมทั้งสิทธิเสรีภาพของคนซึ่งพอมืออยู่ข้างนั้นกันแน่" (นุครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2528: 285)

กล่าวได้ว่าความรู้สึกหวาดกลัวหรือไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ-สังคมที่ดำรงอยู่ในกลุ่มคนชั้นกลางภายนอกราชการข้างต้น มีส่วนสำคัญที่ผลักดันให้กลุ่มนี้หันไปสนับสนุนระบอบการเมืองเผด็จการทหารจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งมีท่าทีที่เป็นมิตรและมีนโยบายทางเศรษฐกิจส่งเสริมสนับสนุนคนชั้นกลางอย่างจริงจัง ทั้งนี้เพราะภายใต้ชื่อเรียกร้องให้รัฐบาล

สนับสนุนอุตสาหกรรมภายในและอุตสาหกรรมส่งออกไทยของกลุ่มคนชั้นกลางภายนอกการนั้น เทียบกับการเน้นย้ำให้รัฐบาลใช้ความเข้มแข็งเข้าแทรกแซงธุรกิจ-การค้าของชาวจีน แสดงให้เห็นว่ากลุ่มคนชั้นกลางภายนอกการเน้นถึงความจำเป็นและมีแนวคิดยอมรับรัฐบาลทหารที่เข้มแข็งหรือการนำของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม รวมทั้งคอย ๆ ยอมรับการเคลื่อนไหวของกลุ่มทหารในเรื่องการมีผู้นำทางการเมืองเวลาต่อมา เนื่องจากแนวคิดเรื่องการมีผู้นำนั้นสอดคล้องเข้ากับลักษณะพื้นฐานทางปรัชญาชีวิตของคนชั้นกลาง ที่เน้นย้ำความสามารถและการแข่งขันในการบรรลุเป้าหมายของชีวิตหรือความสำเร็จของอาชีพการงานมากกว่าความสำเร็จหรือการแข่งขันที่ถูกกำหนดมาจากชาติตระกูลกำเนิด ปรัชญาชีวิตนี้ปรากฏอย่างชัดเจนในงานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการ เช่น มหาบุรุษ (2471) และ มันสมอง (2471) ซึ่งเป็นหนังสือที่เผยแพร่ก่อนการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง เข้าใจว่าเป็นหนังสือที่มีอิทธิพลและเป็นที่ยอมรับในหมู่นักชั้นกลาง เห็นได้จากในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม หนังสือดังกล่าวนี้ได้รับการตีพิมพ์ซ้ำอีกหลายครั้ง สิ่งเหล่านี้ล้วนมีส่วนเสริมและหล่อหลอมให้คนชั้นกลางยอมรับการมีผู้นำทางการเมือง ซึ่งเป็นช่องทางที่เปิดโอกาสให้คนชั้นกลางไต่เต้าขึ้นสู่อำนาจได้หากตนเป็นผู้มีความสามารถ อันเป็นความทะเยอทะยานในทางการเมืองที่มีอยู่ในกลุ่มคนชั้นกลาง และจะผลักดันให้กลุ่มคนชั้นกลางกลายเป็นกลุ่มชนสำคัญที่แสดงตัวสนับสนุนระบอบเผด็จการทหาร เมื่อมีการกระตุกและหรือได้รับการรณรงค์จากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งต้องการใช้ความเป็นผู้นำเป็นศูนย์กลางหรือสัญลักษณ์ความสามัคคีของคนในชาติ เพื่อยุติปัญหาการเมืองภายใน และเพื่อเป็นการเตรียมประเทศเข้าสู่ภาวะสงครามโลก

สิ่งที่ได้กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ว่า ในการระดมพลังประชาชนเข้ามาสนับสนุนระบอบการเมืองนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ใช้ลัทธิชาตินิยม เป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาล นอกเหนือจากการดำเนินนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจตามที่กล่าวมาแล้ว ในช่วงนี้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังได้ดำเนินนโยบายชาตินิยมทางศาสนสังคม-วัฒนธรรม และการต่างประเทศอีกด้วย ในศาสนสังคม-วัฒนธรรมนั้นรัฐบาลได้ดำเนินการประกาศถือเอาวันที่ 24 มิถุนายนเป็นวันชาติ และคอย ๆ ทอยประกาศสิ่งๆ ที่เรียกว่า "รัฐนิยม" เป็นเครื่องมือในการรณรงค์ความรู้สึกชาตินิยมและเชื่อนผู้นำ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กล่าวถึงรัฐนิยมว่ามีลักษณะเป็น "อำนาจมหาชน" ซึ่ง "สามารถทำการปรับปรุงหรือ

ปรามปรามกลุ่มชนส่วนน้อยที่ยังว่านอนสอนยาก ไม่มีเวลาที่จะขึ้นมาเสมอผู้ใด" (ราชกิจจานุเบกษา (เล่ม 56) 24 มิถุนายน 2482) หลวงวิจิตรวาทการได้อธิบายที่มาของรัฐธรรมนูญว่า "เรื่องรัฐธรรมนูญได้กำเนิดขึ้นมาจากความวิตกหมุ่นของ นายกรัฐมนตรี ในปัญหาสำคัญอันเกี่ยวแก่ประเทศชาติ คือปัญหาที่คิดจะทำคนไทยให้เป็นไทยจริง ๆ " โดย "ขั้นต้นคือให้คนไทยสามารถดำรงตนอยู่โดยอิสระ ขั้นที่สองก็คือฟื้นฟูวัฒนธรรมไทยให้ชาวไทยได้รับความยกย่องจากนานาชาติ "พร้อมกับได้นโยบายให้ประชาชนได้พึงปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญที่รัฐบาลจะประกาศใช้หรืออีกนัยหนึ่งคือให้กระทำตามรัฐบาล" "ในระบอบประชาธิปไตยซึ่งเราเป็นอยู่ในบัดนี้ นายกรัฐมนตรีเป็นผู้นำและพวกเราต้องเดินตาม" (ทจช., ศษ 0701.29/4 "รัฐธรรมนูญ" พ.ศ. 2482) รัฐบาลเริ่มประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรกในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2482 ในปีพ.ศ. 2482 ออกประกาศใช้รัฐธรรมนูญถึง 7 ฉบับ (ฉบับที่ 1-7) ในปี พ.ศ. 2483 มีเพียง 2 ฉบับ ในปีพ.ศ. 2484 ก่อนเกิดสงครามมีเพียง 2 ฉบับ ฉบับสุดท้ายออกในปี พ.ศ. 2485 รวมทั้งสิ้นจำนวน 12 ฉบับ เนื้อหาแวดล้อมอยู่ในกรอบของการปลุกระดมความรู้สึกชาตินิยมอย่างชัดเจน เช่น เปลี่ยนชื่อประเทศจากสยามเป็นไทย ให้เรียกชาวไทยโดยไม่มีคำแบ่งแยกเป็นไทยเหนือไทยอีสาน ไทยมุสลิม ให้หันมาใช้เครื่องอุปโภคบริโภคที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย และร่วมกันสร้างชาติ เป็นต้น (ดู แถบสุข นุ่มนนท์ 2521:34-40, รอง ศยามานนท์ 2521:110-118) ในขณะเดียวกันนั้นได้มีความพยายามสร้างสำนึกความยิ่งใหญ่ของประเทศในอดีต แต่ต้องเสียดินแดนให้กับประเทศยุโรป ซึ่งผลให้คนเชื้อชาติไทยต้องกระจ่ายออกไปอยู่ในประเทศต่าง ๆ ในประเทศเพื่อนบ้าน โดยกระทำผ่านบทเพลงและบทละครอิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการจำนวนมาก (ดู Charmvit Kasetsiri 1974:39-41, แถบสุข นุ่มนนท์ 2521:49) ทั้งนี้เป็นที่เข้าใจได้ว่าความพยายามสร้างสำนึกความยิ่งใหญ่ของประเทศในอดีตนี้ มีเป้าหมายเพื่อให้สอดคล้องกับการดำเนินชาตินิยมในนโยบายต่างประเทศ กรณีเรียกร้องดินแดนอินโดจีนคืนจากฝรั่งเศส

การเรียกร้องดินแดนอินโดจีนคืนจากฝรั่งเศสนั้น รัฐบาลไทยในสมัย พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้มีความพยายามเปิดเจรจากับฝรั่งเศส เพื่อปรับปรุงแก้ไขชายแดนเสียใหม่ โดยเสนอให้ยึดถือแนวร่องน้ำลึกเป็น เส้นกันพรมแดนตามหลักปฏิบัติ

ทางกฎหมายระหว่างประเทศ แต่ความพยายามในครั้งนี้อาจไม่ได้ผล (ทวี ชีระวงศ์ เสรี 2524:70-71) ครึ่งสมัยรัฐบาลจอมพล. พิบูลสงครามในปี พ.ศ. 2482 ก่อนที่จะเกิดสงครามในยุโรป ฝ่ายฝรั่งเศสโดยอัครราชทูต ประจำไทยได้ยื่นเสนอขอทำสัญญาไม่รุกรานกับไทย รัฐบาลจอมพล. พิบูลสงคราม ได้ขอให้ฝรั่งเศสนำเอาปัญหาชายแดนตามแม่น้ำโขงขึ้นมาพิจารณาพร้อมกันด้วย การเจรจาปัญหาประการหลังนี้ได้ยึดเยื้อออกไปและชะงักลง ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 อันเนื่องจากฝรั่งเศสยอมจำนนต่อเยอรมัน รัฐบาลจอมพล. พิบูลสงคราม เกรงว่าในไม่ช้าฝรั่งเศสอาจจะต้องเสียดินแดนอินโดจีนให้แก่ญี่ปุ่น ซึ่งเริ่มเข้ามามีอิทธิพลและเคลื่อนย้ายกองทหารเข้ามาประจำการในอินโดจีน-ฝรั่งเศส จึงได้เสนอให้ฝ่ายฝรั่งเศสปรับปรุงเส้นกันพรมแดนกับฝ่ายไทยใหม่ โดยฝ่ายฝรั่งเศสต้องยกฝั่งขวาของแม่น้ำโขงตรงข้ามหลวงพระบางและปากเซให้ฝ่ายไทย และในกรณีหากจะมีการเปลี่ยนแปลงอธิปไตยภายในอินโดจีน ฝ่ายฝรั่งเศสจะคืนอาณาเขตลาว และกัมพูชาให้แก่ไทย แต่ขอเสนอตั้งกล่าวของไทยรัฐบาลวิซี (ฝรั่งเศส) คอมมิวนิสต์ไม่รับข้อเสนอที่จะให้มีการปรับปรุงเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีน (ดู กนกนทีร์ ศุภมงคล 2527:13-17, จิเรก ชัยนาม 2510:52-59) ความล้มเหลวในการเรียกร้องดินแดนอินโดจีนคืนจากฝรั่งเศสด้วยวิธีการทางการทูตดังกล่าวนี้ ผลักดันให้รัฐบาลจอมพล. พิบูลสงคราม หันไปรณรงค์ความรู้สึกชาตินิยมหรือปลุกเร้าความต้องการได้ดินแดนคืนในหมู่ประชาชน เพื่อเปิดทางให้ฝ่ายทหารเข้ามาแทรกแซงทางการเมืองในกรณีพิพาทอินโดจีน-ฝรั่งเศส ทั้งนี้โดยอาศัยวิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อสำคัญในการรณรงค์และหรือสร้างประชามติสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล

วิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อสำคัญที่จอมพล. พิบูลสงคราม มุ่งหวังใช้เป็นเครื่องมือในการระดมพลังประชาชนเข้ามาสนับสนุนรัฐบาลหรือระบอบการเมือง รัฐบาลจอมพล. พิบูลสงคราม ได้วางนโยบายเกี่ยวกับวิทยุกระจายเสียงไว้แต่เริ่มแรกว่าต้องการ "ขยายการสื่อสาร" เพื่อ "จัดตั้งสถานีวิทยุในเมืองที่สำคัญและขยายเครื่องกระจายเสียงทางวิทยุให้มากยิ่งขึ้น" (รุ่งฤทธิ ศยามานนท์, ผู้รวบรวม 2519:49) วิทยุกระจายเสียงเป็นส่วนหนึ่งของกรมโฆษณาการซึ่งถูกจัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2476 สมัยรัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดา กรมโฆษณาการมีหน่วยงานต่าง ๆ รวม 5 แผนก คือแผนกกลาง แผนกเอกสาร แผนกหนังสือพิมพ์ แผนกวิทยุกระจายเสียง และแผนกเสริมความรู้มหาชน

(กรมประชาสัมพันธ์ 2506:23-24) มีฐานะเทียบเท่ากรม...สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี มีหน้าที่เกี่ยวกับการโฆษณาข่าวราชการและข่าวทั่วไป โฆษณาป้องกันและแก้ความเข้าใจผิด ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ให้ความรู้อื่น ๆ ส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติ (ศรีวิรัตน์ ทวีรักษ์ 2504:26) กรมโฆษณาได้รับการปรับปรุงโครงสร้างและขยาย ขยายงานตามพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการสำนักงานและกรมในสำนักนายกรัฐมนตรี ฉบับที่ 2 ในปีพ.ศ. 2480 ครั้งสมัยรัฐบาลจอมพล. พิบูลสงคราม คือ ในเดือน มีนาคม พ.ศ.2481 รัฐบาลได้ทำการโอนกิจการวิทยุกระจายเสียง ซึ่งเดิมเป็นการ ดำเนินการของกรมไปรษณีย์โทรเลขมาสังกัดอยู่ในกรมโฆษณา (กรมประชาสัมพันธ์ 2506:64) หลังจากนั้นจอมพล. พิบูลสงคราม ได้มีความพยายามผลักดันให้การถ่ายทอด ของสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมโฆษณาการเข้าไปถึงประชาชนให้ได้มาก คือมีทั้งการ ดำเนินการจัดตั้งสถานีวิทยุในเมืองที่สำคัญและขยายเครื่องกระจายเสียงทางวิทยุให้มากขึ้น ขึ้น ในด้านการขยายเครื่องกระจายเสียงทางวิทยุให้มากขึ้นนั้น รัฐบาลได้ชักชวนให้ ประชาชนสั่งซื้อเครื่องรับวิทยุกระจายเสียงผ่านกรมโฆษณาการ รายการสนทนาระหว่าง นายมั่น ชูชาติ กับนายคง รักไทย ได้กล่าวตอนหนึ่งถึงกรณีนี้ว่า

นายคง : เครื่องรับวิทยุกระจายเสียง กำลังขายดิบขายดีเขี้ยวคุณ

นายมั่น : สำหรับเครื่องรับวิทยุกระจายเสียงนั้น ผมทราบจากกองทะเบียน วิทยุว่า เวลานี้มีผู้นำมาจดทะเบียนเพิ่มขึ้นอย่างหนาตา (กรมโฆษณาการ 2484 ก : 60)

ในเรื่องการขยายเครื่องกระจายเสียงทางวิทยุนี้ จอมพล. พิบูลสงคราม ได้ดำริให้ มีการจัดตั้งวิทยุกระจายเสียงสาธารณะ และได้ดำเนินการเข้มงวดมากยิ่งขึ้นเวลาต่อมา ในระหว่างสงครามมา โดยจอมพล. พิบูลสงคราม กำหนดหรือสั่งการลงไปให้ทุกอำเภอ ทุกจังหวัด ต้องมีเครื่องรับวิทยุกระจายเสียง "หากไม่มีเครื่องรับวิทยุกระจายเสียง ถือว่าเป็นความผิดฐานซัดค่าสิ่ง" (ป. พิบูลสงคราม 2487 : พลเรือน เล่ม 3 : 180-181) ความพยายามของจอมพล. พิบูลสงคราม ดังกล่าวนี้นี้ สะท้อนให้เห็นว่า เป้าหมายพลังประชาชนที่จอมพล. พิบูลสงคราม ต้องการดึงหรือระดมเข้ามาสนับสนุน ระบอบการเมืองอยู่ที่กลุ่มชนในเมือง อีกนัยหนึ่งคือคนชั้นกลางในเมืองซึ่งมีท่าทียอมรับ การนำของรัฐบาลทหารอยู่ในระดับหนึ่งแล้ว และจะถูกระดมเข้ามาสนับสนุนนโยบายของ

รัฐบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะสถานีวิทยุกระจ่ายเสียงในเวลานั้นมีอยู่เพียง
สถานีเดียว คือ สถานีวิทยุกระจายเสียงของกรมโฆษณาการ (แถมสุข นุ่มนนท์
2521:48) ซึ่งช่วยให้รัฐบาลสามารถหล่อหลอมหรือสร้างทัศนคติในหมู่ประชาชน
ไปในทิศทางที่รัฐบาลต้องการได้มาก หากมีการกระทำอย่างต่อเนื่องและปลูกเร้าความ
รู้สึกรวมหรือชาตินิยม

การใช้วิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐบาลกับประชาชนสมัย
รัฐบาลจอมพล. พิบูลสงคราม นั้น จอมพล. พิบูลสงคราม ได้ให้ความสำคัญเป็น
พิเศษ กล่าวคือนอกจากจอมพล. พิบูลสงครามจะเป็นผู้กล่าว "ปราศรัยกับประชาชน
ทางวิทยุกระจายเสียงครั้งสำคัญ ๆ เพื่อเรียกร้องหัวใจประชาชนสนับสนุนนโยบาย"
(สุจิต บุญนงการ, ในสมมติ จันทรวงศ์และรังสรรค์ ชนะพรพันธ์, บรรณาธิการ
2519:101-102) เช่น โศกกล่าวสุนทรพจน์แก่ประชาชนชาวไทยทั้งมวลใน "อภิถัถษิตสมัย
แรงงานเฉลิมฉลองวันชาติและสนธิสัญญา" เรียกร้องให้ประชาชนสนับสนุนรัฐบาลและ
ปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญว่า "ควยพึงบทกฎหมายประเพณีและเสียงของรัฐบาลที่จะชักชวนให้ปฏิบัติ
คือ เท่านั้นนี้ว่าเพียงพอแล้วได้ช่วยชาติแล้ว" (ราชกิจจานุเบกษา (เล่ม 56) 24
มิถุนายน 2482) และโศกกล่าวคำปราศรัยต่อประชาชนในกรณีสภาเหตุที่ไทยเสนอต่อ
รัฐบาลฝรั่งเศสขอให้มีการพิจารณาปรับปรุงเส้นเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีน เพื่อให้
เป็นไปตามธรรมชาติและความยุติธรรม เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2483 (ดู
กรมโฆษณาการ 2484 ก:105-128) เป็นต้นแล้ว จอมพล. พิบูลสงครามยังได้เป็น
ผู้ประพันธ์ เขียนบทความส่งเสริมการสร้างชาติโดยใช้นามปากกาต่าง ๆ อาทิ
"สามัคคีชัย" "อกไก่" และ "ลูกสามัคคีไทย" เป็นต้น สำหรับนำไปตีพิมพ์ในหนังสือ
พิมพ์ และ "ออกกระจายเสียงทางวิทยุเป็นประจำทุกวัน" (แถมสุข นุ่มนนท์ 2521:
46) ทั้งนี้โดยอาศัย "รายการสนทนาระหว่างนายมัน ชูชาติ กับนายคง รักไทย"
ซึ่งจัดขึ้นโดยกองวิทยุกระจายเสียงของกรมโฆษณาการ เป็นปากกระบอกเสียงให้การ
สนับสนุนแนวคิดของจอมพล. พิบูลสงคราม

รายการสนทนาระหว่างนายมัน ชูชาติ กับนายคง รักไทย นี้ ถูกจัดตั้ง
ขึ้น เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2482 อันเนื่องมาจากรัฐบาลได้ประกาศให้ถือเอาวันที่

24 มิถุนายน เป็นวันชาติ และให้มีการฉลองวันชาติครั้งแรก นายสังข์ พิชโนทัย (ผู้สนทนาเป็นนายมัน ชูชาติ) กล่าวว่ารายการดังกล่าวนี้เป็นความคิดของพระราชา-
 ธรรมนิเทศ ข้าราชการกรมโฆษณาการ ผู้ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้ากองโฆษณา
 วันชาติ และ "ได้คิดให้มีการสนทนาทางวิทยุกระจายเสียงขึ้น สมมุตินามผู้พูดเป็น
 นายมัน ชูชาติ คนหนึ่ง นายคง รักไทย คนหนึ่ง โฆษณาเกี่ยวกับความสำคัญของ
 วันชาติ "ครั้นเมื่อการโฆษณา งานฉลองวันชาติผ่านไป แต่การสนทนารายการนี้ยังคงดำเนิน
 การต่อไป "เพื่อชี้แจงนโยบายของรัฐบาล และช่วยเหลือโฆษณากิจการของรัฐบาล"
 (2499:70-71) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า รายการนี้ทำหน้าที่เป็น "ปากกระบอกเสียง
 ของหลวงพิบูลสงครามในเวลานั้น" (พกริมณ เยี่ยมธรรม 2520:60) นโยบาย
 สำคัญที่รายการสนทนาที่หยิบยกขึ้นมารณรงค์คือการเรียกร้องดินแดนอินโดจีนคืนจากฝรั่งเศส
 และการชักชวนให้ประชาชนปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญหรือตามผู้นำ ซึ่งรายการสนทนานี้ได้ดำเนิน
 จริงจังหลังสงครามอินโดจีน ในกรณีรณรงค์เรียกร้องดินแดนคืนมี พ.ศ. 2483-2484 นั้น
 นายสังข์ พิชโนทัย กล่าวว่า "ก่อนที่การสงครามกับฝรั่งเศสจะเริ่มขึ้นประมาณ 6 เดือน
 คณะนายมัน - นายคง ได้รับความสั่งจากท่านจอมพลให้โฆษณาภัยอันตรายที่เสี่ยงประชาชนดูว่า
 เห็นด้วยหรือไม่ที่รัฐบาลจะเรียกร้องเอาดินแดนที่เสียไปกลับคืนมา" (2499:218-219)
 การรณรงค์เรียกร้องดินแดนอินโดจีนคืนนั้น รายการสนทนา นายมัน - นายคง ได้เริ่ม
 เมื่อวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2483 ในหัวเรื่อง "การปรับปรุงเส้นเขตแดนอินโดจีน
 ของฝรั่งเศส" นายมันกล่าวว่า "หลักคุณธรรมและหลักธรรมชาติที่คุณ (นายคง) กล่าวนี้
 ก็เป็นข้อสนับสนุนแข็งแรงพอแล้ว แต่ข้อสนับสนุนที่แข็งแรงยิ่งกว่านั้นอีก ก็คือว่าดินแดน
 ส่วนนี้ ทั้งฝั่งขวาและฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง เป็นของประเทศไทยมาก่อน" (กรมโฆษณาการ
 2484 ก:1-6) การรณรงค์เกี่ยวกับกรณีนี้ได้กระทำอย่างต่อเนื่องจนถึงช่วงต้นเดือนตุลาคม
 พ.ศ. 2483 (2484 ก:96-104) ผลของการรณรงค์ดังกล่าวนี้มีส่วนสำคัญที่ผลักดันให้
 กลุ่มคนชั้นกลางในเมืองแสดงความสนับสนุนนโยบายรัฐบาลอย่างแข็งขัน

การแสดงออกของกลุ่มคนชั้นกลางในเมืองต่อกรณีข้างต้นคือ การเดินขบวน
 สนับสนุนรัฐบาลเรียกร้องดินแดนอินโดจีนคืนจากฝรั่งเศส การเดินขบวนสนับสนุนรัฐบาล
 ได้เริ่มขึ้นจากเขตเมืองหลวง ในวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2483 โดยมีนิสิตและนักเรียน
 เตรียมอุดมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 3,000 คน เดินขบวนในภาคเช้า ภาคบ่าย

มีนักศึกษาและนักเรียนเตรียมปริญญาแห่งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ประมาณ 5,000 คน (กรมโฆษณาการ 2484 ก:96; รอง หยามานนท์ 2521:139-140) * หลังจากนั้นได้กระจายออกไปสู่กลุ่มอื่น ๆ ในเขตเมืองหลวง เช่น นักเรียนพยาบาล ณะคุงครรตแห่งโรงพยาบาลศิริราช แสดงความจำนงรับใช้ชาติ ครูและนักเรียนโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย จำนวน 500 คน และโรงเรียนอานวยศิลา จำนวน 3,000 คน ได้รวมเดินขบวน บริจาคเงินและซื้อปืนกลเบา 1 กระบอก ให้แก่รัฐบาล นักเรียนข้าราชการฝ่ายปกครองและนักเรียนฝึกหัดครูในเขตกรุงเทพฯ 14 โรงเรียน จำนวน 6,000 คน ได้เดินขบวนสนับสนุนรัฐบาล และในไม่ช้าการเดินขบวนหรือแสดงพลังสนับสนุนรัฐบาลได้ทยอยออกไปสู่ตัวเมืองในจังหวัดต่าง ๆ เริ่มจากบรรดาข้าราชการ พ่อค้า คหบดี และประชาชนจังหวัดนครพนม ตั้งกองทุนสมทบส่งเสริมการขอคืนแดนคืน ในที่สุดได้มีการ "เดินขบวนแต่เรียกร้องคืนแดนคืนทั้งราชอาณาจักร" (ดู กรมโฆษณาการ 2484 ก:194-239) บรรดาหนังสือพิมพ์ต่างก็ให้ "ความสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล ครั้งนี้อย่างเข้มแข็ง" (พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม 2520:64-65) อาจกล่าวได้ว่าแรงสนับสนุนจากพลังประชาชนต่าง ๆ นี้ มีส่วนสำคัญเปิดทางให้ จอมพล. ปิบูลสงคราม ใช้มาตรการทางทหารเข้าจัดการในกรณีพิพาทอินโดจีนกับฝรั่งเศสซึ่งอ่อนแอลงในยุโรป

การเรียกร้องคืนแดนดังกล่าวข้างต้นได้นำไปสู่สงครามอินโดจีน โดยเริ่มแรกได้มีการสู้รบระหว่างกองทหารฝ่ายไทยกับฝรั่งเศสบริเวณชายแดน ต่อมาการสู้รบได้เพิ่มความรุนแรงขึ้น ฝ่ายกองทหารไทยสามารถเคลื่อนเข้าไปยึดดินแดนบางส่วนของอินโดจีนไว้ได้ แต่ในที่สุดการสู้รบทางทหารได้ยุติลง ทั้งฝ่ายไทยและฝรั่งเศสต่างยอมรับการไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่น ซึ่งได้เปิดประชุมที่กรุงโตเกียว - ญี่ปุ่น ในช่วงต้นกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 ฝ่ายไทยมีพระองค์เจ้าวรรมไวทยากร วรวรรม เป็นหัวหน้าคณะ ญี่ปุ่นได้ยื่นข้อเสนอไกล่เกลี่ยรวม 2 ครั้ง จึงสามารถตกลงกันได้ โดยมี การตกลงทำสนธิสัญญา

* ป้ายที่ติดจุฬาฯ คือ เช่น "เราต้องรบถ้าไม่คืน" และ "ไทยเป็นชาติ นักรบมาแต่กำเนิด" ส่วนป้ายที่นักศึกษาธรรมศาสตร์ฯ คือ เช่น "ไทย 83 ไม่ใช่ไทย 112" และ "สองปากแม่โขงเป็นของเรา" (ดู กรมโฆษณาการ 2484 ก: ไม่ปรากฏเลขหน้า)

สันติภาพระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ซึ่งได้ลงนามกันเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 (ดู ทวี ชีระวงศ์เสรี 2524:98-111) ตามข้อตกลงสนธิสัญญาสันติภาพดังกล่าวนี้ ยังผลให้ฝ่ายไทยได้รับดินแดนแคว้นหลวงพระบางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง แคว้นนครจำปาศักดิ์ และแคว้นเขมรกลับคืนมา (กนต์ธีร์ ศุภมงคล 2527:22, ทิเรก ชัยนาม 2510:131) ผลจากการได้รับดินแดนคืนนี้มีส่วนสำคัญช่วยให้รัฐบาลจอมพล. ปิบูลสงคราม มีชื่อเสียง และเป็นที่ยกย่องทั่วไปในหมู่ประชาชน

กล่าวได้ว่าความสำเร็จในการเรียกร้องดินแดนคืนข้างต้นนี้ นับเป็นก้าวสำคัญที่ผลักดันให้จอมพล. ปิบูลสงคราม สามารถดึงเอาความเข้มแข็งมาสู่ระบอบเผด็จการทหารที่เป็นอยู่เพิ่มขึ้นอีกอย่างมาก หลังกรณีสงครามอินโดจีนฐานะของรัฐบาลจอมพล. ปิบูลสงคราม มีความเข้มแข็งกว่าแต่ก่อนมาก (Charnvit Kasetsiri 1974:50) การยอมรับในความสามารถของรัฐบาลและผู้นำมีอยู่ทั่วไป (สุจิต บุญบงการ, ในสมมติ จันทรวงศ์ และรังสรรค์ ชนะพรพันธ์, บรรณาธิการ 2519:115) จอมพล. ปิบูลสงคราม (ขณะนั้นมียศเป็น พล.ต.) ได้เลื่อนยศขึ้นสูงสุดเป็น "จอมพล" (ข่าวโฆษกการ 28 กรกฎาคม 2484 อ้างถึงใน ไพโรจน์ ชัยนาม 2520:2:81-82) นับจากนี้จะเปิดทางให้จอมพล. ปิบูลสงคราม เสริมสร้างอำนาจให้แก่ระบอบเผด็จการทหารอย่างรวมศูนย์ยิ่งขึ้น ในทางหนึ่งคือได้ทำการรวบอำนาจเข้าสู่ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด โดยกำหนดให้ "มีอำนาจในการบังคับบัญชาแม่ทัพบก แม่ทัพเรือ แม่ทัพอากาศ และแต่งตั้งข้าราชการได้ตามที่เห็นสมควร" (ราชกิจจานุเบกษา (เล่ม 58) 18 พฤศจิกายน 2484) ทั้งนี้เพื่อเตรียมประเทศเข้าสู่ภาวะสงครามโลกา ซึ่งฝ่ายทหารมีแนวคิดต้องการรวบอำนาจและมีผู้นำแบบเด็ดขาดมาตั้งแต่ต้น (Charnvit Kasetsiri 1974:35) อย่างไรก็ตาม ควรกล่าวไว้ในที่นี้ว่า การรวบอำนาจของฝ่ายทหารดังกล่าวนี้ได้สร้างความรู้สึกหวาดระแวงให้แก่ฝ่ายพลเรือน ในปัญหาว่าด้วยการใช้อำนาจเผด็จการและจะกลายเป็นปัญหาสำคัญที่นำไปสู่การต่อต้านจอมพล. ปิบูลสงคราม ภายในกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ (ดู 2.4)

ในอีกทางหนึ่งนั้น จอมพล. ปิบูลสงคราม หันไปรณรงค์เรื่องตามผู้นำหรือปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลกับประชาชนอย่างจริงจัง โดยใช้รัฐธรรมนูญที่ 10

เรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทย และรัฐนิยามฉบับที่ 11 เรื่องกิจประจำวันของ
คนไทยเป็นแนวทางปฏิบัติ ทั้งนี้เป็นที่เข้าใจได้ว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีเป้าหมาย
เพื่อหล่อหลอมให้ประชาชนเคยชินและคล้อยตามนโยบายของรัฐบาลหรือตามผู้นำ ด้วยการ
อาศัยรายการสนทนาระหว่าง นายมัน - นายคง เป็นฉากกระบอกเสียงในการรณรงค์
เพื่อการนี้ นายสังข์ พิชโนทัย (2499:242-243) กล่าวถึงบรรยากาศที่เอื้ออำนวย
ไว้กับการรณรงค์เรื่องการแต่งกายใหม่ว่า

...หลังจากเสร็จศึกอินโดจีน ท่านจอมพลมีความคิดอย่างใหญ่หลวงอย่างหนึ่งคือ
การปฏิวัติเครื่องแต่งกายของประชาชนเสียใหม่ เป็นการแสดงความก้าวหน้าทาง
วัฒนธรรมของคนไทย เวลานั้นเกียรติคุณของท่านจอมพลกำลังรุ่งเรืองสูงสุด เพราะ
ประชาชนพอใจในการที่ท่านถวายนามกับฝรั่งเศษ จนโคกหินแดนของบรรพบุรุษคืนมา
ฉะนั้นการที่ท่านจอมพลกล้าดำเนินการปฏิวัติ เครื่องแต่งกายของประชาชนในระบอบนั้น
จึงนับว่าถูกจังหวะที่สุด...

การรณรงค์เรื่องการแต่งกายข้างต้นนี้เริ่มปรากฏเป็นจริงเป็นจังในช่วงเดือน
กันยายน พ.ศ. 2484 สิ่งที่ได้รับการเน้นย้ำภายใต้การแต่งกายที่รัฐบาลกำหนดคือ เป็น
การแสดงออกซึ่งความสามัคคีของคนในชาติ การร่วมกันสร้างชาติ และความมั่นคง
เช่น ความสนทนาที่ว่า "ถ้าพี่น้องร่วมชาติของเราปฏิบัติการแต่งกายตามคำชักชวน
ก็เท่ากับแสดงให้โลกเห็นว่าราษฎรของเราเดินตามรัฐ นั่นคือความสามัคคีของชาติ" และ
"ถ้าราษฎรกระทำตามคำชักชวน ก็เป็นการฝึกตนปฏิบัติตามคำสั่งอยู่ในตัว การปฏิบัติตาม
คำสั่งนี้ เป็นของจำเป็นนักในการสร้างชาติ และในการป้องกันรักษาชาติยามคับขัน"
(หจข., 2 สร 0201.18.1/1 "บทสนทนาระหว่างนายมันกับนายคง แสดงทางวิทยุ
กระจายเสียง 14 กันยายน 2484") การรณรงค์เรื่องการแต่งกายนี้เข้าใจว่ามี
อิทธิพลต่อประชาชนอยู่มาก และช่วยผลักดันให้ประชาชนหันมาปฏิบัติตามนโยบายของ
รัฐ ดังความที่ว่า "บางคนทีเล็กลงางเกงจีน เมื่อถูกเพื่อนฝูงถามว่า ทำไม
จึงเลิกไป ก็ตอบว่า ไม่เลิกได้หรือ นายมัน - นายคง เขาค่าใส่หน้าอยู่ทุกวัน"
(เพ็ญอ่าง.) หรือที่นายสังข์ พิชโนทัย (2499:255) กล่าวว่า "จนกระทั่งในเดือน
ที่ 6 ของการโฆษณา ชัยชนะก็ตกเป็นของนายมัน - นายคง อย่างเด็ดขาด เพราะ
กางเกงแพรดอก หายไปจากถนนหนทางเกือบหมดสิ้น" สิ่งเหล่านี้อาจกล่าวได้ว่า
มีส่วนช่วยหล่อหลอมให้ประชาชนมีทัศนคติคล้อยตามรัฐบาลหรือเชื่อผู้นำ และมีส่วนช่วย

เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับการนำของจอมพล. พิบูลสงครามอยู่มาก หลังจากการ
 ทรยศเรื่องแต่งกายประสบความสำเร็จ จอมพล. พิบูลสงคราม ยังคงใช้รายการ
 สนทนาระหว่างนายมั่นกับนายคงเป็นฉากกระบอกเสียงต่อเนื่องไป ทั้งในเรื่องของการ
 ทรยศทางสังคมและวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่จะทยอยออกมา นายสังข์ พิชโนทัย กล่าวว่า
 "หลังจากกำชัยชนะในการเปลี่ยนทางแกงแพรดออกมาเป็นทางแกงสากลชยาวแล้ว ท่าน
 จอมพลมิได้หยุดยั้งความคิดแต่เพียงเท่านั้น แต่ได้วางนโยบายไว้ให้แก่นายมั่น-นายคง
 ถึงการเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายของหญิงต่อไป" (2499:258) การทรยศในเรื่อง
 การแต่งกายของผู้หญิงนี้และวัฒนธรรมไทยของรัฐบาลจอมพล. พิบูลสงคราม จะปรากฏ
 ตัวชัดขึ้นในสมัยสงครามโลกฯ เมื่อกองทัพญี่ปุ่นบุกเข้ามา (ดู 3.1) กล่าวกันว่า
 การทรยศวัฒนธรรมไทยนั้น เป็นลำดับขั้นหนึ่ง หรือเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการสร้างชาติ
 ของจอมพล. พิบูลสงคราม อันประกอบด้วย "ความเข้มแข็งทางทหาร เศรษฐกิจและ
 วัฒนธรรม" (พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยทยากร วรวงศ์ 2501:63
 อ้างถึงใน Charnvit Kasetsiri 1974:57) อย่างไรก็ตาม ความพยายาม
 สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในแนวทางชาตินิยมของรัฐบาลจอมพล.
 พิบูลสงคราม นั้น เป็นส่วนหนึ่งที่ถูกนำไปเสริมสร้างความเข้มแข็งทางการเมืองให้กับ
 กลุ่มทหาร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นพื้นฐานสำคัญให้กับระบอบเผด็จการทหารจอมพล.
 พิบูลสงคราม

ระบอบเผด็จการทหารซึ่งเริ่มก่อตัวขึ้นนับแต่ช่วงจอมพล ป. พิบูลสงคราม
 ก้าวขึ้นมาสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2481 และคอย ๆ พัฒนาจนเป็นระบอบ
 การเมืองที่มีความเข้มแข็งแกร่งในปี พ.ศ. 2484 นั้น กล่าวได้ว่ามีรากฐานตั้งอยู่บนความ
 สนับสนุนของกลุ่มคนชั้นกลางในเมือง อันมีกลุ่มทหารบกและกลุ่มชาตินิยม หลวงวิจิตรวาทการ
 เป็นแกนกลาง และมีกลุ่มพลเรือน-ทหารเรือ ภายในกลุ่มผู้นำระบอบใหม่เป็นกลุ่มที่อยู่
 ล้อมรอบ ภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นเสมือนหนึ่งตัวแทนพลัง
 การเมืองของกลุ่มคนชั้นกลางในเมือง ที่ขึ้นมามีอำนาจทำการแข่งขันกับตัวแทนพลัง
 การเมืองของกลุ่มอื่น ๆ อันได้แก่ พวกนิยมเจ้าซึ่งเปรียบเป็นตัวแทนของกลุ่มคนชั้นสูง
 และกลุ่มผู้นำอีสาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นตัวแทนของประชาชนในท้องถิ่นหรือกลุ่มคนชั้นล่าง
 ในสังคม เห็นได้จากศัตรูหรือคู่แข่งทางการเมืองสำคัญของรัฐบาลจอมพล. พิบูลสงคราม

ในขณะนั้นมีอยู่ 2 กลุ่มใหญ่ด้วยกัน คือ กลุ่มเสรีนิยมในสภาผู้แทนราษฎร และกลุ่ม
 เชื้อพระวงศ์ที่ยังคงมีอิทธิพลสำคัญต่อท่านรัฐบาล (Charivat Santaputra 1985:
 167)

กลุ่มเชื้อพระวงศ์หรือพวกนิยมเจ้าในช่วงสมัยรัฐบาลจอมพล. พิบูลสงคราม
 นั้น ถูกปราบปรามและควบคุมจนทำให้อ่อนตัวลงมาก โดยเฉพาะนับแต่ภายหลังจาก
 รัฐบาลได้ทำการปราบปรามอย่างรุนแรงในปี พ.ศ. 2481 มีผลทำให้พวกนิยมเจ้า
 จำต้องยุติการเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยตรง เจ้านายหรือเชื้อพระวงศ์ส่วนมาก
 มักหันออกไปสนใจแสวงหาความรู้ในเชิงวิชาการ และหรือมุ่งไปทำธุรกิจการค้าส่วนตัว
 มากกว่าจะเข้ารับราชการ (Charivat Santaputra 1985:172) เข้าใจว่า
 พวกนิยมเจ้ายังคงมีความ "หวาดกลัวและขยาด" อำนาจและอิทธิพลของจอมพล ป.
 พิบูลสงคราม (สุจิต บุญบงการ, ในสมมติ จันทรวงศ์และรังสรรค์ ชนะพรพันธ์, ผู้รวบรวม
 2519:109) ตลอดช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม อยู่ในอำนาจจนถึงปี พ.ศ. 2487
 ไม่ปรากฏว่าพวกนิยมเจ้ามีการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลครั้งสำคัญ ๆ อีก การต่อต้านจาก
 พวกนิยมเจ้าเริ่มปรากฏตัวขึ้นบ้างในช่วงสงครามโลกา เมื่อกองทัพญี่ปุ่นบุกเข้ามา
 แต่ยังคงจำกัดตัวอยู่เฉพาะกลุ่มที่อยู่ภายนอกประเทศ เช่นที่สหรัฐอเมริกาและอังกฤษ
 โดยได้คัดค้านนโยบายสงครามของรัฐบาลและประกาศตัวเป็นอิสระจากรัฐบาล เคลื่อนไหว
 จัดตั้งเสรีไทยให้ความสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตร ต่อต้านญี่ปุ่นและรัฐบาลจอมพล ป. พิบูล-
 สงคราม (ดู 3.2)

กลุ่มสมาชิกสภาประเภท 1 แม้ว่าจะถูกควบคุมจนทำให้บทบาทอ่อนตัวลง
 เช่นเดียวกับพวกนิยมเจ้า โดยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ขยายบทเฉพาะกาล
 ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2475 ออกไปอีก 10 ปี ในปี พ.ศ. 2483 (รายงาน
ประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 8/2483 15 สิงหาคม 2483) ซึ่งมีผลทำให้บทบาท
 ของสภาผู้แทนราษฎร กลายเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการแสดงออกถึง "ความใจกว้าง"
 ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (Neuchterlein 1965:44) แต่ภายในกลุ่มสมาชิก
 สภาประเภท 1 มีสมาชิกจำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำอีสานได้ทำหน้าที่ฝ่ายค้าน
 อย่างแข็งขันต่อเนื่องมาตลอด และได้เริ่มรวมตัวเคลื่อนไหวต่อต้านจอมพล. พิบูลสงคราม

เนื่องจากแลเห็นว่าแนวทางและท่าทีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นเผด็จการ โดยมีความพยายามเคลื่อนไหวขยายแนวร่วมทั้งภายในและภายนอกสภาผู้แทนราษฎร จนกล่าวได้ว่ากลุ่มผู้นำอีสานนั้นกลายเป็นกลุ่มการเมืองหนึ่งที่มีความเข้มแข็งขึ้น และจะหันไปเกาะกลุ่มกับนายปรีดี พนมยงค์ รวมทศานจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในสมัยสงครามโลกา

2.3 การเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้นำอีสาน

กลุ่มผู้นำอีสานสมัยแรกในสภาผู้แทนราษฎร (พ.ศ. 2476-2480) มีเพียงคนเดียวที่แสดงบทบาทอย่างชัดเจน คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) ภายหลังจากมีการเลือกตั้งในสมัยที่สอง ซึ่งเป็นครั้งแรกที่เปิดให้มีการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนในปี พ.ศ. 2480 กลุ่มผู้นำอีสานมีจำนวนเพิ่มขึ้น คือนอกจากนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ยังมีคาราหนาใหม่ที่มีบทบาทเด่นอีก 3 คน คือ นายจำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม) นายฉวีล อุดด (ร้อยเอ็ด) และนายเที่ยง ศิริพันธ์ (สกลนคร) อย่างไรก็ตาม ในสมัยที่สองอยู่ในช่วงสิ้นรัฐบาล พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้ยุบสภาผู้แทนราษฎร และเปิดให้มีการเลือกตั้งในสมัยที่สามปี พ.ศ. 2481 บุคคลทั้งสี่ตามที่กล่าวมาแล้วยังคงได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในท้องถิ่นกลับเข้ามาใหม่อย่างพร้อมหน้า และมีบทบาทสำคัญอยู่ในสภาผู้แทนราษฎรเป็นระยะเวลายาวนานไปจนถึงช่วงหลังสงครามโลกา ยุติ (พ.ศ. 2488) เนื่องจากอยู่ในภาวะสงคราม รัฐบาลได้ทำการขยายอายุของสมาชิกสภาประเภท 1 ออกไปครั้งละ 2 ปี รวม 2 ครั้ง คือ ในปี พ.ศ. 2485 และ พ.ศ. 2487

การรวมตัวของกลุ่มผู้นำอีสานนั้นมีนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เป็นตัวจักรสำคัญ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เกิดเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2447 ฐานะทางครอบครัวอยู่ในระดับกลาง (คหบดี) พื้นฐานบ้านเดิมอยู่ในตัวเมืองจังหวัดอุบลราชธานี ได้รับการศึกษาเบื้องต้นที่โรงเรียนเบญจมหาราช ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำจังหวัดจนจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากนั้นได้เดินทางมุ่งสู่กรุงเทพฯ เข้ามาศึกษาต่อที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย และเรียนครูประโยคมัธยม (ป.ม.) ด้วย เมื่อจบการศึกษาแล้วได้เดินทางกลับไปเป็นครูประจำอยู่โรงเรียนที่เคยศึกษาในเมืองต้น ขณะเดียวกันก็ได้สมัครเรียนวิชากฎหมายนอกระบบของโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรมในปี พ.ศ. 2471 ด้วย

ความสามารถทำให้เขาได้รับการแต่งตั้งเป็นครูใหญ่ในโรงเรียนนั้น ครั้นต่อมาในปี พ.ศ. 2473 สอมไลได้เนติบัณฑิต จึงโอนไปรับราชการสังกัดกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ตำแหน่งใหม่ที่ได้รับคือเลขานุการมณฑลนครราชสีมา หลังจากนั้นได้รับความก้าวหน้าเลื่อนตำแหน่งเป็นผู้รักษาการนายอำเภอสุโขทัย จังหวัดบุรีรัมย์ ในปี พ.ศ. 2476 และย้ายไปเป็นนายอำเภออีกหลายแห่งในภาคอีสาน ตำแหน่งท้ายสุดคือ นายอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เมื่อรัฐบาลเปิดให้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2476 เป็นเหตุการณ์สำคัญที่ผลักดันให้ชีวิตของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ หันมาสู่วงการเมืองนับแต่นั้นเป็นต้นมา

การศึกษาประวัติของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ทั้งที่ได้รับจากหลักฐานคาน เอกสารที่มีอยู่และคำบอกเล่าจากคุณอรอินทร์ ภูริพัฒน์ (ไชยกาล) บุตรสาวคนโต ของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ไม่อาจชี้ชัดลงไปได้ว่าก่อนที่จะหันมาสู่วงการเมืองหรือสมัคร เป็นผู้แทนราษฎรนั้น นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ มีแนวคิดหรือได้รับอิทธิพลแนวคิดการเมือง ลัทธิใดและอย่างไร ที่เข้าไปมีส่วนสำคัญเป็นตัวกำหนดบทบาทและท่าทีการเมืองของเขา ไปในลักษณะต่อต้านผู้นำส่วนกลางและคึกคักนโยบายพัฒนากองทัพของรัฐบาลอย่างเด่นชัด นับแต่เริ่มแรกเมื่อเขามาสู่สภาผู้แทนราษฎร ร่องรอยที่ทราบอาจกล่าวได้เพียงว่า จาก ประสบการณ์ชีวิตของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ซึ่งได้คลุกคลีอยู่ในภาคอีสานเป็นเวลานาน ทั้งวัยเด็กและช่วงรับราชการ ก็มิได้มีโอกาสเข้ามาใช้ชีวิตวัยศึกษาเวลาไม่มากนักใน กรุงเทพฯ ช่วยทำให้นายทองอินทร์ได้เห็นข้อเปรียบเทียบความเจริญระหว่างเขตเมือง หลวงกับหัวเมืองอย่างชัดเจน สิ่งเหล่านี้น่าจะเป็นรากฐานและที่มาสำคัญในการก่อร่าง สร้างแนวคิดการเมืองให้กับ ส.ส.ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ในฐานะผู้นำท้องถิ่น หรือผู้นำ อีสานในระบอบการปกครองใหม่ ที่ต้องการผลักดันให้รัฐบาลส่วนกลางหันมาสนใจและ พัฒนาท้องถิ่น ซึ่งยังคงล้าหลังและห่างไกลจากเขตเมืองหลวงมาก ดังเมื่อแรกที่ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ มีโอกาสเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎร เขาได้ตั้งกระทู้ถามและเรียกร้องให้รัฐบาลมุ่งแก้ไขปัญหาพื้นฐานทางคาน เศรษฐกิจ-สังคม โดยเฉพาะในหัวเมืองภาค อีสาน ทั้งทางด้านสาธารณสุข การศึกษา การปกครองและการคมนาคม ด้วยความ รู้สึกที่ถูกรัฐบาลส่วนกลางทอดทิ้งมาตลอด นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เป็นเจ้าของคำกล่าว ที่ว่า "ดูราษฎรภาคนี้สภาพเป็นลูกเมียขี้บ่นเหลือเกิน" ทั้งนี้เพราะเห็นได้ชัดว่า "หัวเมือง

ไม่ได้รับการบำรุงอย่างใดเลย ปล่อยตามธรรมชาติ แต่มองดูผลขึ้นในโดยเฉพาะ
จังหวัดพระนคร จะเห็นว่าถูกบำรุงพุ่มเพื่อยในเมื่อเทียบกัน บ่อน้ำราษฎรหัวเมืองได้
พรำร่องมานานหนักหนาแล้ว" (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 9/2476
25 มกราคม 2476) โดยนัยนี้ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ จึงเปรียบเสมือนเป็นตัวแทน
ของ "ราษฎรหัวเมือง" ผู้ซึ่ง "ไต่พรำร่องมานานหนักหนาแล้ว" ด้วยการลุกขึ้น
เรียกร้องบนเวทีการเมืองระดับชาติ เมื่อส่วนกลางได้เปิดโอกาสให้ เพื่อผลักดัน
นโยบายการพัฒนาประเทศกระจายกลับไปสู่ท้องถิ่น ภายใต้แนวคิดจึงทำให้บทบาทของ
นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ได้รับความกล่าวขานว่ากลายเป็น "ผู้วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่าง
จริงจัง" (Keyes 1967:37) โดยมีทิศทางอย่างชัดเจนคือต่อต้านหรือคัดค้าน
นโยบายการพัฒนากองทัพของรัฐบาลและผู้นำส่วนกลาง

ในสภาผู้แทนราษฎรสมัยแรก (พ.ศ. 2476-2480) ดูเหมือนนายทองอินทร์
ภูริพัฒน์ เป็นหนึ่งในบรรดาผู้แทนราษฎรซึ่งมีไม่มากนัก ที่กระตือรือร้นและเรียนรู้ข้อบังคับ
หรือกฎเกณฑ์ของระบบรัฐสภาในการผลักดันผลประโยชน์กลับไปสู่ประชาชนในทางปฏิบัติ
นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ได้เป็นผู้เสนอร่างพระราชบัญญัติจำนวนมากในช่วงดังกล่าวนี้
เพื่อให้รัฐบาลนำไปดำเนินการ อาทิ ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยรัชชูปการแก้ไขเพิ่มเติม
พ.ศ. 2476 ร่างพระราชบัญญัติการพนันเพิ่มเติม พ.ศ. 2477 และร่างพระราช
บัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2477 ข้อเสนอส่วนนี้
รัฐบาลเห็นพ้องและไต่รับนำไปพิจารณาในทางปฏิบัติ (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร :
ครั้งที่ 22/2476 19 กุมภาพันธ์ 2477) นอกเหนือจากการเสนอร่างพระราชบัญญัติ
ดังกล่าวแล้ว นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ยังได้ทำหน้าที่สำคัญในการคัดค้านร่างพระราช
บัญญัติของรัฐบาลอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งการคัดค้านแต่ละครั้งของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ไม่ได้
จำกัดตัวอยู่เพียงเฉพาะผลกระทบที่จะมีต่อภาคอีสานเท่านั้น หากแต่ยังรวมไปถึงประชาชน
ในท้องถิ่นอื่น ๆ ด้วย อย่างการเข้าร่วมการคัดค้านร่างพระราชบัญญัติจำกัดยางของ
รัฐบาล พ.ศ. 2477 จนมีผลทำให้รัฐบาลต้องลาออกไป (ดู 2.1) นายทองอินทร์
ภูริพัฒน์ ได้กล่าวถึงท่าทีและการคัดค้านของตนในสภาผู้แทนราษฎรว่า "รัฐบาลนี้เป็น
รัฐบาลที่ก่อให้เกิดรัฐธรรมนูญมา ตั้งแต่ข้าพเจ้าได้เข้ามาในสภานี้ ข้าพเจ้าดูเหมือน
จะเป็นผู้ที่ค่อนข้างจะมีอะไร ๆ กับรัฐบาล ซึ่งบางท่านอาจจะมีความเข้าใจผิดอยู่ว่า

ข้าพเจ้าใคร่จะทำความชาวสะอาด.... ข้าพเจ้าทำในหน้าที่ของผู้แทนราษฎร "รายงาน
ประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 22/2477 (วิสามัญ) 13 กันยายน 2477)

อย่างไรก็ตาม ข้อคัดค้านหลักของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ กล่าวได้ว่ามี
อยู่ใน 2 ประเด็นใหญ่ คือ ในประเด็นแรกคือการให้รัฐบาลลดอัตรากำนา การเรียก
เก็บเงินรัชชูปการและการเกณฑ์แรงงาน ซึ่งเป็นปัญหาหนึ่งที่นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์
ได้ร่วมกับกลุ่มสมาชิกสภาโดยเฉพาะภาคอีสาน ผลักดันและหรือต่อรองกับฝ่ายรัฐบาล
ตลอดมา อย่างเช่นเมื่อครั้งฝ่ายรัฐบาลได้เสนอร่างพระราชบัญญัติอัตรากำนา นายทองอินทร์
ภูริพัฒน์ ได้คัดค้านแต่ก็ไม่สามารถยับยั้งพระราชบัญญัติดังกล่าวซึ่งผ่านมติของสภาผู้แทน
ราษฎรไปด้วยคะแนนเสียง 49:31 (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 20/
2479 (วิสามัญ) 29 มีนาคม 2479) ประเด็นนี้นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ยังคงถือ
เป็นประเด็นหลักที่มุ่งดำเนินการใตสมัชชาวาระที่สอง ตั้งเมื่อรัฐบาล พ.อ. พระพนลพพยุห-
เสนา ได้แถลงนโยบายใหม่ พ.ศ. 2480 นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ได้กล่าวเน้นว่า
"รัฐบาลชุดก่อนได้แถลงเมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2477 ว่ารัฐบาลจะปรับปรุงภาษีอากร
ให้ถูกต้อง ไม่เป็นภาระแก่ราษฎรผู้ที่ยากจน นับตั้งแต่ได้แถลงนโยบายมาแล้วเป็นเวลา
4 ปี การปรับปรุงภาษีอากรนั้นก็หาได้ดำเนินไปไม่ แม้ว่าสมาชิกสภา จะได้พยายาม
รบเร้าให้มีการปรับปรุงภาษีอากร รัฐบาลก็เพิกเฉยเสีย" (รายงานประชุมสภาผู้แทน
ราษฎร : ครั้งที่ 3/2480 23 ธันวาคม 2480) อาจกล่าวได้ว่าประเด็นนี้ยังคงเป็น
กระแสหลักหนึ่งของกลุ่มผู้นำอีสาน ที่เคลื่อนไหวคัดค้านรัฐบาลอยู่ในสภาผู้แทนราษฎรตลอด
สมัยของ พ.อ. พระยาพหลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี จนจบในสมัยจอมพล ป.
พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี โดยมีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นรัฐมนตรีการคลัง ซึ่งได้
ทำการแก้ไขยกเลิกภาษีต่าง ๆ ที่กลุ่มผู้นำอีสานเรียกร้อง (ดู 2.4) ดูเหมือนยังความ
พอใจให้กับกลุ่มผู้นำอีสานในระดับหนึ่ง และทำให้กลุ่มผู้นำอีสานเริ่มให้การยอมรับผู้นำส่วน
กลางอย่างนายปรีดี พนมยงค์ มากขึ้น จนกลายเป็นพันธมิตรเวลาต่อมา (ดู 3.3)
ในประเด็นที่สองคือต้องการให้รัฐบาลลดงบประมาณด้านทหาร นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์
ได้คัดค้านในทุกวาระที่มีการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณ (ดู 2.1) หรือครั้งที่
นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ กล่าวว่า "ทุกครั้งดูเหมือนว่ามีแต่ข้าพเจ้าคนเดียวที่พยายามกล่าว
โต้แย้งในเรื่องงบประมาณของกระทรวงกลาโหม" (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร :

ครั้งที่ 15/2479 (วิสามัญ) 25 มีนาคม 2479) แต่การคัดค้านของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ดังกล่าวนั้น ก็ไม่เคยประสบความสำเร็จหรือยับยั้งความต้องการของรัฐบาลได้ กระแสการคัดค้านในประเด็นนี้ กล่าวได้ว่าในท้ายที่สุดเป็นปัญหาพื้นฐานที่ทำให้กลุ่มผู้นำอีสานเคลื่อนไหวต่อต้านและกลายเป็นปฏิปักษ์อย่างรุนแรงกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม

จากประสบการณ์การคัดค้านข้างต้นเข้าใจว่ามีส่วนทำให้ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เริ่มตระหนักและเรียนรู้ได้ว่าการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในสภาผู้แทนราษฎร จำเป็นต้องรวมกลุ่มหรือ เกาะกลุ่มสร้างแนวร่วมกับสมาชิกอื่น ๆ เพื่อทำงานเป็นทีมซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นพรรคการเมือง แนวคิดในเรื่องต้องทำงานเป็นทีมที่นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ตระหนักถึงนั้นนอกเหนือจากแนวคิดในเชิงทฤษฎีหรือหลักการเรื่องพรรคการเมืองแล้ว อาจกล่าวได้ว่า มีพื้นฐานก่อตัวมาจากการต่อสู้จากประสบการณ์ในการคัดค้านในสภาผู้แทนราษฎรอยู่ด้วย ดังเช่น ทิศนะที่นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ กล่าวถึงลักษณะการคัดค้านร่างพระราชบัญญัติงบประมาณของรัฐบาลว่า

...มีสมาชิกอีกผู้หนึ่งกล่าวว่า การที่สมาชิกอภิปรายขัดกันงบประมาณนั้น ขอนี้ สมาชิกที่กล่าวก็โยนบาปมาให้แก่สมาชิกที่ค้านงบประมาณเช่นเดียวกัน ขอนี้ดูเราได้ระลึกถึงทางการเมืองปัจจุบันนี้แล้ว บ้างนั้นควรจะตกอยู่แก่รัฐบาล เพราะว่ารัฐบาลไม่อนุญาตให้เราตั้งคณะกรรมการเมืองขึ้นใด เมื่อไม่อนุญาตเช่นนั้นการที่สมาชิกจะใคร่รวมความคิดเห็นกันว่าจะเอาอย่างไร เราก็รวมกันไม่ได้ เมื่อเรารวมกันไม่ได้แล้วทุกคนก็เป็นวันแมนส์ปาร์ตี้ (One man's party) แล้วความถือความเห็นก็ยอมจะขัดกันเป็นขรรุมคา... (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 18/2480 14 กุมภาพันธ์ 2480)

ตามคำกล่าวข้างต้นดูเหมือนว่า นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ได้แลเห็นถึงภาวะการดำรงตนเป็นอิสระของบรรดาสมาชิกสภาหรือต่างเป็น "วันแมนส์ปาร์ตี้" นั้น ไม่สามารถก่อให้เกิดแรงผลักดันทั้งข้อคัดค้านหรือข้อเสนอต่อฝ่ายรัฐบาลอย่างจริงจังได้ นอกจากต้องเกาะกลุ่มทำงานเป็นทีมเพื่อแบ่งหน้าที่กันทำ ดังสะท้อนให้เห็นจากคำกล่าวที่นายทองอินทร์ได้เน้นความสำคัญและสนับสนุนให้มีพรรคการเมืองว่า

...ทราบใจที่ประเทศสยามเรายังไม่มีพรรคการเมือง เราไม่สามารถที่จะร่วมมือกันนโยบายที่เป็นลำเป็นสัน ทางคนต่างก็ถือตนเป็นพรรคอิสระเป็นวันแมนส์ปาร์ตี้

(One man's party) ดังนั้นแล้วการที่สมาชิกแต่ละคนจะมาโต้ในนโยบายนั้น ย่อมไม่สามารถจะทำได้ และสมาชิกแต่ละคนย่อมไม่มีความสามารถไปทุกสิ่งทุกอย่าง ย่อมไม่มีผู้เขี้ยวชาญในทางการคลังและทางเศรษฐกิจ... ชาวเจ้าคิดวาพรรค การเมืองนั้นยอมจะใหญ่ล้ากว่าในการคลังทั่ว ๆ ไป และในการเศรษฐกิจยิ่งขึ้น... (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 21/2481 10 กันยายน 2481)

อย่างไรก็ตาม ความพยายามรวมตัวเป็นกลุ่มสำหรับทำงานเป็นทีม ดังที่ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ บรรณานันท์ จะปรากฏเป็นจริงเป็นจังหลังจากมีการเลือกตั้ง ในปี พ.ศ. 2480 หรือช่วงสมัยที่สองของสภาผู้แทนราษฎร ทั้งนี้เพราะบรรดาผู้แทนภาค อีสานที่เข้ามาใหม่ส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นหนุ่ม มีภูมิหลังและพื้นฐานแนวคิดทางการเมืองใกล้เคียง กับนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เช่นมีฐานะระดับกลาง เคยโตอยู่ในท่ามกลางความลำบากของภาคอีสาน และต่างมีความกระตือรือร้นต่อการพัฒนาท้องถิ่น บุคคลสำคัญคนแรกคือนายจำลอง ดาวเรือง เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2453 เป็นคนจังหวัดมหาสารคาม ได้รับการศึกษาจนจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนประจำจังหวัด หลังจากนั้นได้ประกอบอาชีพส่วนตัวอยู่หลายปี จึงตัดสินใจรับราชการเป็นครูประจำตำบล และย้ายไปเป็นเสมียนศึกษาที่อำเภอป่าพุ่ม จังหวัดมหาสารคาม อันเป็นตำแหน่งสุดท้ายก่อนที่จะหันมาลงสมัครเลือกตั้งผู้แทนในจังหวัดนั้น ด้วยอายุเพียง 27 ปี ส่วนคนที่สองคือนายถวิล อุดล เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2452 ที่จังหวัดร้อยเอ็ด ได้รับการศึกษาขั้นต้นที่โรงเรียนประจำจังหวัด จากนั้นได้เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยจนจบมัธยมศึกษาปีที่ 8 ได้ศึกษาต่อที่โรงเรียนกฎหมายและสอบไล่ได้เนติบัณฑิตปี พ.ศ. 2473 เริ่มแรกรับอาชีพทนายความอยู่หลายปี จึงหันไปรับราชการในกรมราชทัณฑ์และโอนไปเป็นผู้ตรวจการเทศบาลจังหวัดอุบลราชธานี ในปี พ.ศ. 2480 ได้ตัดสินใจกลับมาลงสมัครเลือกตั้งในจังหวัดบ้านเกิดของตน และคนที่สามคือนายเตียง สิริขันธ์ เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2452 ในจังหวัดสกลนคร ได้รับการศึกษาเบื้องต้นจากโรงเรียนประจำจังหวัดอุบลราชธานี แล้วเดินทางเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศวิหาร ที่นี่เขามีเพื่อนสนิทคนหนึ่งคือนายจำกัฒ พลาญกูร ซึ่งต่อมาได้รวมกลุ่มต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม หลังจากจบการศึกษา นายเตียง สิริขันธ์ รับอาชีพเป็นครูหลายแห่งในกรุงเทพฯ ระยะเวลาหนึ่ง จึงกลับไปเป็นครูสอนอยู่โรงเรียนประจำจังหวัดอุบลราชธานีจนถึงปี พ.ศ. 2480 ได้ตัดสินใจลงสมัครเลือกตั้งในจังหวัดสกลนคร (ดู หน้า

ดาวเรือง 2508)

ตามประวัติก่อนจะเข้ามาเป็นผู้แทนของนายจำลอง ดาวเรือง นายถวิล อุดล และนายเตียง ศิริขันธ์ ทั้งที่กล่าวมาข้างต้น ไม่ปรากฏว่าบุคคลทั้งสามนี้เคยมีความสัมพันธ์ส่วนตัวต่อกันและกันมาก่อน รวมทั้งไม่มีร่องรอยว่าทั้งสามคนนี้มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ด้วย การเกาะกลุ่มรวมตัวอย่างแนบแน่นเวลาต่อมาของบุคคลทั้งสี่ที่กล่าวมานี้ เขาใจว่าก่อตัวขึ้นหลังจากเริ่มแสดงบทบาทคัดค้านรัฐบาลในสภาผู้แทนราษฎร ในฐานะผู้แทนภาคอีสานด้วยกันและถูกร้อยรัดให้แน่นแฟ้นยิ่ง ๆ ขึ้น ภายใต้ความรู้สึกนึกคิดที่คล้ายกันในประการใหญ่คือ มีทัศนคติต่อต้านผู้นำส่วนกลางโดยเฉพาะกลุ่มทหาร และต้องการผลักดันความเจริญกลับไปสู่ท้องถิ่น เห็นได้จากสิ่งแรกที่กลุ่มผู้แทนภาคอีสานรุ่นหนุ่มนี้มุ่งสนใจคือการแถลงนโยบายของรัฐบาล พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา มีลักษณะเดียวกับนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ คือ "รัฐบาลนี้มีนโยบายในการที่จะจัดลำดับการบำรุงประเทศหนักไปในทางโลกก่อน" นายเตียง ศิริขันธ์ ได้ซักถามนายกรัฐมนตรีในแนวเดียวกับนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ว่า

...ข้าพเจ้าได้ฟังคำแถลงของรัฐบาลมาแล้ว เนื่องจากที่รัฐบาลแถลงนโยบายกล่าวรวบรัดว่าใหญ่ถูกของตามหลัก 6 ประการนั้น รัฐบาลแถลงแต่เพียงว่าจะทำอะไร แต่รัฐบาลไม่ได้แถลงให้เห็นชัดแจ้งว่า จะทำอะไร ขอนี้จึงเกิดปัญหาขึ้นว่ารัฐบาลจะทำอะไรนั้นอย่างไร เมื่อไร ที่ไหน ด้วยเหตุนี้เองจึงมีปัญหากันยืดยาว คั้งที่ผู้แทนจังหวัดอุบลลา (นายทองอินทร์) โลกลาวแล้ว ถ้าเราสังเกตคำถามของผู้แทนอุบลลา เราจะเห็นว่า ลุงหายของคำถามนั้นเป็นอย่างไรทั้งนั้น เนื่องจากนโยบายที่รัฐบาลแถลงมาไม่ได้ตอบปัญหาอย่างไร แต่ตอบปัญหาอะไรเท่านั้น คือรัฐบาลจะทำอะไร อยากรู้นั้นไม่ได้พูด ข้าพเจ้าจึงขอตั้งปัญหาถามท่านนายกรัฐมนตรีอย่างรวบรัดว่า ขอ 1. รัฐบาลมีนโยบายของกระทรวงต่าง ๆ ที่จะก้าวรุกไปข้างหน้าก่อนเพื่อนั้น เป็นกระทรวงไหน และกระทรวงไหนจะยื่นโรง...

ต่อข้อซักถามนี้ พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ตอบว่า "เราจะก้าวทุกกระทรวง แต่ที่ว่าที่ก้าวยาวที่สุดก็คือเกี่ยวแก่การศึกษาและเศรษฐกิจ" (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 3/2480 23 ธันวาคม 2480) คำตอบนี้ดูเหมือนยังความพอใจให้แก่ นายเตียง ศิริขันธ์ ในการซักถามนโยบายของรัฐบาล แต่ที่สำคัญนั้นถือได้ว่าความพยายามซักถามของนายเตียง ศิริขันธ์ นี้ มีแนวคิดทำนองเดียวกับ

ผู้แทนภาคอีสานรุ่นแรกอย่างนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ที่ต้องการให้รัฐบาลมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคม เป็นลำดับแรก อันจะมีส่วนสำคัญที่เขาไปผลักดันให้ผู้แทนภาคอีสานรุ่นหนุ่มนี้หันไปเริ่มเข้าร่วม และยอมรับนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ในฐานะผู้มีประสบการณ์และอาวุโสกว่า จนกลายเป็นกลุ่มที่มีความเหนียวแน่นในสภาผู้แทนราษฎรเวลาต่อมา ทั้งนี้โดยมีแนวคิดอื่น ๆ ที่แวดล้อมคอย ๆ ผลักดันอยู่ด้วย เช่น ความรู้สึกต่อต้านกลุ่มทหาร จะเป็นแนวคิดร่วมสำคัญอีกด้านหนึ่งที่เสริมต่อการรวมกลุ่ม ในสมัยรัฐบาล พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ได้กระทุ้งถามเรื่องการรับผิดชอบในการบรรยายทางวิทยุกระจายเสียงของทหาร ซึ่งมีข้อความที่ "ประณามและบริภาษสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ที่อภิปรายคัดค้านพระราชบัญญัติงบประมาณ พุทธศักราช 2480 ในส่วนที่เกี่ยวข้องงบประมาณของกระทรวงกลาโหม" (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 15/2479 (วิสามัญ) 23 มีนาคม 2479) ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายเตียง ศิริขันธ์ ได้กระทุ้งถามเรื่องบทประพันธ์อันเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ เนื่องจากหนังสือยุทธนาทหารมีบทประพันธ์ "เป็นเชิงตำหนิว่าวิธีการรัฐสภาย่อมเสียเปรียบและไร้ประโยชน์" (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 12/2481 18 กุมภาพันธ์ 2481) กล่าวกันว่า การรวมตัวของกลุ่มผู้นำอีสาน ในช่วงนี้มีนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ทำหน้าที่เป็น "หัวหน้าทีม" ส่วนนายเตียง ศิริขันธ์ ทำหน้าที่กลายเป็น "เสนานิการ" ของกลุ่ม นายถวิล อุดล และนายจำลอง คาวเรือง ทำหน้าที่เป็น "เลขา" และ "ปฏิคม" ทำนองเดียวกับพรรคการเมือง (หัด คาวเรือง 2508:154)

การเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้นำอีสานในสมัยที่สองนี้ ได้มีความพยายามผลักดันให้การชุมนุมรวมกลุ่มทางการเมืองเปิดกว้างขึ้น โดย นายเตียง ศิริขันธ์ ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติยกเลิกพระราชบัญญัติจัดการป้องกันรัฐธรรมนูญ หลักการสำคัญคือ "เพื่อเป็นบันไดขั้นต้นที่จะฝึกฝนวิธีก่อตั้งพรรคการเมือง" ด้วยเห็นว่าการมีพระราชบัญญัติจัดการป้องกันรัฐธรรมนูญนั้น "เป็นการป้องกัน ถึงไม่ป้องกันก็กีดขวางความเกิดของพรรคการเมือง" ข้อเสนอดังกล่าวนี้ได้รับการคัดค้านจากรัฐบาล แต่ในที่สุดข้อเสนอของกลุ่มผู้นำอีสานเป็นฝ่ายชนะรัฐบาล ด้วยคะแนนเสียง 59:56 (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 8/2481) นับเป็นความสำเร็จก้าวแรก ๆ ของการรวมตัวทำงานเป็นทีม หลังจากนั้น กลุ่มผู้นำอีสานได้พยายามแสวงหาช่องทางควบคุมรัฐบาลยิ่งขึ้นด้วยการยื่นญัตติ เสนอร่างข้อบังคับ

การประชุมและการปรึกษาของสภาผู้แทนราษฎรผ่านนายถวิล อุดล จนเป็นเหตุให้รัฐบาล พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา ต้องยุบสภาผู้แทนราษฎร (ดู 2.1) อย่างไรก็ตาม การเลือกตั้งสมัยที่สาม กลุ่มผู้นำอีสานยังคงได้รับความสนับสนุนจากประชาชนในท้องถิ่น อย่างต่อเนื่อง และกลายเป็น "ฝ่ายค้านชั้นนำ" ในสภาผู้แทนราษฎรสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (สุจิต มุขมุงการ, ในสมบัติ จันทรวงศ์ และ ริงสรรค์ ชนะพรพันธ์, บรรณาธิการ 2519:110)

ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม กลุ่มผู้นำอีสานได้รวมตัวกันเหนียวแน่นยิ่งขึ้นอีก และกลายเป็นกลุ่มที่เคลื่อนไหวต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม เนื่องจากเห็นว่าท่าทีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีแนวโน้มเป็น "เผด็จการ" มาตั้งแต่เริ่มแรกที่ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและหันไปใช้ศาลพิเศษจัดการกับกลุ่มที่คัดค้านรัฐบาล ทั้งนี้เพราะกลุ่มผู้นำอีสานมีแนวคิดพื้นฐานขัดแย้งกับแนวทางทหารนิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม อยู่ก่อนแล้ว แนวคิดของกลุ่มผู้นำอีสานนั้นต้องการเข้ามาแข่งขันทางการเมืองในรูปแบบของพรรคการเมือง จึงต้องการผลักดันการเมืองไปสู่การแข่งขันในระบอบรัฐสภา สภาผู้แทนราษฎรเป็นเวทีที่เปิดกว้างสำหรับการแข่งขันของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งรัฐบาลและนโยบายพัฒนาประเทศที่สอดคล้องเข้ากับความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ และหรือกระจายการพัฒนาออกไปสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างเหมาะสม มิใช่เพียงการพัฒนากองทัพและมุ่งบำรุงเฉพาะเขตเมืองหลวงอย่างที่กลุ่มผู้นำส่วนกลางหรือรัฐบาลกระทำอยู่เท่านั้น ดังนั้นกลุ่มผู้นำอีสานจึงพยายามคัดค้านนโยบายควบคุมทางการเมืองของรัฐบาล และเคลื่อนไหวต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในท้ายที่สุด โดยได้ขยายแนวร่วมทั้งภายในและนอกสภาผู้แทนราษฎร

ในการคัดค้านนโยบายควบคุมทางการเมืองของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม กลุ่มผู้นำอีสานได้เริ่มพยายามกระทำนับเริ่มจากร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ ค้วยเห็นว่า การเข้ามาตราศาลพิเศษนั้นเป็นผลผลิตของการปกครองในระบอบเผด็จการกระทำกัน นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ได้กล่าวไว้ก่อนหน้านั้นว่า "เราจะเห็นว่าประเทศที่ใช้การปกครองระบอบเผด็จการ ได้มีการลงโทษบุคคลโดยมิได้มีการพิจารณาให้ถูกต้องตามกฎหมายและความยุติธรรม" (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 8/2481

(วิสามันต์) 26 กรกฎาคม 2481) นายจำลอง คาวเรือง ได้แสดงความเห็นคัดค้านเมื่อรัฐบาลเสนอร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวนี้เข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรว่า "ถ้าเราพิจารณาถึงความยุติธรรมกับประชาชนไทย... เห็นว่าไม่จำเป็นจะต้องมีศาลพิเศษ" แต่ผลที่สุดรัฐบาลเป็นฝ่ายชนะด้วยคะแนนเสียง 101:39 (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 3/2481 (วิสามันต์) 2 กุมภาพันธ์ 2481) หลังจากนั้นเป็นต้นไป กลุ่มผู้นำอีสานได้มีความพยายามคัดค้านการควบคุมทางการเมืองต่าง ๆ ของรัฐบาลอีกมาก เช่น การเสนอร่างพระราชบัญญัติการพิมพ์ของรัฐบาล ซึ่งแต่เดิมในเรื่องนี้ นายเทพ โชติพันธุ์ (ชูนันท์) และนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ต่างได้เสนอญัตติคัดค้านให้รัฐบาลแก้ไขเรื่องอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดในกรณีการผิดตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ที่อยู่ภายใต้ตุลาการ มาในครั้งนี้นายเตียง ศิริขันธ์ ได้แย้งรัฐบาล ด้วยเห็นว่ามิได้มีลักษณะไม่เป็นประชาชนไทย เป็นการปิดกั้นสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนในการแสดงออก เพราะ "หลักการใหญ่ที่พระราชบัญญัติการพิมพ์ปรับปรุงในเรื่องการเปลี่ยนอำนาจวินิจฉัยซึ่งเป็นอำนาจตุลาการนั้นให้เป็นอำนาจตุลาการ แต่คงเป็นอำนาจฝ่ายบริหารอยู่นั่นเอง" (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : 5/2483 (วิสามันต์) 28 พฤศจิกายน 2483) แต่การคัดค้านของกลุ่มผู้นำอีสานต่าง ๆ เหล่านี้ ไม่สามารถยับยั้งความต้องการของรัฐบาลได้ ทั้งนี้รวมไปถึงร่างพระราชบัญญัติต่าง ๆ ของกลุ่มผู้นำอีสานก็ไม่สามารถคัดค้านผ่านสภาผู้แทนราษฎร เช่น เดียวกัน เช่น ร่างพระราชบัญญัติการพิมพ์ (ฉบับที่ 2) 2481 ของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ตกไปด้วยคะแนน 48:70) และร่างพระราชบัญญัติควบคุมการขายยา (ฉบับที่ 2) ของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ตกไปด้วยคะแนน 60:66) เป็นต้น (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 18/2481 11 มีนาคม 2481)

อย่างไรก็ตาม ในเวลาเดียวกันนี้กลุ่มผู้นำอีสานได้มีความพยายามผลักดันให้มีพรรคการเมือง นายเตียง ศิริขันธ์ ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติพรรคการเมือง หลักการสำคัญคือ "เพื่อให้มีพรรคการเมือง" แต่ดูเหมือนว่าสิ่งสำคัญที่กลุ่มผู้นำอีสานเน้นมากกว่าการมีพรรคการเมืองในขณะนั้นคือ ท่าทีที่ไม่ต้องการให้รัฐบาลขยายบทบาทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญออกไปอีก ท่าทีนี้เห็นได้จากคำกล่าวของนายเตียง ศิริขันธ์ ที่พยายามจะต่อรองกับรัฐบาลว่า "ข้าพเจ้าจะถอนร่างพระราชบัญญัตินี้ ถ้าหากว่ารัฐบาลให้ความมั่นใจว่า บทเฉพาะกาลของเราจะไม่ยืดออกไป" แต่ข้อเสนอของนายเตียง ศิริขันธ์

ไม่ได้รับการสนองตอบใด ๆ จากฝ่ายรัฐบาล (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 4/2482 22 กรกฎาคม 2482) ครั้งเมื่อรัฐบาลคำวิที่จะให้มีการขยายบทเฉพาะกาล ออกไปอีก 10 ปี และได้เคลื่อนไหวผ่านให้ขุนพิริยการกิตติศักดิ์ (อุบลราชธานี) เป็นผู้ เสนอร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมบทเฉพาะกาล พ.ศ. 2483 กลุ่มผู้นำอีสาน จึงเป็น เพียงกลุ่มเดียวในสภาผู้แทนราษฎรที่คัดค้านการขยายบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ได้กล่าวคัดค้านว่า "การแก้ไขการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ นั้น จะต้องแก้ไขไปในทางก้าวหน้า ไม่ใช่แก้ไขไปในทางย่ำเท้า" พร้อมกับเสนอให้ รัฐบาลหันมาทำการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายการเลือกตั้งแทนการขยายบทเฉพาะกาล และได้เรียกร้องให้ผู้นำคณะราษฎรทั้งจอมพล ป. พิบูลสงคราม และนายปรีดี พนมยงค์ หันมา ลงสมัครเลือกตั้งแข่งขันในวิถีทางระบอบรัฐสภา รวมทั้งได้เสนอแนวคิดให้ปรับเปลี่ยน รัฐสภาจากสภาเดียวไปเป็นระบบสองสภา ความว่า

...เราอาจจะแก้ไขให้มีสองสภาก็ได้ บุรุษคาบูกอการทั้งหลายและสมาชิกประเภท ที่ 2 นั้น เขาพูดพร้อมที่จะเห่คขึ้นไว้ให้เป็นสมาชิกสภาสูง ให้อยู่ในตำแหน่ง โคตรอดชีวิตของห่านผู้นั้น ในกรณีเช่นนี้ การที่สภาต่ำจะผันแปรไปในรูปใด ๆ นั้น ย่อมไม่อาจจะกระทำได้ เพราะว่าเรามีสภาสูงบังคับไว้มีโน้นแปรไปใด... เมื่อ มีข้อพิพาทระหว่างสภาสูงกับสภาต่ำ เราก็น่าจะให้มีสฎปฎิมาศ (Supreme Court) อย่างอเมริกา หรือสภาองคมนตรีอย่างแบบอังกฤษก็ได้ เพื่อที่จะตัดสินข้อพิพาท ระหว่างสภาสูงและสภาต่ำ...

ข้อเสนอข้างต้นของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ได้รับการสนับสนุนจากนายเตียง ศิริขันธ์ แดกการคัดค้านของกลุ่มผู้นำอีสานยังคงเป็นหมิ่นอีกเช่นเดิม ในกลางดงคณณะเสียงวาระ รับหลักการร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวนี้ มีผู้ลงมติ "ไม่เห็นชอบด้วย" เพียง 3 คน คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายเตียง ศิริขันธ์ และนายทอง กันทาธรรม (แพร่) ส่วนนายจำลอง คาวเรือง ได้ "ของคไม่ออกความเห็น" นายถวิล อุดล ลงมติ "เห็นชอบด้วย" ร่วมกับเสียงส่วนใหญ่ (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 8/2483 15 สิงหาคม 2483) นายทองเปลว ชลภูมิ กล่าวภายหลังสงครามว่า การลงมติไม่เห็นชอบด้วยของสมาชิก 3 ท่านนี้ "เป็นเหตุให้คำรวจสันติบาลหรือสายลับ

เดินตามหลังควบคุมอยู่ชั่วคราว" (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 8/2489
25 กุมภาพันธ์ 2489)

แม้ว่าการคัดค้านของกลุ่มผู้นำอีสานในกรณีข้างต้น จะลงเอยด้วยความล้มเหลว เช่นเดียวกับกรณีอื่น ๆ ที่ผ่านมา แต่ความล้มเหลวครั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดสำคัญที่ทำให้กลุ่มผู้นำอีสานแลเห็นว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม แสดงท่าทีเป็นเผด็จการอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ลำพังเพียงการมีสภาผู้แทนราษฎรและรัฐธรรมนูญซึ่งมีบทเฉพาะกาลกำกับนั้น ไม่อาจสามารถทำให้กลุ่มผู้นำอีสานเห็นว่าการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะหลุดพ้นออกจากความเป็นเผด็จการไปได้ ทั้งนี้เพราะ "เผด็จการ" ในความหมายของกลุ่มผู้นำอีสานที่มีต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม คือ "เผด็จการทางรัฐสภา" หรืออีกนัยหนึ่งคือการใช้อำนาจเผด็จการโดยสภาผู้แทนราษฎร ดังแนวคิดที่นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ กล่าวถึงสาเหตุที่เปิดให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ใช้อำนาจเผด็จการว่า "ถ้าสภา ไม่ยอมให้รัฐบาลเผด็จการ ไม่มีรัฐบาลไหนจะเผด็จการไปได้ เป็นอันขาด แต่ที่เรายอมให้รัฐบาลเผด็จการไปชั่วขณะหนึ่งนั้น ก็เพราะสภา นั้นเอง เป็นผู้เผด็จการ" (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 5/2489 24 กุมภาพันธ์ 2489) และอาจกล่าวได้ว่าหลังมีการขยายบทเฉพาะกาลเป็นเหตุผลักดันให้กลุ่มผู้นำอีสานเริ่มเคลื่อนไหวต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อล้มรัฐบาลทหาร โดยต้องการแยกข้าราชการประจำออกจากการเมือง หันไปแข่งขันภายในวิถีสระบอบรัฐสภาหรือพรรคการเมือง

การต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ของกลุ่มผู้นำอีสานนั้น มีการเคลื่อนไหวทั้งในและนอกสภาผู้แทนราษฎร ในสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มผู้นำอีสานได้สร้างแนวร่วมกับสมาชิกสภาอื่น ๆ ในวงกว้างขึ้น อาจกล่าวได้ว่าในบรรดาผู้แทนราษฎรที่หันมาเกาะกลุ่มเป็นแนวร่วมกับกลุ่มผู้นำอีสานมีอยู่ 2 ระดับด้วยกันคือ แนวร่วมระดับแรกได้แก่ผู้แทนราษฎรที่ไม่พอใจหรือคัดค้านรัฐบาลทหาร ต้องการหันมาแข่งขันในระบอบรัฐสภาหรือพรรคการเมือง แต่มีแนวคิดทางการเมืองต่างไปจากกลุ่มผู้นำอีสาน แนวร่วมระดับนี้จะเกาะกลุ่มกับกลุ่มผู้นำอีสานไปจนถึงช่วงล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม สำเร็จลงในปี พ.ศ. 2487 หลังจากนั้นจะค่อย ๆ แยกออกไปโดยไม่ได้เข้าร่วมจัดตั้งองค์การต่อต้านญี่ปุ่นใน

ท้องถิ่น เมื่อสงครามโลกา ยุติ แนวร่วมระคมนี้จะหันไปสนับสนุนนายควง อภัยวงศ์ จัดตั้งพรรคประชาธิปไตย คนสำคัญของแนวร่วมนี้คือ นายเลียง ไชยกาล และนายฟอง สิทธิธรรม ส่วนแนวร่วมระคมที่สองคือ แก้ว ผู้แทนราษฎรที่คัดค้านรัฐบาลทหาร และมีแนวคิดทางการเมืองคล้ายกันกับกลุ่มผู้นำอีสาน โดยก่อตัวขึ้นจาก "ความสัมพันธ์ส่วนตัว ที่ใกล้ชิดและมีความคิดเหมือนกัน ในเรื่องต้องช่วยเหลือคนยากจนโดยเฉพาะคนในชนบททางไกลก่อน" (ชิต เวชประสิทธิ์, สัมภาษณ์) แนวร่วมระคมนี้จะเกาะกลุ่มกับกลุ่มผู้นำอีสานอย่างแนบแน่น หลังจากรวมล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังคงเกาะกลุ่มอย่างใกล้ชิดต่อไป โดยต่างได้รับการทาบตามเข้าร่วมจัดตั้งองค์การต่อต้านญี่ปุ่นในเขตจังหวัดของตน และไ้ร่วมกับกลุ่มผู้นำอีสานก่อตั้งพรรคสหชีพภายหลังสงครามมา คนสำคัญ ได้แก่ นายชิต เวชประสิทธิ์ (ภูเก็ท) นายทอง กันทาธรรม (แพร่) นายฟิ่ง ศรีจันทร์ (อุตรดิตถ์) เป็นต้น

นอกจากผู้แทนราษฎรกลุ่มผู้นำอีสานได้เชื่อมเข้ากับกลุ่มนายจำกัท พลางกูร ซึ่งเป็น "เพื่อนสนิท" กับนายเตียง ศิริขันธ์ "สมัยเป็นนักเรียนร่วมชั้นเรียนครูอยู่วัดบวรนิเวศฯ ด้วยกัน" (สวัสดิ์ ทรายู, สัมภาษณ์)* และได้เริ่มจัดตั้งกลุ่มเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม อยู่ในขณะนั้นด้วย นายจำกัท พลางกูร เป็นบุตรพระยาอุดมวิทยาเสริม หลังจากจบการศึกษาได้เข้ารับราชการอยู่กระทรวงศึกษาธิการ (ธรรมการ) ในระหว่างนั้นได้สอบชิงทุนรัฐบาลเดินทางไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ กล่าวได้ว่า นายจำกัท พลางกูร เป็นผู้ที่สนใจหรือมีความกระตือรือร้นทางการเมือง ในปี พ.ศ. 2477 ได้เขียนหนังสือเล่มหนึ่งออกเผยแพร่ ชื่อเรื่อง ปรัชญาของสยามใหม่ อย่างไม่รู้ก็ตาม การเคลื่อนไหวทางการเมืองของนายจำกัท พลางกูร ในช่วงก่อนที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะเป็นนายกรัฐมนตรีนั้นไม่เป็นที่กระจ่างแน่ชัดนัก ทราบแต่เพียงว่า ในช่วงภายหลังจากปี พ.ศ. 2481 เป็นต้นมา นายจำกัท ได้มีความพยายามในอันที่จะ

* นายสวัสดิ์ ทรายู เป็นคนสนิทกับนายเตียง ศิริขันธ์ ตั้งแต่ครั้งวัยเด็ก และได้เข้าร่วมทำงานใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่นกับนายเตียง ศิริขันธ์ อย่างใกล้ชิด ภายหลังจากได้เขียนหนังสือชื่อเรื่องว่า "ล้มสุโขยก" เมื่อข้าพเจ้าเป็นเสรีไทยกับขุนพลภูพาน เตียง ศิริขันธ์" (2527)

รวบรวมสมัครพรรคพวก สำหรับ "ตั้งคณะต่อสู้กับจอมพลแปลก เพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยอย่างแท้จริง" ความกระจ่างในท่าทีนี้เห็นได้จากนายจำกั๊ดเป็นผู้หนึ่งในขณะนั้น ที่ได้คัดค้านกรณณาการใช้ศาลพิเศษปี พ.ศ. 2481 ในระหว่างที่เขาศึกษาอยู่ประเทศอังกฤษ โดยนายจำกั๊ดได้กล่าวโจมตีผ่านบทความของเขา เรื่อง "Transition in Democracy" วิจารณ์การจัดตั้งศาลพิเศษชำระคดีกบฏครั้งนั้นว่า "เป็นแบบของเผด็จการขัดแย้งต่อประชาธิปไตย" ผลการคัดค้านในครั้งนี้เป็นเหตุทำให้นายจำกั๊ดไม่ได้รับบรรจุกลับเข้ารับราชการหลังจากสำเร็จการศึกษา แต่ทั้งนี้ไม่สามารถหยุ่ขยี้ความมุ่งหมายของเขาได้ การเคลื่อนไหวทางการเมือง "โดยทางลับ ๆ" สำหรับนายจำกั๊ดและกลุ่มผู้นำอีสาน ซึ่งมีฐานะเป็นสมาชิก "ชั้นที่ 1" ของกลุ่มอันมีนามว่า "คณะกู้ชาติ" เวลาต่อมายังคงกระทำต่อไปบนเส้นทางของความพยายามต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ดู บันทึกของนายจำกั๊ด พลาญกูร อ้างถึงใน ฉันทนา 2522:62-64)* กล่าวกันว่า ช่วงเมื่อกองทหารญี่ปุ่นบุกรุกเข้ามา คณะกู้ชาติของนายจำกั๊ด พลาญกูร "เป็นกลุ่มหนึ่งที่มุ่งการจกตั้งที่ต" (Flood 1975 : 58)

อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวต่อต้านของกลุ่มผู้นำอีสานทั้งในและนอกสภาผู้แทนราษฎรตามที่กล่าวมาข้างต้น หาได้ส่งผลกระทบสันคลอนเข้าไปถึงใจกลางของ

---

* บันทึกประจำวันของนายจำกั๊ด พลาญกูร ปัจจุบันอยู่ในความครอบครองของคุณฉลวยชลิยัน พลาญกูร (ภรรยาของนายจำกั๊ด) ผู้วิจัยได้พยายามติดต่อกั้ทั้งโดยตรงและอ้อมผ่านอีกหลายท่าน เพื่อขอใช้เอกสารบันทึกฯ ดังกล่าว แต่กั้ไม่ได้รับอนุญาตจากผู้ครอบครอง ซึ่งได้ให้เหตุผลเกรงว่าอาจจะกระทบกระเทือนต่อผู้ใหญ่เสรีไทยบางท่าน ซึ่งปัจจุบันมีชีวิตอยู่ บันทึกฯ นี้วางกองแฟรกอยู่ในงานเขียนของฉันทนา (มาลัย ชูพินิจ 2522) อาจกล่าวได้ว่า บันทึกฯ นี้เป็นหลักฐานชิ้นสำคัญชิ้นหนึ่งในการศึกษาประวัติศาสตร์ขบวนการเสรีไทย โดยเฉพาะการก่อตัวของกลุ่มภายในประเทศ ระหว่างกลุ่มผู้นำอีสานกับกลุ่มปรีดี-พลเรือน บันทึกฯ นี้เป็นหลักฐานชิ้นเดียวในบรรดางานบันทึกของอดีตเสรีไทยทั้งหลายที่เขียนขึ้นในระหว่างสงครามโลกา

ระบอบเผด็จการทหาร อันหมายถึงเสถียรภาพของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่ประการใดไม่ จุก่อนประการสำคัญที่กลุ่มผู้นำอีสานคงเผชิญอยู่คือ ชาค "ผู้นำ" ที่จะเข้าทอกรหรือแข่งขันกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทั้งนี้เพราะแม้ว่ากลุ่มผู้นำอีสานจะสามารถสร้างชื่อเสียงในท้องถิ่นและพัฒนาความเข้มแข็งในสภาผู้แทนราษฎรอย่างโคกเค่น แต่ประเด็นหลักที่เห็นได้ชัดคือชื่อเสียงและมารมีทางการเมืองของกลุ่มผู้นำอีสานยังคงตกเป็นรองเมื่อเทียบกับกลุ่มผู้นำส่วนกลาง ปัญหาที่ดูเหมือนว่ากลุ่มผู้นำอีสานได้ตระหนักถึง จึงเริ่มมองหาและสร้างความสัมพันธ์อยู่บ้างกับผู้นำส่วนกลางอย่างนายปรีดี พนมยงค์ ผู้ซึ่งมีมารมีที่จะแข่งขันกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม และที่สำคัญคือเป็นที่ยอมรับของกลุ่มผู้นำอีสาน อันจะผลักดันให้กลุ่มผู้นำอีสานหันไปให้การสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้นำในการล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงเวลาต่อมา กล่าวได้ว่าความพยายามเคลื่อนไหวต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ของกลุ่มผู้นำอีสานในช่วงนี้ ในท้ายที่สุดผลักดันให้กลุ่มผู้นำอีสานกลายเป็นตัวเร่งสำคัญ ที่เข้าไปขยายความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ ก่อถึงจุดแตกหักลงในช่วงระหว่างสงครามโลกา ทั้งนี้เนื่องจากภายในกลุ่มผู้นำระบอบใหม่นั้นก็มีความขัดแย้งโดยพื้นฐานอยู่ก่อนแล้วทั้งทางค่านิยมและผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มทหารบกกับกลุ่มพลเรือนและกลุ่มทหารเรือ ซึ่งเริ่มก่อตัวขึ้นอยู่บ้าง ภายใต้ระบอบเผด็จการทหารจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่กลุ่มผู้นำระบอบใหม่นั้นกำลังสนับสนุนกันอยู่นั้น

2.4 ความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้นำระบอบใหม่

ตามที่กล่าวมาแล้วว่าการรวมตัวของกลุ่มผู้นำระบอบใหม่นั้น มีเพียงจุดรวมอยู่ที่ต้องการเปลี่ยนระบอบการปกครอง ส่วนแนวคิดทางการเมืองมีความแตกต่างกันอยู่มาก มีทั้งฝ่ายอนุรักษนิยม ทหารนิยม และเสรีนิยม-สังคมนิยม อาจกล่าวได้ว่าความแตกต่างโดยพื้นฐานของแนวคิดดังกล่าวนี้ กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ฝ่ายต่าง ๆ ภายในกลุ่มผู้นำระบอบใหม่เริ่มขัดแย้งและค่อย ๆ แยกแยกออกไป ทั้งนี้โดยมีความขัดแย้งอื่น ๆ เป็นต้นว่า ความไม่พอใจส่วนตัวเข้ามามีส่วนร่วม เสริมความขัดแย้งและการแตกแยกนั้น ๆ ด้วย ฝ่ายแรกที่เริ่มขัดแย้งและแตกออกจากกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ คือ ฝ่ายอนุรักษนิยม นำโดยนายทหารบกชั้นผู้ใหญ่ 3 คนคือ พ.อ. พระยาทรงสุรเดช พ.อ. พระยาฤทธิอัคเนย์ พ.ท. พระประศาสน์พิทยายุทธ กลุ่มนี้หันไปให้การสนับสนุนกลุ่ม

ขุนนางเก่าทำการต่อต้านเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติของนายปรีดี พนมยงค์ และมีท่าทีคุกคามคณะราษฎรหลังจากนั้น ครั้นรัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดาถูกขับออกไปในปี พ.ศ. 2476 กลุ่มนายทหารบกชั้นผู้ใหญ่ที่ถูกปลดหมดมาหลง และค่อย ๆ หมกอำนาจอไปโดยเฉพาะช่วงนับแต่ พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนาลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2481 และเปิดทางให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นมาดำรงตำแหน่งแทนนั้น ถือได้ว่าเป็นจุดยุติความขัดแย้งกับกลุ่มนายทหารชั้นผู้ใหญ่กลุ่มนี้ซึ่งถูกบีบบังคับให้ทางต้องเดินทางออกนอกประเทศ (ดู 2.1) หลังจากนั้นความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้นำระบอบใหม่จะเริ่มเข้าสู่ช่วงคูกรณีใหม่ ระหว่างกลุ่มทหารบกนำโดยจอมพล ป. พิบูลสงครามฝ่ายหนึ่ง กับกลุ่มพลเรือนและทหารเรือนำโดยนายปรีดี พนมยงค์ อีกฝ่ายหนึ่ง

คณะรัฐมนตรีที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่งตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2481 แม้ว่าส่วนใหญ่มาจากกลุ่มนายทหารบกชั้นผู้น้อย แต่ยังคงประกอบไปด้วยกลุ่มสำคัญอีก 2 กลุ่ม คือ กลุ่มพลเรือน ได้แก่ นายปรีดี พนมยงค์ (รัฐมนตรีว่าการคลัง) นายควง อภัยวงศ์ (รัฐมนตรีช่วยกรรมการ) นายศิริเวท ชัยนาม (รัฐมนตรี) นายทัตลพานุกรม (รัฐมนตรี) หลวงนฤเบศร์มานิต (สงวน จุฑาเทมีย์) (รัฐมนตรี) และกลุ่มทหารเรือ ได้แก่ พล.ร.อ. สินธุ์ กมลนาวิน (นาวาเอกหลวงสินธุสงครามชัย) (รัฐมนตรีช่วยกรรมการ) พล.ร.ท.ฉวัลย์ ช่างนาวาสวัสดิ์ (นาวาเอกหลวงช่างนาวาสวัสดิ์) (รัฐมนตรีช่วยกรรมการ) พล.ร.ท.ฉันท นาวาวิจิตร (นาวาโทหลวงนาวาวิจิตร) (รัฐมนตรี) พล.ร.ท.สังวร สุวรรณชีพ (นาวาโทหลวงสังวรยุทธกิจ) (รัฐมนตรี) นับได้ว่าเป็นการรวมตัวของคนรุ่นหนุ่มคณะราษฎรอย่างเหนียวแน่น หรือ "เป็นการยืนยันว่าความรักใคร่สามัคคีกลมเกลียวของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ยังคงเป็นมิกแผ่นดินแน่นแฟ้นอยู่อย่างมั่นคง" (อ. พิบูลสงคราม 2518:2:48) แม้ว่า จะมีแนวคิดแตกต่างอยู่ก็ตาม โดยเฉพาะระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้นำฝ่ายทหารกับนายปรีดี พนมยงค์ ผู้นำฝ่ายพลเรือน แต่ "อาจกล่าวได้ว่าความขัดแย้งระหว่างผู้นำฝ่ายทหารกับฝ่ายพลเรือน มิได้ปรากฏจนกระทั่งผู้มีอำนาจในสงครามโลกที่สอง" (สุจิต มุญงการ, ในสมบัติ จันทรวงศ์ และ รังสรรค์ ชนะพรพันธ์, บรรณาธิการ 2519:110)

อันที่จริงความสัมพันธ์ระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับนายปรีดี พนมยงค์ ก่อนที่กองทัพญี่ปุ่นจะบุกรุกเข้ามาในช่วงปลายปี พ.ศ. 2484 นั้น กล่าวได้ว่าอยู่ในระดับที่ดีและเป็นไปอย่างแนบแน่น ทั้งความสัมพันธ์ส่วนตัวและพันธมิตรทางการเมือง* เขาทั้งสองเป็นเพื่อนสนิทร่วมก่อตั้งคณะราษฎรเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง ขณะศึกษาอยู่ในฝรั่งเศส หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองต่างต้องเผชิญกับมรสุมทางการเมืองอย่างหนักหน่วง และใคร่ร่วมประคับประคองระบอบใหม่ภายใต้การนำของ พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนาอย่างแข็งขัน จวบจนเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2481 ความสัมพันธ์และความไว้วางใจระหว่างบุคคลทั้งสองนี้ ยังคงเป็นไปอย่างเหนียวแน่น ในการจัดตั้งคณะรัฐบาลชุดใหม่บุคคลสำคัญของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ใ้ร่วมปรึกษาราชการอย่างใกล้ชิดคนหนึ่งคือ นายปรีดี พนมยงค์ และที่สำคัญอันควรกล่าวไว้คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้เสนอให้นายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี : 20 ธันวาคม 2484 (ฉบับ) อ้างถึงในเทียมจันทร์ อำแหง 2520:105-107) นับเป็นความไว้วางใจที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้มอบหมายให้แก่ นายปรีดี พนมยงค์ อย่างสำคัญในคณะรัฐบาล เนื่องจาก "กระทรวงการคลังเป็นกระทรวงใหญ่และสำคัญมาก

* แต่ภาพดังกล่าวนี้มักไม่ค่อยปรากฏหรือเป็นที่กล่าวถึงในบรรดางานเขียนบันทึกต่าง ๆ ของฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ส่วนใหญ่ที่พบเห็นเป็นการเน้นหรือให้ภาพของการแข่งขันหรือความขัดแย้งต่าง ๆ ของบุคคลทั้งสองนับแต่หลัง พ.ศ. 2475 เพื่อโยงไปสู่คำอธิบายในช่วงที่บุคคลทั้งสองแตกหักในสมัยสงครามโลกา และกลายเป็นปฏิปักษ์ทางการเมืองเวลาต่อมา เนื่องจากบันทึกเหล่านี้ล้วนบันทึกภายหลังจากเหตุการณ์มากแล้ว คือเมื่อความขัดแย้งระหว่างบุคคลทั้งสองแตกหักเป็นที่แน่ชัดแล้ว โปรดดู เช่น ไสว สุทธิพิทักษ์ (2493, 2526) สุพจน์ คำนะตระกูล (2514) รวมทั้งงานเขียนของนายปรีดี พนมยงค์ ในกรณีนี้เมื่อมองภาพจากบันทึกฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม เช่น อ. พิบูลสงคราม (2518) หรือ สังข์ พิชโนทัย (2499) จะให้ภาพความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งสองในช่วงต้น (พ.ศ. 2475-2484) ได้ค่อนข้างดีกว่า

เพราะเป็นกระทรวงดูเงิน" (ใสว สุทธิพิทักษ์ 2526:481) หรืออีกนัยหนึ่งคือ นายปรีดี พนมยงค์ ได้มอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นคนคุม "กระเป๋าเงิน" ให้กับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในคณะรัฐบาล และเปิดทางให้นายปรีดี พนมยงค์ได้ใช้ความสามารถสร้างสรรค์งานสำคัญต่าง ๆ ภายใต้กรอบความรับผิดชอบของกระทรวงได้มาก นโยบายใหม่ที่นายปรีดี พนมยงค์ ดำเนินการในช่วงนี้ เช่น ยกเลิกเงินภาษีรัฐูปถาร ยกเลิกอากรค่านา ปรับปรุงภาษีอากรค่านอื่น ๆ ให้เป็นธรรมแก่สังคม รวมทั้งสถาปนาประมวลรัษฎากรเป็นแบบฉบับครั้งแรกในประเทศไทย (ดู โครงการ ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย 2526:25-26) อาจกล่าวได้ว่า การดำเนินนโยบายการคลังใหม่นี้ ยังความพอใจให้กับกลุ่มผู้นำอีสานอยู่มาก และช่วยลดกระแสคัดค้านงบประมาณทหารในสภาผู้แทนราษฎรด้วย รวมทั้งทำให้กลุ่มผู้นำอีสานให้การยอมรับและเป็นพันธมิตรกับนายปรีดี พนมยงค์ เวลาต่อมา (ดู 3.3)

ในขณะที่เวลานั้นนายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้ให้การสนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงคราม อย่างแข็งขันเช่นเดียวกัน นับเริ่มแต่ในเรื่องการใช้ศาลพิเศษปี พ.ศ. 2481 จากหลักฐานร่วมสมัยที่ปรากฏและงานเขียนของนายปรีดี พนมยงค์ ภายหลังจากต่อมาไม่ปรากฏว่า นายปรีดี พนมยงค์ ได้แสดงความเห็นคัดค้านทั้งก่อนและหลังการใช้ศาลพิเศษ ส่วนในเรื่องการดำเนินนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจนั้น นายปรีดี พนมยงค์ ได้เป็นผู้ช่วยทำหน้าที่อย่างสำคัญทางค่านกฎหมายหรือ "การออกพระราชบัญญัติในการดำเนินชาตินิยมทางเศรษฐกิจ" (Charivat Santaputra 1985:162) และที่สำคัญคือในเรื่องการขยายบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญออกไปอีก 10 ปี โดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เป็นผู้เสนอในคณะรัฐมนตรีเห็นควรให้ขยาย ด้วยเกรงว่า "พวกที่ถูกเนรเทศออกไปก็อยากกลับเข้ามา ทั้งนี้อาจใช้เงินหวานไปรบเข้ามาสมัครรับเลือกตั้ง" นายปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวสนับสนุนข้อเสนอของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พร้อมกับให้เหตุผลเพิ่มเติมว่า "เดิมกำหนดไว้ 10 ปี แต่ถึงเวลาจริง ๆ ยังน้อยไปเสียอีก" (รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี : ครั้งที่ 18/2483 24 กรกฎาคม 2483 อ้างถึงใน วิภาลัย ชีรชัย 2522:150-151) ครั้งกรณีนี้ผ่านเข้าสู่การพิจารณาในสภาผู้แทนราษฎร กลุ่มพลเรือนเป็นกลุ่มสำคัญหนึ่งให้การสนับสนุนอย่างท่วมท้น ด้วยกรณังมติคะแนนเสียง "เห็นชอบด้วย" เป็นเอกฉันท์ (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 8/2483

15 สิงหาคม 2483) นับได้ว่าเป็นความสนับสนุนอย่างสูงสุดที่ผู้นำฝ่ายพลเรือน ได้มอบความไว้วางใจให้แก่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะผู้นำรัฐบาลและกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ ท่าทีที่แนบแน่นดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นได้จากทัศนะภายหลังจากต่อมาของนายปรีดี พนมยงค์ ดังเช่นที่กล่าวว่า "ในระยะแรกที่พันเอกหลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีนั้น ได้ดำเนินกิจการบ้านเมืองตามระบบประชาธิปไตย" (ปรีดี พนมยงค์ 2517 ก : 170)

แม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับนายปรีดี พนมยงค์ ในช่วงดังกล่าวนี้ จะมีความเห็นขัดแย้งไม่ลงรอยปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง ดังเช่นในกรณีปัญหาพิพาทอินโดจีนกับฝรั่งเศสนั้น กลุ่มพลเรือนดูเหมือนมีแนวโน้มเป็นไปได้ว่า ไม่ค่อยพอใจหรือไม่เห็นด้วยกับการสร้างประชาคมติจากประชาชนเพื่อนำไปสู่การแทรกแซงทางกำลังของกลุ่มทหาร เห็นได้จากนายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้ประสานการมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ได้เรียกประชุมนักศึกษาขอโทษระงับการเดินขบวนไว้ ด้วยเห็นว่า "รัฐบาลได้กระทำไปทุกอย่างเกี่ยวกับกรณีอินโดจีนครั้งนี้ ด้วยความยุติธรรมและด้วยสันติวิธีแล้ว ถ้าหากจะมาทำการแทนกันขึ้นอีก ก็จะเป็นการไม่เหมาะสม" (สมิต 9 ตุลาคม 2483 อ้างถึงในสศส ชันติวพงศ 2520:183) หรือแนวคิดของกลุ่มพลเรือนที่ปรากฏภายหลังจากต่อมาว่าต้องการโค่นล้มอินโดจีนกลับมาด้วยวิธีการ "เจรจาทางการทูต" ในเบื้องต้น (ดิเรก ชัยนาม 2510:46) และทัศนคติโดย "วิธีทางกฎหมายระหว่างประเทศ" หรือ "ศาลโลก" ในขั้นปลาย (ปรีดี พนมยงค์ 2507 อ้างถึงในสุพจน์ คานตระกูล 2514 : 197) แต่ความขัดแย้งดังกล่าวนี้ไม่ได้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับนายปรีดี พนมยงค์ เสื่อมลงกลับยังคงเป็นไปอย่างราบรื่นตลอดถึงช่วงสมัยสงครามโลก

อย่างไรก็ดี ปัญหาสำคัญที่ควรกล่าวไว้ในที่นี้คือ ภายใต้อาณัติความสัมพันธ์ที่ต่อกันระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับนายปรีดี พนมยงค์ ในช่วงท้ายของปี พ.ศ. 2484 ก่อนที่กองทหารญี่ปุ่นจะบุกรุกเข้ามานั้น นายปรีดี พนมยงค์ มีความหวาดระแวงจอมพล ป. พิบูลสงคราม อยู่ด้วย โดยเฉพาะในปัญหาที่จะมีการใช้อำนาจเผด็จการเมื่อมีการรวบอำนาจเข้าสู่ตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด อันเป็นผลสะท้อนมาจากความขัดแย้งในทางแนวคิดเรื่องเกี่ยวกับการใช้อำนาจในภาวะ

สงครามระหว่างแนวคิดที่ต่างกันของกลุ่มพลเรือนกับทหาร กล่าวคือ ในขณะที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นว่าการรวบอำนาจเด็ดขาดเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อเตรียมประเทศเข้าสู่ภาวะสงครามซึ่งประเทศจำเป็นต้องมีผู้นำที่มีอำนาจเด็ดขาด (ดู 2.2) แต่ไม่ใช่เป็นการกระทำของผู้เผด็จการหรือนำไปสู่ระบอบเผด็จการ ดังแนวคิดที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม อธิบายถึงความจำเป็นในการใช้อำนาจในระหว่างสงครามว่า ได้ "ใช้อำนาจเด็ดขาดจริงในหลายกรณีด้วยกันเพื่อความรวดเร็ว และความสำเร็จของงาน ซึ่งเป็นสวัสดิภาพของชาติ และตอนนั้นอธิบายหรือให้เหตุผลกันไม่ได้ แต่เผด็จการคืออะไร" (ฉันทนา 2488:39-40) หรือแนวคิดที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้อธิบายไว้ว่า การใช้ "ลัทธิว่าอะไรก็ตามกัน" ในระหว่างสงครามนั้น "ไม่ใช่ลัทธิเผด็จการ" (ป. พิบูลสงคราม 2516:428) อย่างไรก็ตามการก่อของแนวคิดนี้จะผลักดันให้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม รวบอำนาจเข้าสู่ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด และใช้อำนาจในตำแหน่งนี้สั่งการและควบคุมทางการเมืองในช่วงสมัยสงครามมา จนถึงปี พ.ศ. 2487 แต่ทั้งนี้ควรกล่าวไว้ด้วยว่าการใช้อำนาจตามแนวคิดเรื่องการมีผู้นำแบบเด็ดขาดในยามสงครามของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น ยังคงอยู่ในกรอบของการมีสภาผู้แทนราษฎร และรัฐธรรมนูญคอยกำกับอยู่ด้วย อาจกล่าวได้ว่าตลอดสมัยการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงสงครามโลกา จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่เคยคิดจะยกเลิกการมีสภาผู้แทนราษฎร แม้จะมีความขัดแย้งกับสภาผู้แทนราษฎรแต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เลือกที่จะใช้วิธีการแทรกแซงมากกว่า (ดู 3.1) และตัดสินใจลาออกแทนการยุบสภาผู้แทนราษฎร (ดู 3.3)

ส่วนนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งอาจจะมีความหวาดระแวงต่อการใช้อำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก่อนหน้านั้นอยู่บ้าง จึงแลเห็นว่าการรวบอำนาจเข้าสู่ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดนั้น จะเป็นการเปิดโอกาสให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ใช้อำนาจเผด็จการยิ่งขึ้น ซึ่งในท้ายที่สุดความเชื่อที่ว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะหันไปใช้อำนาจเผด็จการ ใ้ปรากฏเป็นจริงแก่นายปรีดี พนมยงค์ ในช่วงต่อมาหรือช่วงระหว่างสงครามโลกา โดยเฉพาะเมื่อนายปรีดี พนมยงค์ มีความขัดแย้งอย่างรุนแรงกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงหลังจากกองทหารญี่ปุ่นบุกเข้ามาในปัญหาเรื่องเงินกู้ให้ทหารญี่ปุ่นใช้จ่ายภายในประเทศ ยังผลให้นายปรีดี พนมยงค์ ต้องออกจากคณะรัฐบาลไปเป็น

ผู้สำเร็จราชการฯ ในขณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (กฎ 3.1) แนวคิดและหรือ
 ความเชื่อที่ปรากฏแก่นายปรีดี พนมยงค์ ดังกล่าวนี เห็นได้จากจุดสำคัญที่นายปรีดี
 พนมยงค์ สามารถชี้ชัดลงไปได้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นเผด็จการ อยู่ทรงที่
 จอมพล ป. พิบูลสงครามใช้อำนาจในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดในช่วงสมัยสงคราม
 โลกฯ ดังทัศนะของนายปรีดี พนมยงค์ ที่กล่าวว่า "ต่อมาคณะผู้สำเร็จราชการ
 แทนพระองค์ในพระปรมาภิไธยพระเจ้าอยู่หัว ทั้งให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้
 บัญชาการทหารสูงสุด อันเป็นโอกาสให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินการปกครอง
 ประเทศตามระบบเผด็จการยิ่งขึ้น แล้วได้นำประเทศเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2"
 (2517 ภา: 171) ผลจากข้อประจักษ์ที่ชี้ชัดว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นเผด็จการนี้
 กล่าวได้ว่าจะกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่าง
 จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับนายปรีดี พนมยงค์ ค่อย ๆ สิ้นสุดลง โดยนายปรีดี
 พนมยงค์ เริ่มหันมาเคลื่อนไหวต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วยการจัดตั้งองค์การ
 ใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่นขึ้น ซึ่งมีผลให้กลุ่มทหารเรือผละออกจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม
 และหันมาให้การสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ (กฎ 3.3) ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มทหารเรือ
 มีผลประโยชน์พื้นฐานขัดแย้งกับกลุ่มทหาร โดยเฉพาะในเรื่องงบประมาณพัฒนากองทัพ
 แต่ภายในกลุ่มทหารเรือ นั้นขาดผู้นำที่มีวามมีที่จะเข้าแข่งขันกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม

กลุ่มทหารเรือมีผู้นำกลุ่มอย่างเป็นทางการคือ พล.ร.อ.สินธุ์ กมลนาวิน
 ในฐานะเป็น "หัวหน้าสายทหารเรือ" ของคณะราษฎร และดำรงตำแหน่งสูงสุด
 ภายในกองทัพคือผู้บัญชาการทหารเรือ นับแต่หลังกรณีกบฏบวรเดชปี พ.ศ. 2476 ไป
 จนถึงปี พ.ศ. 2494 (อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลเรือเอกสินธุ์ กมลนาวิน
 2520: ไม่ปรากฏเลขหน้า) ระคับรอง ๆ ใต้แก่ พล.ร.ท. ฉันท นาวาวิจิตร
 (ผู้บังคับการกองเรือรบ) พล.ร.ท. สังวร สุวรรณชีพ (ผู้บังคับการเรือรบหลวง
 ศรีอยุธยา) พล.ร.ท. ทหาร ขำหิรัญ (ทองหล่อ ขำหิรัญ) (ผู้บังคับการกองพล
 นาวิกโยธินและรักษาการผู้บังคับการมณฑลทหารเรือที่ 2) พล.ร.ท. ชลิต กุลกำมัชร
 พล.ร.ท. ชลี สินธุโสภณ (หลี สินธุโสภณ) เป็นต้น ส่วนนายทหารเรือที่ออกจาก
 ประจำการในกองทัพเรือหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แต่ยังคงมีบทบาททาง
 การเมืองอยู่ในฐานะที่มีส่วนสัมพันธ์กับกลุ่มทหารเรือ ใต้แก่ พล.ร.ท. ถวัลย์ ชำรง-

นาวาสวัสดิ์ ซึ่งได้ลาออกจากตำแหน่งในกองทัพเรือ หันมาเป็นนักการเมืองอย่างเต็มตัว นับแต่หลังพ.ศ. 2475 พล.ร.ต.สังวร สุวรรณชีพ กล่าวถึง พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ว่า "เขาเป็นผู้วิเศษสามารถงานการ แต่ตำแหน่งการก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นผลมค้อยอยู่ คือ เขาเป็นผู้ตกลงใจร่วมกับหลวงสินธุคอน เข้ามีมติวันที่ 24 เรื่องนี้พวกก่อการจึงไม่นิยมเขา เขาจึงโศกทางทหารเรือไม่ได้" (2516:63) การเกาะกลุ่มทางการเมืองของพล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ในระยะแรก (พ.ศ. 2475-2487) ไม่ชัดเจนเหมือนอยู่ใต้ทั้งกับฝ่ายจอมพล ป.พิบูลสงคราม และฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ อย่างไรก็ตามภายหลังสงครามฯ ได้หันมาเกาะกลุ่มกับฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ (ดู 4.2) และนาวาเอกหลวงศุภชลาศัย (บุ่ง ศุภชลาศัย) ซึ่งเป็นนายทหารเรือเพียงคนเดียวที่มีบทบาทสำคัญร่วมกับจอมพล ป.พิบูลสงคราม ทั้งในการยึดอำนาจจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา และปราบปรามกบฏวราเดซีในปี พ.ศ. 2476 ทำให้ในที่สุดมีความขัดแย้งและไม่เป็นที่ยอมรับภายในกลุ่มทหารเรือ ซึ่งได้รวมกันลงนามเสนอให้นายนาวาเอกหลวงศุภชลาศัยออกจากกองทัพเรือ ด้วยเหตุว่าเป็น "ผู้ก่อให้เกิดความยุ่งยากต่าง ๆ ขึ้นในวงการทหารเรือ ทำให้ทหารเรือแตกหมู่แตกคณะ" (หจช., สร.0201.8/32) นาวาเอกหลวงศุภชลาศัย "ต้องย้ายออกจากกองทัพเรือไปเป็นอธิบดีกรมพลศึกษา" (ทหาร ข่าหิรัญ 2516:27) หลังจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม หมดอำนาจลงในปี พ.ศ. 2487 นาวาเอกหลวงศุภชลาศัยได้เข้าร่วมจัดตั้งองค์การต่อต้านญี่ปุ่นกับฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย (ดู 4.1) ในทางการเมืองนั้นอาจกล่าวได้ว่า ทั้ง พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ และนาวาเอกหลวงศุภชลาศัย ยังคงเป็นแนวร่วมกับกลุ่มทหารเรือผู้คุมกำลังในกองทัพอยู่ด้วย

ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มทหารเรือกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม กล่าวได้ว่า มีรากฐานก่อตัวมาจากการแข่งขันในการพัฒนากองทัพ โดยทางฝ่ายทางกองการได้งบประมาณเพิ่มขึ้นในการขยายกองทัพ ดังนั้นแม้ว่ากลุ่มทหารเรือกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะมีลักษณะเป็นแนวร่วมในฐานะผู้ทางสนับสนุนให้มีการพัฒนากองทัพ แต่การพัฒนากองทัพทำให้เกิดความขัดแย้งและคอย ๆ ทำให้ความเป็นแนวร่วมระหว่างกลุ่มทหารเรือกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม แตกออกจากกัน ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มทหารเรือ

กับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในกรณีนี้ เริ่มปรากฏตัวนับแต่มีโครงการเร่งรัดพัฒนา
 กองทัพปี พ.ศ. 2477 ตามข้อเสนอของจอมพล ป. พิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการ
 กระทรวงกลาโหม ตามโครงการนี้กองทัพเรือได้รับงบประมาณสำหรับใช้ในการพัฒนา
 ประสิทธิภาพและกำลังรบเพื่อ "สร้างราชนาวีใหม่" (สังวร สุวรรณชีพ 2516:61)
 โดยเริ่มจากมีการตรา "พระราชบัญญัติบำรุงกำลังทางเรือ" สำหรับขยายกำลังรบ
 ทางทะเล (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 62/2477 29 มีนาคม 2477)
 ในการนี้กองทัพเรือได้ซื้อเรือรบสำคัญ ๆ เพิ่มขึ้น เช่น เรือค้ำน้ำ เรือปืนใหญ่ และ
 อื่น ๆ อีกรวมจำนวน 25 ลำ (จิตต์ สังขคุลย์ 2509:126-128) มีการขยาย
 องค์กรใหม่ภายในกองทัพ เช่นมีหมวดบินทะเล โดยกฐานะหน่วยนาวิกโยธินขึ้นเป็น
 กรม (ดู ประพัทธ์ จันทวิรัช 2520:82-96) รวมทั้งยังมีการเพิ่มประสิทธิภาพและ
 อื่น ๆ สำหรับความก้าวหน้าของกองทัพเรือให้ทันสมัยอีกไม่น้อย สะท้อนให้เห็นได้จาก
 บทบาทของกลุ่มทหารเรือที่ปรากฏช่วงนี้คือ "ได้เริ่มปรับปรุงกองทัพเรือเป็นการใหญ่"
 (อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือเอกสินธุ์ กมลนาวิน 2520:82)

อย่างไรก็ตามภายใต้การพัฒนากองทัพดังกล่าวข้างต้น มีข้อบ่งชี้ให้เห็นว่า
 กองทัพเรื่อนั้นต้องตกอยู่ในฐานะ "เบียดอ้าง" กองทัพบกเมื่อมีการเปรียบเทียบ นับแต่
 ภาพกว้างที่ปรากฏในเรื่องตำแหน่งสำคัญ ๆ อันมีผลต่อการแบ่งปันงบประมาณระหว่าง
 กองทัพ เช่นนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ต่างตกอยู่กับผู้นำของ
 กองทัพบก ไปจนถึงข้อเท็จจริงเป็นการเฉพาะในเรื่องการจัดสรรงบประมาณประจำปี
 พบว่ากองทัพเรือมักได้รับการแบ่งปันในอัตราที่ต่ำกว่าเสมอและดูเหมือนจะค่อนข้างห่างไกล
 ดังเช่นในระหว่างปี พ.ศ. 2477-2480 มีตัวเลขปรากฏตามตารางข้างล่างนี้คือ

ปี/พ.ศ.	กองทัพบก/บาท	กองทัพเรือ/บาท
2477	8,622,902	5,691,373
2478	10,465,209	6,163,810
2479	10,796,610	6,800,000
2480	10,929,610	6,815,424

ที่มา : พระราชบัญญัติงบประมาณประจำปี พ.ศ. 2477-2480

ครั้งเข้าสู่การนำของจอมพล ป. พิบูลสงครามปี พ.ศ. 2481 ช่องว่าง การแข่งขันระหว่างกองทัพทั้งสองข้างกัน กล่าวได้ว่ายังคงสืบเนื่องต่อไปและมีแนวโน้ม ขยายออกกว้างขึ้นด้วย เห็นได้จากภาพกว้างที่ปรากฏแก่กองทัพทั้งสองคือ ในขณะที่ กองทัพบกได้รับการเสริมสร้างโครงการพัฒนากองทัพสำคัญ ๆ อย่างไม่ขาดสาย แต่ ความก้าวหน้าหรือการพัฒนาของกองทัพเรือกลับเริ่มอยู่ในภาวะชงักตัว นับตั้งแต่โครงการ สร้างเรือรบใหม่สิ้นสุดลงในปี พ.ศ. 2481 หลังจากนั้นไม่ปรากฏว่ากองทัพเรือได้รับ อนุมัติโครงการสำคัญ ๆ สำหรับเพิ่มความก้าวหน้าอีก (ดู สังวร สุวรรณชีพ 2516: 96-97) กองทัพเรือจะได้รับความรู้ใหม่หรือได้รับอนุมัติโครงการพัฒนากองทัพเรืออีก ครั้งนั้นอย่างเข้าสู่ช่วงภายหลังสงครามโลกา ซึ่งเป็นช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม หมกอำนาจอไป เช่น โครงการซื้ออาวุธใช้แล้วในสงครามของกองทัพเรือสหรัฐอเมริกา และได้รับอนุมัติให้ซื้อเรือรบเพิ่มอีก 3 ลำ ในสมัยรัฐบาล พล.ร.ท.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ (ดู 4.2) กล่าวได้ว่าช่องว่างในการพัฒนากองทัพตามที่กล่าวมานี้ จะเป็นปัญหาพื้นฐาน ที่สะสมและค่อย ๆ กกคั้นให้กลุ่มทหารเรือทวีความไม่พอใจจอมพล ป. พิบูลสงคราม และ เริ่มผละลอกหันมาร่วมต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงครามกับฝ่ายพลเรือน นำโดยนายปรีดี พนมยงค์ เวลาต่อมา

กลุ่มทหารเรือระคับรอม ๆ ที่มีความกระตือรือร้นสูง เช่น พล.ร.ท.สังวร สุวรรณชีพ และพล.ร.ท.ทหาร ชำหิรัญ จะเป็นกลุ่มแรก ๆ ที่เริ่มแสดงออกถึงความ ไม่พอใจต่อภาวะการพัฒนาของกองทัพ และมีท่าทีที่ต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงครามอยู่ด้วย โดยสะท้อนความไม่พอใจออกในรูปของการมีลักษณะเฉพาะของทหารเรือหรือเน้นความ เป็นทหารเรือสูง คือมีศักดิ์ศรีในฐานะที่เป็น "ทหารเก่า" และมี "เอกลักษณ์ที่ แยกต่างไปจากทหารบก" (กรพันธ์ หวีตา 2528:102) อันเป็นความรู้สึกที่ต่อต้าน การใช้อำนาจจากภายนอก หรือต่อต้านการใช้อำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มี ต่อกองทัพเรือ อย่างเช่นเมื่อครั้งจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีคำสั่งกำหนดให้ทุกแห่ง ชักธงชาติขึ้นพร้อมกันในเวลา 08.00 นาฬิกา และชักธงชาติลงในเวลา 18.00 นาฬิกา ซึ่งมีผลบังคับหรือรวมไปถึงการชักธงชาติภายในกองทัพเรือด้วยนั้น ปฏิกริยาของกลุ่ม ทหารเรือที่มีต่อคำสั่งดังกล่าวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม คือทัศนคติที่เห็นว่า "คุณหลวง พิบูลสงคราม ใช้อำนาจเผด็จการบางประการขัดกับขนบประเพณีของทหารเรือ เช่น

กำหนดเวลาชักขึ้นลงซึ่งทหารต้องประกอบพิธีตามเวลาสากล มีสัญญาณหมายให้กระทำพร้อมเพรียงกันทุกหน่วย" การกำหนดเวลาใหม่ให้กับกองทัพเรือของจอมพล ป. พิบูลสงครามจึง "เป็นการสำแดงอำนาจที่ชักขึ้นจิตใจให้ฝ่าฝืนประเพณี ฟังดูเหมือนจะเป็นเรื่องเล็กน้อย แต่ความรู้สึกไม่พอใจของทหารเรือทั้งกองทัพย่อมเป็นเรื่องใหญ่" (ทหาร ข้าราชการ 2516:30) พล.ร.ท.สังวร สุวรรณชีพ กล่าวถึงเหตุที่ขัดแย้งกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม "เราโค่นอำนาจกันไปแล้ว ทั้งแต่ก่อนลงมือทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่าเราจะเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ประเทศไทยมีการปกครองในระบบประชาธิปไตย พอเขา (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) มาเป็นนายกได้ ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองไปในทำนองเผด็จการ เขากับผมก็ชักจะไม่ลงรอยกันแต่นั้นมา" (ประชาติ-สุภาพบุรุษ 11 ตุลาคม 2488 อ้างถึงในฉันทนา 2488:143)

ปฏิกริยาของกลุ่มทหารเรือตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้ บ่งบอกให้เห็นถึงความไม่พอใจที่มีต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีอยู่จริงและดำรงอยู่อย่างเด่นชัดภายในกองทัพเรือ แต่ความไม่พอใจดังกล่าวของนายทหารเรือระดับรองนี้ไม่สามารถผลักดันผ่านผู้บัญชาการทหารเรือหรือผู้นำของกลุ่มทหารเรือได้ ทั้งนี้เนื่องมาจากประการสำคัญคือ ท่าทีและลักษณะของ พล.ร.อ. สินธุ์ กมลนาวิน ซึ่ง "ไม่ได้มีความกระตือรือร้นทางการเมืองอย่างมาก" (สุจิต บุญบงการ, ในสมบัติ จันทรวงศ์ และรังสรรค์ ชนะพรพันธุ์, บรรณาธิการ 2519:109) และ "ขาดลักษณะผู้นำ" (हनหวย 2521:334) ไม่สามารถเป็นผู้นำทางการเมืองให้กับกองทัพเรือหรือกลุ่มทหารเรือ ในฐานะที่เป็นกลุ่มผลประโยชน์หนึ่งซึ่งต้องการเข้ามาแข่งขันทางการเมือง และการพัฒนากองทัพกับผู้นำทหารบกอย่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายทวี บุญยเกตุ ให้ทัศนะเกี่ยวกับผู้นำและสถานการณ์ของกลุ่มทหารเรือในท่ามกลางที่ค่อนข้างขัดแย้งกับกลุ่มทหารบกไว้ว่า "ความจริงแล้วฉันรู้สึกเสมอว่า กองทัพเรือไทยนั้นขาดผู้นำที่มีประสิทธิภาพและขาดแผนการที่สมเหตุสมผล จึงไม่สามารถประสบความสำเร็จในทางการเมืองและมีอำนาจต่อรองเสมอกัน ในการต่อสู้กับการมีอำนาจที่เหนือกว่าของกองทัพบกได้" (อ้างถึงใน Rey 1972:132) อย่างไรก็ตามภายใต้การนำของ พล.ร.อ.สินธุ์ กมลนาวิน ในสภาพการณ์นี้ จะมีส่วนสำคัญที่ผลักดันให้นายทหารเรือที่มีความกระตือรือร้นสูงต่างต้องหาทางออกให้กับตัวเอง หรืออีกนัยหนึ่งคือ "ต้องแสวงหากลุ่มทางการเมืองเอาเอง" (สุจิต บุญบงการ, ในสมบัติ

จันทร์วงศ์ และรังสรรค์ ชนะพรพันธ์, บรรณาธิการ 2519:109)

ผลคือกลุ่มทหารเรือโค่นล้มอินทวาทออกป็นหาญนำออกกองทัพแทน โดยมี
แนวโน้มนำไปให้การสนับสนุนผู้นำพลเรือนอย่างนายปรีดี พนมยงค์ ผู้ซึ่งมีบารมีทาง
การเมืองที่จะขึ้นมาแข่งขันกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ ดังการปรับเปลี่ยนท่าทีของ
กลุ่มทหารเรือที่ไม่พอใจต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงนั้นว่า "ความเสื่อมศรัทธา
ในตัวคุณหลวงพิบูลสงคราม เพิ่มคะแนนนิยมให้ตัวคุณหลวงประคิมธรมุขธรรมให้ทวีขึ้น"
(ทหาร ชำนิรัฐ 2516:30) อย่างไรก็ตามในภาวะที่ผู้นำฝ่ายพลเรือนกับผู้นำฝ่ายทหารบก
ยังคงเป็นพันธมิตรทางการเมืองที่แน่นแฟ้น โค่นล้มกันให้ความกระตือรือร้นของกลุ่มทหารเรือ
ไม่สามารถทำอะไรได้มากนัก ความค้อยในแง่บารมีทางการเมืองและเป็นเพียงนายทหาร
ระดับรองในกองทัพ จะเป็นเงื่อนไขและข้อจำกัดที่พวกเขาต้องจำยอมมีบทบาทของคนอยู่
จวบจนกระทั่งเมื่อความขัดแย้งระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ กับจอมพล ป. พิบูลสงคราม
ปรากฏจนเป็นที่แน่ชัดในช่วงสมัยสงครามโลกา จะเปิดทางให้กลุ่มทหารเรือหันไปให้การ
สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ อย่างเปิดเผย และเกาะกลุ่มทางการเมืองเข้ากับกลุ่ม
พลเรือนอย่างแน่นแฟ้น จนท้ายที่สุดกลายเป็นฐานอำนาจกำลังให้กับนายปรีดี พนมยงค์
หรือฝ่ายพลเรือน ในฐานะเป็นแนวร่วมที่ต่างมีผลประโยชน์ร่วม รวมทั้งถูกกีดกันจาก
จอมพล ป. พิบูลสงคราม (ดู 3.3)

ตามที่ได้อธิบายมาในขั้นต้น จะเห็นได้ว่าหลังจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้น
มาเป็นนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2481 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ใช้วิธีการควบคุม
ทางการเมืองในด้านต่าง ๆ เป็นหลัก แล้วใช้การรณรงค์ความรู้สึกชาตินิยมสนับสนุน
นโยบายของรัฐบาลหรือการนำของทหาร อันนำไปสู่การปกครองระบอบเผด็จการทหาร
โดยมีกลุ่มคนชั้นกลางในเมืองเป็นฐานสนับสนุน การแสดงออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม
ในระบอบเผด็จการทหารตามที่กล่าวนี้ ลักษณะโดยกว้างนั้นมองได้ว่าเป็นตัวแทนของกลุ่ม
ผู้นำระบอบใหม่ ที่ขึ้นมาทำหน้าที่ทั้งการปราบปรามและควบคุมพวกที่ต่อต้านรัฐบาล รวมทั้ง
การคัดค้านในสภาผู้แทนราษฎร เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับระบอบใหม่และความมีเสถียรภาพ
ให้แก่รัฐบาล ส่วนลักษณะเฉพาะที่ถ่วงไปจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นตัวแทนของกลุ่ม
ทหารบกและกลุ่มชาตินิยม ที่ขึ้นมาทำการแข่งขันกับกลุ่มพลเรือนและกลุ่มทหารเรือภายใน
กลุ่มผู้นำระบอบใหม่ด้วยกัน ดังนั้นภายใต้ระบอบเผด็จการทหารที่ก่อตัวขึ้นนี้ กลุ่มที่ได้รับผล

กระทบมากที่สุดคือพวกนิยมเจ้า กลุ่มนี้ถูกกกดขี่ให้ย้ายมณฑลยุติการเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยตรง ร่องลงมาได้แก่กลุ่มผู้นำอีสานซึ่งถูกทำให้อ่อนตัวลงในสภาผู้แทนราษฎร โดยรัฐบาลยังคงกำหนดให้มีสมาชิกสภาประเภท 2 ต่อไปอีก 10 ปี และท้ายสุดคือภายในกลุ่มผู้นำระบอบใหม่หรือคณะรัฐบาล อันได้แก่ กลุ่มพลเรือน นำโดยนายปรีดี พนมยงค์ หรือกลุ่มปรีดี-พลเรือน กลุ่มนี้เริ่มได้รับผลกระทบและมีความหวาดระแวงในปัญหาการใช้อำนาจเผด็จการ หลังจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รวบอำนาจเข้าสู่ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด และกลุ่มทหารเรือซึ่งถูกกกดขี่ในเรื่องการพัฒนากองทัพ จากกลุ่มทหารบก อย่างไรก็ตามภาวะดังกล่าวนี้ยังคงดำรงอยู่ได้ตราบนานเมื่อกองทัพญี่ปุ่นบุกเข้ามาในช่วงปลายปี พ.ศ. 2484 หลังจากนั้นระบอบเผด็จการทหารจำต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์โดยเข้าร่วมกับฝ่ายญี่ปุ่นผู้บุกบุก จึงเปิดทางให้กลุ่มทั้ง 4 คือ พวกนิยมเจ้า กลุ่มผู้นำอีสาน กลุ่มปรีดี-พลเรือน และกลุ่มทหารเรือ ซึ่งต่างถูกกกดขี่จากรบอบเผด็จการทหาร หันมาทำการเคลื่อนไหวต่อต้านโดยผนวกเอาจอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าไปอยู่ในบริบทเดียวกับญี่ปุ่นผู้บุกบุก อันนำไปสู่การก่อตัวขบวนการเสรีไทย